Вступ до ІВАНА

Автором Євангелія вважається апостол Іван, «учень, якого любив Ісус» (21:20, 24). Він і його молодший брат Яків були синами Зеведея і відомі як «сини грому» (Марка 3:17). Наприкінці свого життя він служив в Ефесі, перш ніж його було вигнано на острів Патмос (Об'явлення 1:9). Його перу приписують п'ять книг Нового Заповіту: Євангеліє, три послання та Об'явлення. Його Євангеліє відрізняється від оповідань Матвія, Марка та Луки, які називаються «синоптичними», оскільки вони розповідають про паралельні події. В Євангелії від Івана немає притч. Очевидно, воно спростовує заперечення гностиками фізичної та людської природи Христа, підкреслюючи фізичні аспекти особистості Христа (наприклад, Його біль і смерть, голод і спрагу, втому). У ньому також містяться численні особисті розмови.

Зміст

1 – 1:18	Божественність Христа явлена в Його відвічному існуванні та втіленні
1:19–51	Божественність Христа явлена в свідченні Івана
2:1–11	**Ознака №1**: Божественність Христа **доведена** через Його здатність перетворити воду на вино/виноградний сік
2:12–25	Божественність Христа явлена в Його владі над храмом і його співвідношенні з Його тілом
3:1–36	Божественність Христа явлена в оголошенні Ним народження згори і підтвердженні Його божественності Іваном
4:1–42	Божественність Христа явлена самарійцям
4:43–54	**Ознака №2**: Божественність Христа **доведена** через зцілення сина придворного
5:1–9	**Ознака №3**: Божественність Христа **доведена** через зцілення паралізованого
5:10–47	Божественність Христа обговорюється у світлі цієї ознаки
6:1–21	**Ознаки №4 і №5**: Божественність Христа доведена через нагодування 5000 та ходіння по воді
6:22–71	Божественність Христа обговорюється у світлі цих ознак
7 – 8	Божественність Христа явлена євреям на святі Наметів
9:1–7	**Ознака №6**: Божественність Христа явлена через зцілення сліпого
9:8 – 10:21	Божественність Христа обговорюється у світлі цієї ознаки
10:22–42	Божественність Христа ставиться під сумнів на святі Відновлення
11:1–44	**Ознака №7**: Божественність Христа явлена через воскресіння Лазаря з мертвих
11:45–57	Божественність Христа обговорюється у світлі цієї ознаки
12:1–50	Божественність Христа явлена через Його помазання, переможний в'їзд в Єрусалим і подальше навчання учнів, яке перемежалося з випадками відкидання євреями Його ознак (вірші 9, 18, 37)
13 – 17	Божественність Христа явлена в Його спробі підготувати апостолів до Його смерті та їхніх майбутніх ролей
18 – 20	Божественність Христа явлена в кульмінації Його земних діл: арешт, суди, розп'яття/смерть, погребіння, воскресіння, явлення учням з кульмінацією визнання Хомою божественності Христа
21	Божественність Христа підтверджена семи учням

Головна тема

Тема Євангелія від Івана викладена в 20:30–31: «Багато інших чудес зробив Ісус перед Своїми учнями, які не записані в цій книзі. А це було написане, щоб ви повірили, що Ісус є Христос, Син Божий, і щоб, вірячи, життя мали ви в Його Ім'я». Таким чином, книга призначена для перевірки та автентифікації божественності Христа на основі «ознак», сім з яких висвітлено в книзі (див. план вище). Ці ознаки, або знамення, були вибрані, щоб довести правдивість тверджень Ісуса про Свою божественність. Саме через знамення Ісус «виявив славу Свою» (2:11). Його названо «Словом» (1:1); «Богом» (1:1); «Агнцем Божим» (1:29); «Месією» (1:41); «Сином Божим» (1:49); «Царем Ізраїля» (1:49); «Людським Сином» (1:51); «Спасителем світу» (4:42) і «Господом і Богом» (20:28). Його божественність визначено у висловлюваннях «Я Є» (4:26; 8:24, 28, 58; 13:19), які є безпомилковими відсилками на Бога Старого Заповіту (Вихід 3:14). Про Його божественність свідчать і інші вирази «Я є» (6:35; 8:12; 10:9, 11, 14; 11:25; 14:6; 15:1, 5). Ключові слова, які доповнюють і підкріплюють цей головний наголос на особистості Ісуса (на додаток до слова «ознака/знамення», яке вживається 17 разів), включають: «діло/діла» (термін, паралельний «знаменню»; вживається 25 разів); «вірити» (53 рази); «істина/істинний» (вжито 40 разів); «знаю/знає» (вжито 87 разів). Хоча єврейське походження Івана можна простежити в його відсилках на уклад життя та звичаї єврейської громади, його Євангеліє призначено для всіх людей – євреїв і язичників – у їх потребі визнати Ісуса.

Спеціальні розділи

БОЖЕСТВЕННІСТЬ ХРИСТА 3
ХРЕЩЕННЯ ТА НАРОДЖЕННЯ ЗГОРИ 16
ІСУС ЗАЯВЛЯЄ ПРО СВОЮ БОЖЕСТВЕННІСТЬ 19
ЖІНКА, СПІЙМАНА В ПЕРЕЛЮБІ 31
ЧУДЕСА ІСУСА 36
ОДЯГ РОЗП'ЯТТЯ 53
ВОСКРЕСІННЯ ІСУСА ХРИСТА 55
ВІРА, ДОКАЗИ ТА ДОСТОВІРНІ СВІДЧЕННЯ 60
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 63

БОЖЕСТВЕННІСТЬ ХРИСТА

Війни починаються і закінчуються. Битви виграються і програються. Бізнес ідеї купуються і продаються. Нації піднімаються і занепадають. Наукові відкриття робляться майже щодня. Ці та інші відповідні події чинять свій вагомий вплив на історію людства. Але їх вплив не може зрівнятися зі впливом потужної особистості. Справжня історія пишеться іменами – Наполеон, Сталін, Гітлер, Ганді, Маркс, Вашингтон, Лінкольн. Зрештою, саме люди розв'язують війни, відкривають бізнес, формують нові нації та спричиняють їхній крах. Події, спровоковані людьми, є побічними продуктами взаємодії їх особистості з середовищем, іншими людьми та їхніми ідеями. За всю історію людства одне ім'я, одна Людина піднялася на вершину кожного списку впливових особистостей – Ісус Христос.

Завдяки такому незрівнянному впливу життя і вчення Ісуса досліджували ретельніше, ніж життя будь-якої людини в історії людства. Ці дослідження викликали низку різних реакцій. Одні дійшли висновку, що Ісус був шахраєм, який обдурив незліченну кількість людей і в той час, коли Він жив, і мільярди людей з того часу. Інші підійшли до вивчення Його життя зі скепсисом, але завершили свою духовну та інтелектуальну подорож, твердо вірячи в божественність Христа. Ще інші обрали «золоту середину»: вони визнають, що Ісус був чудовим учителем і доброю людиною, але заперечують, що Він був Сином Божим.

Хоча життя і вчення Ісуса і підпало під найретельніший аналіз серед усіх особистостей, які коли-небудь жили на цій землі, все ж найпоширенішою реакцією на Його життя є просто апатія. Здається, більшість людей ще з початку першого століття не сприймала Особу Ісуса ні уважно, ні серйозно. Вони приділяли мало уваги подробицям Його життя. На жаль, якщо запитати більшість людей, які жили вже після смерті Ісуса Христа, що вони думають про Нього, вони б відповіли: «Я не знаю. Я ніколи всерйоз не задумувався над цим».

А як щодо вас? Чи ви думали про Особу Ісуса серйозно? Якщо ні, ми смиренно просимо вас уважно розглянути запропоновані нижче докази божественної природи Ісуса. Якщо ви вже є послідовниками Ісуса і називаєте себе християнами, чи знаєте ви чому? Що ви кажете людям, коли вони питають вас, чому ви називаєте себе іменем Ісуса Христа і живете згідно з Його волею? Які докази того, що Ісус був втіленим Богом, ви можете надати?

ДВІ ОСНОВНІ ПРИЧИНИ НЕВІРИ В ІСУСА

Люди відкидали Ісуса як посланого Небом, народженого від діви, провіщеного Месію з тих пір, як Він ходив по землі. Згадаймо, наприклад, як на початку Свого служіння Ісус увійшов до синагоги у своєму рідному місті Назареті і привселюдно прочитав пророцтво з книги Ісаї:

> Дух Господній на **Мені**, бо Він помазав **Мене** благовістити убогим, послав **Мене** [зціляти розбитих серцем], проповідувати полоненим визволення, сліпим – прозріння, і пригноблених відпустити на волю; звіщати рік Господнього помилування! (Луки 4:18–19).

Після цього Ісус закрив книгу, сів і «почав говорити до них: Сьогодні, коли ви чуєте, виконалося це Писання» (4:21). Хоча юдеї спочатку дивувалися і сумнівалися, як провіщений Месія міг бути сином теслі з Назарету, послухавши Його далі, вони «вставши, вигнали Його геть з міста, і повели Його на край гори … щоб Його *з неї* скинути» (4:29). Ця ситуація була лише початком цілої низки випадків, коли незліченна кількість людей відкидали Ісуса. І хоча деякі все ж повірили в Нього, більшість – ні.

Сьогодні більшість людей відкидають Ісуса як Господа і Бога з двох основних причин. По-перше, мільйони людей відмовляються прийняти Ісуса як втіленого Бога, тому що вони повністю відкидають поняття Бога. Якщо Бога не існує, то й Ісус ніколи не існував як «Слово… Бог», Який залишив вічність і «став тілом, і перебував між нами» (Івана 1:1,14). Немає сенсу стверджувати, що Ісус є «Христом, Сином **Бога Живого**» (Матвія 16:16), якщо Бог мертвий. Якщо надприродна, вічна, всезнаюча, всемогутня, жива духовна Істота є лише плодом людської уяви, то Ісус із Назарету, Який жив у першому столітті, у кращому випадку був введений в оману, а в гіршому – свідомо обманював інших. Розглядаючи цю основоположну причину відкидання Ісуса, християни мають бути готові відстоювати головну тезу: «Ми віримо, що Ісус є втіленим Богом, **оскільки ми знаємо, що Бог існує**». Для захисту божественності Христа не потрібно вдаватися до світських міркувань; натомість, потрібно визнавати основний факт, що Христос не міг би бути Богом, якщо Бога не існує. Отже, людина може зрештою дійти висновку, що Ісус є «Господь мій і Бог мій» (Івана 20:28), **лише** якщо вона спочатку дізнається, що Бог справді існує[1].

По-друге, було б марно відстоювати надприродну сутність Ісуса, якою вона зображена в Біблії, не визнавши спочатку, що багато хто взагалі відкидає Біблію як надприродне одкровення Бога людям. Мільярди нехристиян у всьому світі можуть вірити в якогось бога, але вони все одно не визнають, що Біблія була натхнена Творцем. Більшість невіруючих визнають Ісуса з Назарету як людину – що Він справді жив, але вони відкидають Ісуса як Христа – яким Його відкриває нам Старий і Новий Заповіти. Проте якщо всезнаючий і всемогутній Бог існує (а тому є багато доказів, Римлян 1:20), то такий Бог міг легко надихнути книгу, яка допомогла б людству пізнати, «що Ісус є Христос, Син Божий» (Івана 20:31), «Спаситель світу» (Івана 4:42; 1 Івана 4:14). Отже, що є доказом надприродного походження Біблії? Чому чесний шукач істини повинен дійти висновку, що Біблія є особливим одкровенням від Бога? Головним доказом божественного походження Біблії є те, що автори її книг були праві в усьому, що вони писали про минуле, сьогодення і навіть майбутнє – що **для людини** неможливо.

Таким чином, дві головні причини відкидання Ісуса як Сина Божого виявилися хибними. Але якщо прийняти їх за основу та перефразувати їх, то вони фактично створюють перші два фундаментальні стовпи для віри в Христа: 1) Бог існує і 2) Біблія є Його Словом. Наступним розумним запитанням має стати: «Які докази на користь божественності Ісуса наводить Біблія?»

ІСУС ВИКОНАВ СТАРОЗАВІТНІ МЕСІАНСЬКІ ПРОРОЦТВА

Хоча життя більшості людей можна задокументувати лише після того, як вони його прожили, про життя Ісуса було чудесним чином записано (через божественне натхнення) задовго до того, як Він прийшов у цей світ. Такі месіанські пророцтва є доказом як божественного натхнення Біблії, так і божественної природи Ісуса. Він Сам, апостоли та новозавітні пророки приділяли так багато свого часу навчанню та проповідуванню на основі месіанських пророцтв Старого Заповіту, тому що **виконання Ісусом цих пророцтв довело, що Він був Христом** (пор. Луки 24:25–27, 44; Дії 8:30–39).

Ісус у найдрібніших подробицях виконав понад 300 пророцтв, які стосувалися приходу Месії. Не вистачить місця, щоби перерахувати всі ці пророцтва, але репрезентативна вибірка буде доречною. Месія мав народитися у Вифлеємі Юдейському (Міхея 5:1) від діви (Ісаї 7:14; пор. Буття 3:15, «її насіння»). Він мав бути нащадком Авраама, Ісаака, Якова та Юди (Буття 22:18; 26:4; 49:10; Числа 24:17). Він мав бути правлячим монархом (Псалом 88:4–5; Ісаї 9:5–6; Псалом 109:1) і водночас стражденним слугою (Ісаї 53). Його мав зрадити друг (Псалом 40:10) за 30 срібняків (Захарії 11:13). Господній Правитель в'їде до Єрусалиму верхи на осляті (Захарії 9:9). Він буде похований із багатим (Ісаї 53:9). Під час Його страждань за Його одяг кидатимуть жереб (Псалом 21:19). Його буде проколото (Захарії 12:10), та попри важкі фізичні страждання жодна з Його кісток не буде зламана (Псалом 33:21). І, незважаючи на смерть, Його фізичне тіло не зазнає тління (Псалом 15:10). Ця невелика вибірка конкретних пророчих деталей є лише

[1] Перегляньте нашу статтю під назвою «Сім причин вірити в Бога» (2014) стосовно того, чому людство може (і повинно) прийти до логічного висновку, що Бог існує. Дивіться також «Існування Бога» на apologeticspress.org.

частиною багатьох пророцтв, які містяться в Старому Заповіті. Вони мали надати єврейській громаді ефективний механізм для розпізнавання Месії, коли Він прийде.

Якщо всі частини месіанської головоломки зібрати разом, стає зрозумілим, що лише одна особа виконала кожне пророцтво в найдрібніших деталях: Ісус Христос. Життя та діяльність Ісуса Христа, як це описано в Новому Заповіті, поєднують у собі тему царственого монарха та стражденного слуги в одному дивовижному портреті тріумфуючого Ісуса, Який був жертовним ягням у Своїй смерті на хресті і переможним Левом Юди у Своєму воскресінні з мертвих. Родовід Ісуса Христа ретельно простежено, щоб показати, що Він дійсно був Нащадком Авраама, Ісаака, Якова, Юди та Давида (див. Матвія 1 і Луки 3:23–38). Розповідь про Його народження підтверджує, що Він народився у Вифлеємі в Юді, з якого і мав походити Месія (Луки 2:1–7). Це оповідання також передає складну ідею про існування Ісуса ще до початку часів, що стало виконанням пророцтва про передування Месії царю Давиду (Матвія 1:18–25; пор. 22:41–46; Івана 1:1–5, 14). Крім того, Ісус і справді в'їхав у Єрусалим верхи на осляті (Матвія 21:1–11).

Новозавітні розповіді про смерть Ісуса Христа підтверджують, що Ісус був зраджений Його другом і проданий ворогам рівно за 30 срібняків (Матвія 24:14–16). Після смерті Його кістки не були поламані, воїни кидали жереб за Його одяг, і Його бік був проколотий списом (Івана 19:33–37; Матвія 27:35). Він був розіп'ятий між двома розбійниками і зарахований до грішників, як і було передбачено в Ісаї 53, але після смерті Його було поховано у гробниці заможної людини, що також було провіщено (Матвія 27:57). Цей вид перевірки може розтягтися на багато сторінок. Життя Ісуса Христа з Назарету, описане в документах Нового Заповіту, стало виконанням месіанських пророцтв Старого Заповіту.

Через таку приголомшливу відповідність життя Ісуса Христа месіанським пророцтвам Старого Заповіту деякі припускають, що Ісус був просто самозванцем, який зміг за допомогою майстерних маніпуляцій так влаштувати Своє життя, щоби здавалося, ніби Він і був Месія. Такому твердженню не можна знайти розумних обґрунтувань з огляду на той факт, що багато пророцтв були явно поза Його контролем. Очевидно, що жодна людина не може влаштувати, хто будуть її предки або де їй народитися. Більше того, було б неможливо скоординувати події так, щоб її розп'яли між розбійниками, але точно поховали в гробниці багатої людини. Або як Ісус міг маніпулювати ціною Його зради Юдою? І як Ісус зумів змусити воїнів кидати жереб за Його одяг? Ідея про те, що Ісус маніпулював подіями, щоби все виглядало так, ніби Він був Месією, не тільки невиправдана, але й навпаки свідчить про те, що Ісус точно був сповненням месіанських пророцтв Старого Заповіту.

Ще інші заперечували, що Ісус був Месія, на підставі ідеї, що документи Нового Заповіту не є надійними та були штучно створені, щоб описати те, чого Ісус насправді ніколи не робив. Це заперечення також не витримує критики в світлі фактичних доказів. Беззаперечно, Новий Заповіт виявився найнадійнішою книгою в стародавній історії (як і Старий Заповіт). Кожного разу, коли в ньому згадано людей, місця та події, які можна перевірити за допомогою археологічних знахідок, ці люди, місця та події незмінно виявляються фактичними та історичними. Знову ж таки, численні докази підтверджують точність і правдивість Нового Заповіту. Багато задокументованих у ньому месіанських пророцтв не описують нічого дивовижного за своєю суттю. Не було нічого дивовижного в тому, що Ісус був похований у гробниці багатої людини. Також не було нічого дивовижного в тому, що Ісус в'їхав у Єрусалим верхи на осляті або в тому, що Його зрадив друг за 30 срібняків. Ці події є якщо не звичайними, то принаймні дуже правдоподібними і повсякденними подіями, які теоретично могли статися з будь-ким. І все ж, завдяки тому факту, що такі повсякденні події стосовно Месії були передбачені **за сотні років до приходу Христа**, їх сповнення в Його житті стає одним із найдивовижніших чудес, записаних у Біблії. Тому не дивно, що Ісус, апостоли і рання Церква використовували справджені месіанські пророцтва як один із основоположних доказів божественності Христа.

ІСУС ТВОРИВ ЧУДЕСА

Оскільки чудеса служили підтвердженням Божого одкровення з самого початку (Вихід 4:1–9; 1 Царів 18:36–39; Марка 16:20; Євреїв 2:3–4), не дивно, що «коли прийшла повнота часу» (Галатів 4:4) і обіцяний Месія, Син Божий, прийшов на землю, щоби спасти світ від гріха (Луки 19:10), Він мав підтвердити Свою особу та послання за допомогою чудес. За кілька століть до народження Христа пророк Ісая передрік час, коли «відкриються очі сліпих і відчиняться вуха глухих… кульгавий підскочить, як олень, і язик німого буде кричати» (35:5–6). Хоча це пророцтво написане образною мовою, але вона буквально стосується приходу Месії. Коли Іван Хреститель почув про діла Христа, він послав до Ісуса своїх учнів спитати, чи Він є «Той, Хто йде», про Якого провіщали пророки. У відповідь Ісус вказав на людей, яких Він чудесним чином зцілив (тим самим виконавши месіанське пророцтво Ісаї) і сказав: «Ідіть і сповістіть Іванові, що чуєте й бачите: сліпі прозрівають, криві ходять, прокажені очищаються і глухі чують, мертві встають, убогим звіщається Євангеліє» (Матвія 11:4–5; пор. Марка 7:37). Ісус хотів, щоб вони знали, що Він чинить саме те, що й повинен був робити «Той, Хто йде» (пор. Ісаї 53:4; Матвія 8:17), і чого від Нього очікували євреї – творить чудеса (Івана 7:31; пор. Івана 4:48; 1 Коринтян 1:22).

У певному сенсі чудеса Ісуса мали іншу мету, ніж ті, які творили Мойсей, Ілля чи новозавітні апостоли чи пророки. На відміну від усіх інших чудотворців, описаних у Святому Письмі, Ісус насправді стверджував, що був провіщеним Месією, Сином Божим, і Його чудеса мали довести як істинність Його послання, **так і** Його божественну природу. Тоді як новозавітні апостоли та пророки творили чудеса на підтвердження звістки про те, що **Ісус** був Сином Божим, Ісус творив чудеса, щоб засвідчити, що **Він** насправді був Сином Божим. У відповідь євреям, які запитували, чи Він Христос, Ісус відповів:

> Я вам сказав, а ви не вірите. Справи, які Я чиню в Ім'я Мого Отця, вони свідчать про Мене… Я і Отець – Ми одне!... Якщо Я не роблю діл Мого Отця, то не вірте Мені; якщо ж Я роблю, то хоч не вірите Мені, – вірте ділам, щоб ви зрозуміли й пізнали, що Отець у Мені, а Я – в Отці (Івана 10:25, 30, 37–38).

Подібним чином Ісус захищав Свою божественність і в іншому випадку: «…діла, які Мені доручив Отець, щоб Я їх довершив, – ті діла, які Я роблю, свідчать про Мене, що Отець Мене послав» (Івана 5:36). Перебуваючи у світі, Ісус був засвідчений «могутніми проявами, чудесами й ознаками, які Бог вчинив через Нього» (Дії 2:22). І, за словами апостола Івана, «багато інших чудес зробив Ісус перед Своїми учнями, які не записані в цій книзі. А **це було написане, щоб ви повірили, що Ісус є Христос, Син Божий**, і щоб, вірячи, життя мали ви в Його Ім'я» (Івана 20:30–31). Як і слід було очікувати від Того, Хто стверджував, що є втіленим Богом (Івана 1:1–3, 14; 10:30), Святе Письмо документує, що Ісус творив чудеса протягом Свого земного служіння, щоб надати достатньо доказів Свого божественного послання і природи.

Чудеса Ісуса були численні та різноманітні

Людство повинно було повірити, що Ісус є Сином Божим, не через **одну-дві** дивовижні справи, які Він здійснив за Своє життя. Навпаки, євангельські розповіді рясніють записами про різноманітні чудеса, які Христос творив не заради багатства чи політичної влади, а щоб світ міг переконатися, що Бог-Отець послав Його спасти людство. Як і пророкував Ісая, Ісус творив **чудеса зцілення** (Матвія 8:16–17). Він очистив прокаженого, доторкнувшись до нього (Матвія 8:1–4) і зцілив усілякі недуги та хвороби одним Своїм словом (Івана 4:46–54). Одна жінка, яка протягом 12 років страждала від кровотечі, одразу зцілилася, просто доторкнувшись до краю Його одягу (Луки 8:43–48). Подібним чином, коли одного разу Ісус знову прийшов у землю Генісаретську, люди з тієї місцевості сповістили **всі** околиці й «принесли до Нього **всіх** хворих і благали Його, щоб тільки доторкнутися до краю Його одягу; і ті, хто доторкався, – одужували» (Матвія 14:34–36; Марка 3:10). Загалом, до Нього приходило «багато людей, маючи із собою кривих, сліпих, калік, німих і багатьох інших; їх поклали до Його ніг, а Він зцілив їх» (Матвія 15:30). «Він оздоровив **багатьох** від недуг… і **багатьом** сліпим повернув зір» (Луки 7:21). Навіть вороги Ісуса визнавали, що Він «робить багато чудес» (Івана 11:47).

Ісус виявляв владу не лише над хворими та стражденними, але й **над силами природи**. Тоді як Божий пророк Мойсей перетворив воду на кров, вдаривши по воді своїм жезлом (Вихід 7:20), Ісус просто повелів воді перетворитися на вино/виноградний сік (*ойнос*) під час весільного бенкету (Івана 2:1–11). Крім того, Він проявив Своє панування над природним світом, заспокоївши Галилейське море під час бурхливого шторму (Матвія 8:23–27), пройшовши по воді значну відстань, щоб дістатися до Своїх учнів (Матвія 14:25–33) і повеливши смоківниці засохнути (Матвія 21:18–22). Надприродне панування Ісуса над фізичним світом (який Він створив, Колосян 1:16) – це саме те, чого слід було б очікувати від Того, Хто називав себе Сином Божим.

Ісус творив чудеса, які демонстрували Його **владу навіть над смертю**. Коли учні Івана Хрестителя прийшли до Ісуса із запитанням хто Він, Ісус, серед іншого, наказав їм сказати Іванові, що «мертві воскресають» (Матвія 11:5). Сина вдови з Наїна вже було оголошено мертвим та покладено у труну, коли Ісус торкнувся її та наказав йому встати. І відразу ж «мертвий підвівся і почав говорити» (Луки 7:14–15). Лазар був уже мертвий і чотири дні був у гробі на той час, коли Ісус воскресив його з мертвих (Івана 11:1–44). Така неймовірна демонстрація влади над смертю змусила багатьох юдеїв, «які прийшли до Марії та побачили, що Він зробив», повірити в Нього (Івана 11:45).

Ісус воскрес із мертвих!

Кульмінацією всіх чудес Ісуса і, мабуть, найпереконливішим чудом з усіх стало власне воскресіння Ісуса з мертвих. Дійсно, Ісус був «настановлений **Сином Божим** у силі… **через воскресіння з мертвих**» (Римлян 1:4). Новозавітна Книга Дії наголошує на факті воскресіння Ісуса майже до надмірності. Як один приклад цього, Петро та інші апостоли обрали ще одного апостола, який також «був свідком Його воскресіння» (Дії 1:22). Потім, у день П’ятидесятниці, Петро у своїй проповіді наголошував, що «Бог воскресив» Ісуса і таким чином звільнив Його від мук смерті (Дії 2:24). І щоб переконатися, що слухачі зрозуміли, що це було фізичне (тілесне) воскресіння, Петро конкретно заявив, що тіло Ісуса не побачило тління (Дії 2:31). Його послання було чітким: Ісус тілесно воскрес із мертвих і апостоли були свідками воскреслого Христа. [Інші уривки в Книзі Дії на підтвердження того, що центральною темою проповіді апостолів було тілесне воскресіння Христа: 3:15; 3:26; 4:2, 10, 33; 5:30; 10:40–43; 13:30–37; 17:3, 31–32]. Крім того, весь 15-й розділ 1 Коринтян (особливо вірш 14) підтверджує, що проповіді апостола Павла були зосереджені на воскресінні Христа.

Ісус творив чудеса, які сьогодні неможливо повторити

Більше того, ні сучасні так звані «цілителі вірою», ні сучасні вчені не можуть повторити чудеса, які творив Ісус протягом Свого земного життя 2000 років тому. Псевдо-чудотворці сьогодні влаштовують нескінченні сеанси, під час яких охочі учасники, які нібито були хворими, поводяться так, ніби зцілилися від своїх хвороб через покладання на них рук «цілителя». Туманні болі та сумнівні хвороби, які не піддаються медичному обґрунтуванню, нібито виліковуються відомими «цілителями віри», які паралельно будують цілі фінансові імперії за кошти, отримані від довірливих послідовників. Орал Робертс, Бенні Хінн та безліч інших заробили собі мільйони доларів на глядачах, які наївно надсилали їм гроші, не замислюючись над справжньою різницею між чудесами, які творив Ісус, і тим, що вони бачать сьогодні.

Ісус ходив, «зцілюючи всяку недугу і всяку хворобу» (Матвія 9:35). Його чудеса не знали обмежень. Він міг вилікувати будь-яку хворобу. Лука, вчений лікар (Колосян 4:14), записав, як Ісус міг відновити чоловіку всохлу руку на очах Своїх ворогів (Луки 6:6–10) і зцілити відтяте вухо дотиком Своєї руки (Луки 22:51). Він зцілив «багатьох» від сліпоти (Луки 7:21), у тому числі й чоловіка, який був сліпим від народження (Івана 9:1–7)! Він навіть воскрешав мертвих, просто покликавши їх (Івана 11:43). Який сучасний «спіритуаліст», фокусник чи вчений хоча б наблизився до виконання такого роду діл, які не піддаються природним поясненням? Хто з них ходить у школи для сліпих і повертає дітям зір? Хто з них іде на похорони чи цвинтарі воскрешати мертвих? Ось які чудеса творив Ісус – надприродні діла, які свідчать про те, що Він є посланим Небом Спасителем світу.

Ісус ніколи не грішив

Коли Бог наказав ізраїльтянам приносити в жертву пасхального ягня, Він пояснив, що воно мало бути без жодної вади. Ягня не мало бути кульгавим, хворим або занадто старим. Лише «ідеальна» жертва була б прийнятною. Як наш пасхальний Агнець, Ісус приніс Себе в досконалу жертву (1 Коринтян 5:7). Його досконалість не була лише зовнішньою, але внутрішньою досконалістю безгрішного життя. Апостол Петро, один із найближчих послідовників Ісуса, писав, що християни були викуплені не «тлінним сріблом або золотом... а дорогоцінною кров'ю Христа, як непорочного й чистого Агнця» (1 Петра 1:18–19). Автор Послання до євреїв пояснив, що Ісус був випробуваний у всьому, як і ми, але залишився «без гріха» (4:15).

Хоча багато ворогів Ісуса, які нападали на Нього, коли Він був на землі, і багато тих, хто нападає на Нього й сьогодні, звинувачували Його в гріху, але вони так і не змогли навести жодного прикладу Його гріховних вчинків. Сміливий виклик Ісуса, який так і залишився без відповіді, продовжує лунати крізь століття: «Хто з вас оскаржить Мене за гріх?» (Івана 8:46). Відповідь на це питання ось уже протягом майже 2000 років була однозначною: «Ніхто!» Кожна чесна людина, яка порівнює особистість Ісуса зі своєю власною, повинна визнати, що Христос був впевнений у власній безгрішності, яка перевершувала таку впевненість звичайної людини. Хоча лідери культів або інші зарозумілі люди і можуть стверджувати, що є безгрішними і ніколи не робили моральної помилки, в їхньому житті досить легко знайти вчинки, які доводять їхню неправоту. Насправді, чи не ті моральні лідери, які визнають власні слабкості, викликають найбільше захоплення? Однак Ісус не міг визнати у Себе жодних моральних недоліків, бо їх у Нього просто не було. Він сказав Своїм ворогам: «Ви Його не пізнали, Я ж Його знаю. І якщо Я скажу, що не знаю Його, то буду подібним до вас – неправдомовцем, але Я Його знаю **та зберігаю Його слово**» (Івана 8:55). Моральна досконалість Ісуса багато говорить про Його божественність.

Ісус прощав гріхи

Припустимо, що людина, яка вбила свого сусіда, багато років страждала від почуття провини. Нарешті вона вирішила розповісти одному зі своїх друзів про свій вчинок багато років тому. Друг уважно вислухав і сказав: «Так, ти вбивця, але я тебе прощаю, не хвилюйся більше про це». Яка користь була б від прощення, виголошеного другом цієї людини? Прощення людини, яка не мала відношення до злочину і не має офіційних повноважень пробачити злочин, нічого не варте. Ми розуміємо, що прощення може бути запропоноване лише особою, яка зазнала кривди або має офіційні повноваження дарувати помилування. Ось чому той факт, що Ісус прощав гріхи, такий дивовижний.

У Євангелії від Марка є історія про паралізованого чоловіка, якого друзі на ліжку спустили в кімнату перед Ісусом. Ісус подивився на чоловіка і сказав: «Сину, прощаються твої гріхи» (Марка 2:5). Багато хто з тих, хто почув ці слова, були вражені й запитали (риторично): «Хто ж може прощати гріхи, крім **самого Бога**?» (Марка 2:7). І вони мали рацію: ніхто, крім Бога, не може прощати гріхи, що й показав Ісус. Якщо Він мав владу змусити паралізованого ходити, Він також мав владу простити його гріхи. І якщо Він мав владу простити його гріхи, а ніхто не може прощати гріхи, крім Бога, тоді Ісус мав бути Богом. Той факт, що Ісус заявляв (і продемонстрував), що має владу особисто прощати будь-якій людині всі гріхи, відрізняє Його від будь-якого іншого персонажа в історії людства.

Ісус приймав поклоніння

Біблія знову і знову відкриває, що поклонятися слід лише Богові (Вихід 20:3–5; 2 Царів 17:34–36; Дії 14:8–18). Біблія також відкриває, що не можна поклонятися ангелам. Коли апостол Іван упав до ніг ангела, який відкрив йому послання Об'явлення, щоби поклонитися йому, ангел відповів на це: «Гляди, **не роби цього**! Я співраб твій і твоїх братів – пророків і тих, хто зберігає слова цієї книги. **Богові поклонися**!» (Об'явлення 22:9; 19:10). Ангели, ідоли та люди не гідні благоговійного поклоніння, яке належить тільки Богові. Як Ісус нагадав сатані: «Адже написано: Господу, Богові своєму, поклонятимешся і Йому єдиному служитимеш!» (Матвія 4:10).

На відміну від добрих людей і добрих ангелів, які завжди відкидали поклоніння людей, Ісус приймав поклоніння. Якщо поклоніння належить лише Богові, а Ісус, Який «не знав гріха» (2 Коринтян 5:21), приймав поклоніння, то з цього логічно випливає, що Ісус вважав Себе Божеством. У Біблії багато разів згадується про випадки, коли Ісус приймав поклоніння від людей. Учні, які бачили, як Ісус ішов по воді, «поклонилися Йому» (Матвія 14:33). Сліпий, якого зцілив Ісус, пізніше визнав свою віру в Нього як Сина Божого і «вклонився Йому» (Івана 9:38). Після того як Марія Магдалина та інші жінки побачили воскреслого Христа біля порожньої гробниці, «вони підійшли, обняли Його ноги й поклонилися Йому» (Матвія 28:9). Коли Хома вперше побачив воскреслого Христа, він вигукнув: «Господь мій і Бог мій» (Івана 20:28). Пізніше, коли Ісус з'явився апостолам у Галилеї, «вони поклонилися Йому» на горі (Матвія 28:17). Через кілька днів після цього Його учні «поклонилися Йому» у Витанії (Луки 24:52). Знову і знову Ісус приймав від людей шану, яка належить лише Богу. Він ніколи не намагався виправляти Своїх послідовників і спрямовувати їхнє поклоніння на Бога, як це зробив ангел (Об'явлення 22) чи апостол Павло (Дії 14). І Бог не вразив Ісуса смертельною хворобою за те, що він приймав хвалу від людей, як Він уразив Ірода, який «не віддав славу Богові», коли люди стали прославляти його як бога (Дії 12:23).

Якось під час Свого земного служіння Ісус сказав, що всі мають «шанувати Сина, як шанують Отця. Хто не шанує Сина, той не шанує і Отця, Який Його послав» (Івана 5:23; пор. 5:18; 10:19–39). Під час перебування Ісуса на землі Його неодноразово вшановували – Його послідовники **поклонялися** Йому, навіть після Його вознесіння на небо (Луки 24:52). На відміну від добрих людей і ангелів у біблійні часи, які відкидали поклоніння собі, Ісус без вагань приймав славу, честь і хвалу від Свого творіння. Дійсно, таке поклоніння є одним із потужних доказів божественності Ісуса (пор. Об'явлення 5).

ЧИ ІСУС ЗАПЕРЕЧУВАВ, ЩО ВІН БОГ?

Незважаючи на всі наведені вище докази, деякі припускають, що Ісус не заявляв про Свою божественність. Вони стверджують, що Він просто вважав Себе пророком, але не Месією, який був Сильним Богом (Ісаї 9:5). У цьому вони спираються на уривки, які просто неправильно витлумачили. Зверніть увагу на наступні два приклади.

Одного разу до Ісуса підійшов багатий юнак і запитав Його: «Учителю добрий, що маю робити, аби успадкувати вічне життя?» Ісус відповів йому: «Чому називаєш Мене добрим? Ніхто не є добрим, один лише Бог» (Марка 10:17–18). На думку скептиків, Ісус тут заперечує, що Він є Богом; але ближчий розгляд Його відповіді свідчить про прямо протилежне. Зверніть увагу, що Ісус не заперечує, що Він є «Учителем добрим». Він просто зауважує, що є лише Один, Хто справді добрий, і це Бог. Таким чином, якщо твердження молодого чоловіка правдиве, і Ісус є «Учителем добрим», а лише один Бог є «добрим», тоді Ісус має бути Богом.

Іншого разу Ісус сказав у Своїй молитві Отцю: «Вічне життя є те, щоби знали Тебе, єдиного істинного Бога, і Того, Кого Ти послав, – Ісуса Христа» (Івана 17:3). За міркуваннями скептиків, назвавши Отця «єдиним істинним Богом», Ісус виключив Себе з Божества. Таке тлумачення слів Ісуса породжує принаймні дві основні проблеми. По-перше, це суперечило б численним іншим текстам Євангелія від Івана, головна мета якого – засвідчити божественність Ісуса. По-друге, суть цього віршу можна краще зрозуміти у світлі того факту, що Ісус не протиставляв Себе Отцеві, а протиставляв багатьох фальшивих, язичницьких богів єдиному істинному Богові. Крім того, якщо посилання Ісуса на Бога Отця як на «єдиного істинного Бога» якимось чином спростовує божественність Ісуса, тоді (якщо бути послідовним) Ісус також не має бути й Спасителем людства, адже Бог сказав: «Я – Господь, і немає, крім Мене, того, Хто спасає!» (Ісаї 43:11; пор. Осії 13:4; Юди 25). Тим не менш, Павло і Петро кілька разів називали Ісуса нашим «Спасителем» у своїх натхненних писаннях (Ефесян 5:23; Филип'ян 3:20; 2 Тимофія 1:10; 2 Петра 1:1, 11; 2:20 тощо). Крім того, якщо Ісус не є Божеством (на основі неправильного тлумачення Його слів в Івана 17:3), то чи слід перестати вважати Бога Отця нашим Господом? Павло написав Церкві в Ефесі, що є «один Господь» (4:5), а згідно з Юди 4, «нашим єдиним Володарем і Господом» є «Ісус Христос». Однак, окрім того, що в усьому Новому Заповіті Ісуса названо Господом, так названо і Бога Отця (Матвія 11:25; Луки 1:32) і Святого Духа (2 Коринтян

3:17). Очевидно, коли Біблія відкриває, що існує лише один Бог, один Спаситель, один Господь, один Творець (Ісаї 44:24; Івана 1:3) тощо, розум і одкровення вимагають розуміти це так, що натхненні автори виключають усіх і вся – крім членів Божества.

ВИСНОВОК

Майже 2000 років тому ревний єврей на ім'я Савл щосили боровся проти християнства. Він твердо вірив, що Ісус Христос був шахраєм, а Його послідовники – обманутими. Він переслідував їх від міста до міста, кидав до в'язниці й брав участь у їхньому вбивстві. А потім Савл побачив «світло». Йому явився Ісус, і Савл усвідомив жахливу помилку, якої він припустився. Щире серце Савла було настільки вражене доступними йому доказами, що він навернувся до християнства і став потужною силою в поширенні євангелія.

І тому сьогодні ті, хто приходить до Ісуса Христа з відкритим і чесним серцем, знаходять вагомі докази віри в те, що Він є Богом. Він виконав усі старозавітні пророцтва про Месію. Він творив багато різних чудес на підтвердження Свого послання. Він передбачив Свою смерть і воскресіння. Він приймав поклоніння. Він жив морально досконалим, безгрішним життям. І Він сміливо заявляв, що мав владу на землі прощати гріхи. Простеживши всі ці докази до правильного висновку, людина схилиться перед Ісусом Христом і проголосить, як свого часу апостол Хома: «Господь мій і Бог мій» (Івана 20:28).

ІВАНА

[1:1] Незважаючи на те, що найкращі лінгвісти – знавці грецького Нового Заповіту у світі (і більшість усіх основних перекладів Біблії) називають «Слово» (Ісуса) «Богом» в Івана 1:1, «Свідки Єгови» залишаються непохитними у своєму тлумаченні «Слова» як лише «бога» (одного з багатьох). Доказом їхньої непослідовності є самовиданий ними «Переклад нового світу», в якому та сама основна грецька конструкція (яка вжита й у цьому вірші – тобто *теос* без означеного артикля) часто перекладена як «Бог» (наприклад, Івана 1:6; Луки 20:38), але не тоді, коли Ісуса визначено як *теос*. Таке неправильне ставлення до Святого Письма та природи Ісуса Христа є невиправданим.

[1:3] Божественність Христа вбачається в тому факті, що Ісус не є створеною істотою, оскільки це Він створив **усе**. Отже, цей вірш, як і решта цієї книги, підтверджує відвічне існування і божественність Христа. Кілька віршів у Біблії підтверджують, що Ісус приймав участь у створенні всесвіту: Івана 1:10; 1 Коринтян 8:6; Ефесян 3:9; Колосян 1:16–17; Євреїв 1:2; 2:10.

1:5 aАбо *здолала*

1:9 aАбо *То було справжнє Світло, яке, прийшовши у світ, освічує кожну людину.*

1:11 aТобто, до Свого володіння

bТобто, до Свого народу

[1:17] На думку деяких, цей вірш означає, що за часів старого завіту не було благодаті, тоді як християни мають благодать і не перебувають під законом. Ця абсурдна ідея ігнорує той факт, що новий завіт Христа часто описують як «закон» (наприклад, 1 Коринтян 9:21; Галатів 6:2; Якова 1:25; 2:12), і що благодать існувала і за старого завіту (Буття 6:8; Вихід 33:17; Езри 9:8; Псалом 83:12). Цей вірш просто протиставляє закон, переданий через Мойсея, з його системою жертвоприношень, яка може лише передвіщати остаточний засіб спокути гріхів, завіту Христа, який забезпечує остаточне прощення гріхів.

[1:18] Деякі люди навчають, що Біблія суперечить сама собі, тому що в деяких віршах стверджується, що Бога неможливо побачити (Вихід 33:20–23; Івана 1:18; 1 Івана 4:12), але інші вірші вказують на те, що люди бачили Бога (Вихід 33:11; Буття 32:30). Уважний розгляд цих віршів показує, що жодної суперечності немає.

У наш час слова регулярно вживаються в різних значеннях (гаряче і холодне, добре і погане). Подібним чином і у Святому Письмі слова часто мають різні значення. У Якова 2:5 слово «бідний» стосується матеріального багатства, тоді як слово «багатий» стосується духовного благополуччя людини. Так само в одному сенсі люди могли бачити Бога, а в іншому – ні.

З Євангелія від Івана ми дізнаємося, що на початку Ісус був у Бога і «був Богом» (1:1, 14, 17). І хоча Іван написав, що Ісус «став тілом і перебував між нами» (1:14), лише через чотири вірші після цього він зазначив, що «Бога ніхто ніколи не бачив» (1:18; 1 Івана 4:12). Чи був Ісус Богом? Так. Чи люди бачили Ісуса? Так. То в якому сенсі люди не бачили Бога? Жодна людина ніколи не бачила Ісуса в Його справжньому образі (як духовну Істоту, у **всій** Його повноті, славі та пишності, Івана 4:24). Коли Бог, Слово, прийшов на землю 2000 років тому, Він прийшов у завуальованому вигляді. У своєму посланні до церкви у Филипах апостол Павло написав, що Христос, Який існував «в образі Бога», «понизив Себе» і постав у «подобі людини» (Филип'ян 2:6–7). Людство побачило втілення Божества, коли Ісус жив на землі в образі людини. Люди бачили «Слово», яке «стало тілом». Подібним чином, коли Яків «боровся з Богом» (Буття 32:28), Він бачив лише форму Бога, а не духовного, невидимого, всюдисутнього Бога, Який наповнює небо і землю (Єремії 23:23–24).

Але як щодо тих тверджень, у яких ідеться, що люди бачили Бога або розмовляли з Ним «обличчям в обличчя»? Яків сказав, що «побачив Бога обличчям в обличчя» (Буття 32:31). Ґідеон проголосив: «Побачив я Господнього ангела обличчям в обличчя» (Суддів 6:22). «І промовляв Господь до Мойсея віч-на-віч, так, як хтось спілкується зі своїм приятелем» (Вихід 33:11). По-перше слід зазначити, що хоча ці люди й були свідками великих і дивовижних речей, вони все одно бачили лише прояви Бога та Його слави (Вихід 33:18–23). По-друге, вислови «віч-на-віч» або «обличчям в обличчя» вживаються в Святому Письмі в різних значеннях. Хоча у Книзі Вихід 33:11 сказано, що Бог говорив з Мойсеєм «віч-на-віч», уже через дев'ять віршів Бог сказав Мойсеєві: «Мого обличчя ти побачити не зможеш, оскільки людина не може побачити Моє обличчя і залишитися живою» (33:20). Чи маємо ми вірити, що автор Книги Вихід був настільки некомпетентним, що написав суперечливі твердження лише через дев'ять віршів одне від одного? Звісно ні! Що тоді мається на увазі під висловами Бог «знав» (Второзаконня 34:10) або «розмовляв з Мойсеєм віч-на-віч» (Вихід 33:11)? Відповідь міститься в Числа 12. Аарон і Маріям виступили проти Мойсея і зарозуміло запитували: «Хіба ж тільки з Мойсеєм говорив Господь? Хіба й з нами *не* говорив?» (Числа 12:2). Тоді Бог явився Аарону та Маріям і промовив до них: «Якщо у вас буде Господній пророк, то Я об'являюся йому у **видінні** й заговорю до нього вві **сні**. Не так Мій слуга Мойсей. Він – довірений у всьому Моєму домі! **Устами до вуст Я говорю з ним – явно, а не в притчах**. І він побачив Господню подобу» (Числа 12:6–8). Зверніть увагу на контраст: Бог говорив до пророків Ізраїлю через видіння та сни, але до Мойсея Він говорив «не в притчах», а «явно». Іншими словами, Бог, Який **ніколи не показував Мойсею Свого обличчя** (Вихід 33:20), все ж дозволив йому побачити «деякі безпомилкові докази Його славної присутності»[1] і розмовляв із ним «віч-на-віч, так, як хтось спілкується зі своїм приятелем» (33:11) – тобто, Він розмовляв з Мойсеєм безпосередньо та прямо.

У Біблії немає протиріч. Якщо хтось може працювати «пліч-о-пліч» з колегою, не працюючи буквально в кількох сантиметрах від нього, або дивитися на ситуацію «очима» колеги, не дивлячись буквально через його очі, тоді ми всі повинні розуміти, що Бог міг розмовляти з Мойсеєм «віч-на-віч», буквально не відкриваючи йому Своє повне, славне «обличчя».

[1:19–21] Апологети ісламу намагалися надати достовірності своїм віруванням заявами про те, що сама Біблія містить посилання на пришестя пророка Мохаммеда. Як ні іронічно, але вони заявляють про це навіть всупереч переважаючому ісламському переконанню, що біблійні тексти було викривлено і тому на них не можна покладатися як на точний запис Слова Божого. Тим не менш, потрібно зважити ці твердження у світлі екзегетичних доказів.

Відносно цих віршів мусульмани стверджують, що євреї чекали сповнення трьох різних пророцтв: перше стосувалося приходу Христа, друге – приходу Іллі і третє – приходу Пророка. Мусульмани зазначають, що три запитання, поставлені Івану Хрестителю в цьому уривку, показують справдження цих очікувань. Вони також стверджують, що оскільки євреї проводили різницю між Христом і Пророком, Ісус Христос не був тим Пророком, про якого йшлося у Второзаконня 18:15, 18.

Мусульмани, безумовно, мають рацію, коли зауважують, що євреї часів Ісуса вважали, що Христос і Пророк були двома окремими особами. Але значення та правильне застосування писань Біблії не залежить від уявлень і помилкових висновків людей. У Біблії записані думки та міркування багатьох людей протягом історії людства, і навіть сатани (Матвія 4:3, 6, 9), попри те, що їхні думки та міркування були неправильними. Якщо вони записані в Біблії, це не означає, що вона їх підтверджує. Євреї були просто збентежені.

Справжнє питання полягає в тому, чи вказує Біблія на те, що Христа і Пророка слід розуміти як одну й ту саму особу? Апостол Петро, безперечно, думав так, про що свідчать Дії 3:12 і далі. Так само як і великий проповідник євангелія і християнський мученик Степан. Стоячи перед Синедріоном, найвищим судовим органом євреїв, та в присутності первосвященика, релігійної особи найвищого рангу в юдаїзмі, Степан згадав слова Мойсея з Второзаконня (Дії 7:37), а потім прямо проголосив Ісуса Праведником, Якого вони зрадили і вбили (вірш 52). «Праведний» – це саме та особа, яку Петро визначив як виконання пророцтва з Второзаконня, тобто Ісус Христос. Подібним чином і Павло називав Ісуса (а не Мохаммеда) «Праведним» (Дії 22:14). Об'єктивна оцінка біблійних текстів надає безпомилковий висновок, що Біблія визначає Пророком з Второзаконня 18:15, 18 Ісуса Христа, а не Мохаммада. Ісус є і Христом, і Пророком.

1:23 aIcaї 40:3

[1:31–33] На початку служіння Ісуса Іван Хреститель зробив одну з найкрасивіших і найпотужніших заяв у всьому Святому Письмі про Ісуса з Назарета: «Ось Агнець Божий, що *на Себе* бере гріх світу!» (Івана 1:29). Однак після цього славетного твердження про викупну місію Христа Іван стверджує, що не знав Його. Декому цікаво, як Іван міг не знати Ісуса, якщо він, по-перше, був родичем Ісуса (Луки 1:36, 57–60), а по-друге, намагався утримати Його від хрещення, кажучи: «Це мені потрібно від Тебе хреститися, а Ти йдеш до мене?» (Матвія 3:14). Чому Іван сказав це, якщо він ще не знав, Ким був Ісус? Крім того, чому пізніше під час свого служіння Іван послав учнів запитати Ісуса: «Чи Ти є Той, Хто йде, чи *нам* чекати іншого?» (Матвія 11:3)? То Іван Хреститель знав Ісуса чи ні?

По-перше, те, що матері Ісуса та Івана (Марія та Єлизавета) були родичками (Луки 1:36), ще не означає, що Іван зустрічався з Ісусом до того, як охрестив Його. У багатьох людей є родичі, яких вони ніколи не бачили. Більше того, у міру того як Іван «ріс і міцнив духом», він перебував «у пустелях аж до дня свого з'явлення перед Ізраїлем» (Луки 1:80). Отже, Іван міг ніколи не бачити Ісуса до Його хрещення. Але це не означає, що він багато чого не знав про Ісуса.

Іван явно знав дещо про Ісуса, інакше він би не вагався хрестити Його. Тоді те, що він «не знав» Ісуса, ймовірно, більше стосувалося того, що він не знав Його «офіційно, як Месію»[2], ніж будь-чого іншого. Тобто, Іван вірив, що Ісус був Месією, але «він **не знав** цього»[3].

Проте, оскільки на початку служіння Ісуса Іванові було «офіційно» проголошено, що Він є «Сином Божим» (Івана 1:34), багато кому цікаво, чому (набагато пізніше) Іван послав учнів запитати Ісуса: «Чи Ти є Той, Хто йде, чи *нам* чекати іншого?» (Матвія 11:3). Навіщо Івану було питати про це, якщо він уже знав, що Ісус був Христом, Сином Божим?

Припускаючи, що це запитання Івана пізніше під час служіння Ісуса (Матвія 11:3) є певною невідповідністю, скептики невиправдано припускають дві речі. По-перше, вони припускають, що всі питання мають на меті отримати інформацію. Але це просто не так. Питання можна ставити з різних причин – розбудити чиюсь приспану совість («Ти це зробив?»), звернути увагу на щось («Що це на тобі одягнене?»), або для користі інших («Яке правильне рішення цієї проблеми?»). Справа в тому, що неможливо точно знати, чому Іван послав учнів запитати Ісуса про це, але цьому є законні можливі пояснення, які виправдовують Івана та авторів Євангельських оповідань.

Скептики також припускають, що віра Івана була непохитною. Вони не в змозі визнати (або прийняти), що Іван міг питати про це, піддавшись раптовим сумнівам – як і інші великі мужі віри, які час від часу сумнівалися – такі як Мойсей, Гідеон, Петро тощо. Можливо, Іван також дивувався, чому він і досі був у в'язниці, якщо Ісус творив усілякі чудеса. Хіба Ісус не міг врятувати Свого предтечу? Хіба Він не міг врятувати його від меча Ірода? Чи Іван Хреститель взагалі знав Ісуса? Звісно, знав. Просто його заяви, які деякі вважають суперечливими, неправильно зрозуміли. Іван «офіційно» пізнав Ісуса як Сина Божого, коли охрестив Його, і відтоді проголошував цю схвалену Небом звістку протягом усього свого служіння. Хоча віра Івана в «Того, Хто йде» могла на мить похитнутися під час його ув'язнення, таке запитання пророка жодним чином не є доказом невідповідності в біблійному оповіданні.

[1:32] *Дивіться коментарі до Марка 1:12 щодо хронології подій після хрещення Ісуса.*

1:42 аУ NU-тексті – *Івана.*

1:51 aNU-текст опускає *відтепер.*

[2:1 і далі] Критики християнства та Біблії висміюють етику поведінки Ісуса в цьому уривку, заявляючи, що Він заохочував до пияцтва, створивши велику кількість алкогольних напоїв для гостей на весіллі. Оскільки слово «вино» незмінно асоціюється з п'янким напоєм, багато хто припускає, що це слово має таке значення і в Івана 2. Однак грецький термін *ойнос*, перекладений як «вино», є загальним терміном, який позначає, як і його єврейський відповідник *йяїн*, сік/«кров» винограду в будь-яких його станах («всяке вино», Неемії 5:18. Дивіться також Буття 49:11, де, відповідно до єврейської паралельності, «вино» поміщено в одну синонімічну структуру з «кров'ю винограду»).

[2:4] Уявіть, що ваша мати просить вас зробити щось для сусіда, а ви відповідаєте їй: «**Жінко**, як це мене взагалі стосується?» Звернення до матері (або будь-якої жінки) в сучасному суспільстві як «жінко…» звучить неввічливо та образливо. Більше того, християни, яким наказано «шанувати» своїх «батька й матір» (Ефесян 6:2), у більшості ситуацій не вживатимуть такого виразу під час прямого звернення до своїх матерів.

У світлі, здавалося б, грубого використання слова «жінка» в певних контекстах сьогодні, деякі сумніваються, як Ісус 2000 років тому міг звернутися до Своєї матері таким чином, не порушуючи заповіді «шанувати свого батька та матір» (Вихід 20:12; Матвія 15:4; 5:17–20).

Непорозуміння в цьому випадку виникає при спробі оцінити смисл тексту за стандартами, загально прийнятими в сучасній мові, замість того, щоб розглядати слова Ісуса в належному їм контексті мови першого століття. Для чоловіка в першому столітті не було грубим або недоречним звернутися до жінки кличним «жінко (*гюнай*)…». Це «було дуже шанобливим і ласкавим способом звернення»[4] «без ідеї цензури»[5]. Новий міжнародний переклад Біблії правильно передає значення цього слова: «**Люба жінко**, навіщо ти мене втягуєш у це?» Ісус ужив це слово, коли похвалив велику віру жінки-ханаанки (Матвія 15:28), коли ніжно звертався до Марії Магдалини після Свого воскресіння (Івана 20:15) і коли востаннє розмовляв з хреста зі

Своєю невтішною матір'ю (Іван 19:26). Павло використав це саме слово, звертаючись до християнок (1 Коринтян 7:16).

Щодо того, чому Ісус вжив слово «жінка» (*гюнай*) замість «мати» (*мітрос*), коли розмовляв з Марією (що навіть у єврейській та грецькій культурах першого століття було незвичним способом звертатися до матері), Леон Морріс зауважив, що Ісус цим, імовірно, вказував, «що між ними виникають нові стосунки з початком Його публічного служіння... Очевидно, Марія вважала, що між ними й досі тривають ті самі близькі стосунки, що й вдома в Назареті. Але у своєму публічному служінні Ісус був не лише і не переважно сином Марії, але й "Сином Людським", який мав нести реальність небес людям на землі (1:51). Були встановлені нові стосунки»[6].

Нарешті, слід також наголосити, що шанування батьків і матерів не означає, що діти ніколи не можуть виправляти своїх батьків. Виправлення і шана не більше протилежні, ніж виправлення і любов. Один із найкращих способів батькам виявити свою любов до дітей – це виправляти їх, коли вони припускаються помилок. Подібним чином і зрілий син може виявити шану до своїх батьків, коли відведе їх убік і з любов'ю вкаже на їхню помилку чи недогляд у певній справі. Наскільки такий вчинок був би проявом більшої шани, ніж якби він не вжив жодних дій і дозволив їм продовжувати робити ті самі помилки, не кажучи їм про це? Ми повинні пам'ятати, що хоча Марія й була великою жінкою, «яка знайшла благодать у Бога» (Луки 1:30), вона не була досконалою (Римлян 3:10, 23). Вона не була ні Богом, ні «Божою матір'ю» (це не вона поклала початок існуванню Ісуса). Але саме вона була обрана носити Сина Божого у своєму лоні. Кому ж краще виправити будь-яке непорозуміння, яке вона мала, як не цьому Сину?

[2:13–17] Одна з найпопулярніших уявних розбіжностей у Біблії щодо хронології подій, стосується того, чи очистив Ісус храм **на початку** Свого служіння чи **наприкінці**. Відповідно до оповідань Матвія, Марка та Луки, Ісус очистив храм на останньому тижні перед Своєю смертю на хресті (Матвія 21:12–13; Марка 11:15–17; Луки 19:45–46). Однак Іван поміщає запис про очищення храму між першим чудом Ісуса (2:1–12) і Його розмовою з Никодимом (3:1–21). Як слід розуміти розповідь про це в Євангелії від Івана у світлі розповідей інших трьох авторів Євангелій, які відносять цю подію до кінця служіння Ісуса? Скептики запитують: «Чи Ісус увійшов до храму й вигнав міняльників грошей на початку Свого служіння чи наприкінці?»

Найчастіше цю трудність пояснюють тим, що Ісус очистив храм лише один раз, ближче до кінця Свого земного життя, і те, що Іван переніс цю подію на більш ранній час, є результатом його «теологічного», а не «хронологічного» підходу до оповідання про життя та вчення Ісуса. Проблема з цим поясненням полягає в тому, що, хоча Іван міг і не надто переймається хронологією подій в житті Ісуса загалом, порівняно з авторами інших Євангелій, пряме прочитання тексту свідчить на користь того, що цей випадок очищення храму не мав місце наприкінці земного життя Ісуса. Розповідь про перше чудо Ісуса починається фразою: «Третього дня…» (Івана 2:1), і закінчується словами: «Після цього…» (2:12, грецькою *мета тоуто*). Після вірша 12 Іван починає свою розповідь про очищення храму словами: «Та наближалася юдейська Пасха…» (2:13). Для Івана було б дуже «незвичайним» перескочити вперед майже на три роки життя Ісуса до події, яка сталася в Єрусалимі протягом останнього тижня Його земного життя, щоби потім знов повернутися до часу, що передував «другому знамену, [що] Ісус учинив, як вернувся до Галілеї з Юдеї» (Івана 4:54, переклад І. Огієнка). Звісно, Іван не помилився б, написавши про очищення храму раніше в служінні Ісуса, якби Святому Духу було угодно згадати про цю подію саме в той час. Однак існує краще пояснення цієї уявної суперечності: **було два випадки очищення храму**.

Хто стане стверджувати, що Ісус не міг очистити храм від жадібних до грошей лицемірних євреїв у двох окремих випадках – один раз на початку Свого служіння, а другий раз – наприкінці Свого земного життя, коли Він востаннє прийшов в Єрусалим? Чи треба думати, що храм **не міг** бути «розорений» у два різні періоди часу протягом трьох років служіння Ісуса? Імовірно, Ісус кілька разів відвідував храм протягом останніх кількох років Свого земного життя (особливо під час святкування Пасхи), неодноразово виявляючи там невідповідні речі. Чи іноді у сучасних

церквах не виникають проблеми, які повторюються протягом трьох років? Чи церковні лідери коли-небудь вирішували ці проблеми публічно кілька разів і подібним чином? Звичайно.

Які наявні докази свідчать про те, що Ісус очистив храм лише один раз? Таких немає. Хоча Матвій, Марк і Лука написали про очищення храму наприкінці служіння Ісуса, існує багато доказів того, що Іван записав випадок, який стався раніше. Логічно зробити висновок, що додаткові подробиці, записані в Івана 2, не є просто додатковими фактами (хоча автори Євангелій досить часто доповнювали оповідання один одного). Натомість, різні подробиці, записані Іваном, пов'язані з тим, що було два різних випадки очищення храму. Лише Іван згадав овець і волів, бич із мотузок, розсипання грошей, наказ Ісуса: «Заберіть їх звідси» і згадку учнів про слова з Псалма 68:10: «Адже ревність до Твого дому з'їдає Мене» (2:17). Крім того, Іван не включив цитату Ісуса з Ісаї 56:7, яка міститься в усіх трьох інших розповідях і є помітною частиною їхніх розповідей про очищення храму.

З огляду на значні відмінності у формулюваннях, зображенні обстановки та в часі, а також відсутність схожих деталей між першими п'ятьма розділами Євангелія від Івана та оповіданнями Матвія, Марка чи Луки (окрім служіння Івана Хрестителя), не можна вважати, що йдеться про ті самі події. З точки зору хронології протиріччя тут немає.

[2:14–17] У більшості випадків Ісус вдавався до лагідних слів і мирних заходів для вирішення справ Отця. Але принаймні в одному випадку Він вдався до рішучих дій. З часів Мойсея щоразу, коли євреї ставали перед Господом в храмі, їм було наказано приносити пів-шекля срібла: «Ось що дадуть ті, які проходитимуть перепис: половину шекля, згідно зі священним шеклем» (Вихід 30:13). Коли Мойсей дав цей наказ, ізраїльтяни були єдиним згуртованим народом, в обігу якого ходила одна грошова одиниця. Однак з роками це змінилося, і євреїв було розпорошено по різним країнам (таким як Вавилон, Ассирія та Фригія). Природно, що євреї, які жили в чужих країнах, почали використовувати для торгових операцій гроші країни, в якій вони проживали.

Це створювало для них проблему, коли вони хотіли предстати перед Господом у храмі, тому що за законом вони повинні були принести половину шекля срібла. Священик у храмі не поклав би іноземної валюти до священної скарбниці. Тому жадібні міняльники розмістили свої столи у дворі храму і запропонували свої послуги. Вони обмінювали іноземну валюту на єврейські пів-шекля, але при цьому регулярно стягували непомірну «комісію» за такі операції. Що було робити іноземному єврею? Де ще він міг отримати єврейські пів-шекля, як не в Єрусалимі? Міняльники мали фактичну монополію. По суті виходило так, що ніхто не міг прийти до Бога, не пройшовши спочатку через міняльника.

Ніби цього було не достатньо, міняльники та храмові брокери також мали монополію на продаж худоби, придатної для жертв Господу. Оскільки багато вірян, які приходили до храму, жили дуже далеко, вони купували худобу в храмі або поблизу нього, замість того щоби брати з собою тварин у подорож. Коли ж вони приходили до Єрусалиму, їх чекав неприємний сюрприз, оскільки худоба належної якості коштувала надзвичайно дорого. Але в них не було іншого вибору, окрім як заплатити названу ціну, оскільки вони не могли повертатися додому, не принісши жертви Богові. І знову між Богом і тими, хто прийшов поклонитися Йому, вставали міняльники і торговці.

Побачивши такий розгул шахрайства та знущань Лев Юди заревів. У тій ситуації Ісус виявив справедливий гнів. Він сплів батіг із мотузок і почав перевертати столи міняльників, висипаючи гроші та виганяючи їх разом із худобою з храму. Злість і гнів проникають у життя кожного з нас. Але давайте навчимося від Ісуса бути «швидкими до слухання, стриманими в словах, повільними на гнів» (Якова 1:19). Давайте також усвідомлювати, що є час для вияву **праведного** гніву. Коли є ті, хто стоїть між Богом і належним Йому істинним поклонінням – чи то через фальшиве вчення, лицемірство чи будь-який інший порок – давайте будемо пам'ятати приклад Господа і «гніваючись, не грішити» (Ефесян 4:26).

2:17 aУ NU-тексті та М-тексті – *з'їсть*.

bПсалом 68:10

ХРЕЩЕННЯ ТА НАРОДЖЕННЯ ЗГОРИ

Основний поділ у християнському світі стосується моменту, коли відбувається «народження згори». Більшість християнського світу стверджує, що людина народжується згори і її гріхи омиваються кров'ю Христа, коли вона «приймає Ісуса Христа як свого особистого Спасителя». Під цим виразом мається на увазі, що людина повинна подумки прийняти Христа як Господа свого життя, або проголосити про це рішення вголос. Отже, народження згори сприймається просто як вольове рішення – момент часу, коли людина розумом приймає Христа у своє життя та вголос заявляє про це.

Уривок у Новому Заповіті, в якому йдеться саме про народження згори, стосується розмови Ісуса з високопоставленим єврейським чиновником:

> Був один чоловік із фарисеїв на ім'я Никодим, старійшина юдейський. Він прийшов до *Ісуса* вночі й сказав Йому: Равві, знаємо, що Ти прийшов від Бога як Учитель, бо ніхто не може робити таких чудес, які Ти робиш, коли би Бог не був з ним. У відповідь Ісус сказав йому: Знову й знову запевняю тебе: коли хто не **народиться згори**, то не може побачити Божого Царства! А Никодим Йому каже: Як може людина, будучи старою, народитися? Чи може вона вдруге ввійти в утробу своєї матері й народитися? Ісус відповів: Знову й знову запевняю тебе: **коли хто не народиться від води й Духа**, не може ввійти до Божого Царства! Народжене від тіла є тілом, а народжене від Духа є духом. Не дивуйся з того, що Я сказав тобі: Вам потрібно **народитися згори** (Івана 3:1–7).

Намагаючись уникнути визначення «води» у вірші 5 як водного хрещення, багато хто в християнському світі запропонував різноманітні нові тлумачення цих слів. Наприклад, деякі припускають, що «вода» передбачає Святого Духа. Хоча Іван, говорячи про Духа пізніше у своєму Євангелії (7:38–39), дійсно вживає слово «вода» символічно, натхненний автор мав пояснити цей факт. Однак у третьому розділі чітко видно звичайне, буквальне значення цього слова, і не лише тому, що в Новому Заповіті водне хрещення постійно асоціюється зі спасінням (наприклад, Дії 2:38; 8:12–13, 36–38; 9:18; 10:47–48; 16:15, 33; 18:8; 19:5; 22:16; Римлян 6:3–4; Галатів 3:27; Колосян 2:12; Євреїв 10:22; 1 Петра 3:21), але навіть у цьому контексті, через 18 віршів, цей термін явно має буквальне значення: «Іван також хрестив у Еноні, що поблизу Салима, бо там було багато **води**» (Івана 3:23). Крім того, якщо «вода» в Івана 3:5 є натяком на Святого Духа, результат цих слів був би безглуздим: «коли хто не народиться від Духа й Духа».

Інший аргумент у спробі обійти чітке значення Івана 3:5 полягає в тому, що «вода» є символом крові Ісуса. Звісно, немає жодного обґрунтування для встановлення такого зв'язку між словом і його значенням. В іншому творі Іван прямо посилається на воду і кров, але чітко розрізняє їх одне від одного за значенням (1 Івана 5:6).

Мабуть, найпопулярнішим тлумаченням, поширеним лише в останні роки, є те, що «вода» в Івана 3:5 означає «води» вагітної жінки, тобто амніотичну рідину, яка супроводжує фізичне народження дитини. Однак і ця пропозиція не відповідає контексту слів Ісуса. По суті, Никодим і сам вважав, що Ісус мав на увазі фізичне народження («утроба матері»). Але Ісус виправив його помилкове уявлення і протиставив йому передбачуване значення «води і Духа». Дійсно, Ісус не сказав би Никодиму, що він мав народитися фізично («вода»). Він не включив би акт фізичного народження у Свій перелік передумов для входу в Царство. Тоді Ісуса мусив би сказати, що перш ніж людина зможе увійти в Царство, вона повинна бути людиною! Який сенс мало б таке твердження? [Можливо, щоб усі точно зрозуміли, що не-люди (тобто тварини) не можуть увійти в Царство?] Далі в тому ж розділі, чи Іван хрестив у Еноні, «бо там було багато навколоплідних вод»?

Якщо звернутися до решти писань Нового Заповіту і дозволити Біблії надати найкраще і гармонійне тлумачення своїх писань, то додаткові уривки проливають світло на значення слів в

Івана 3:5. Відповідно до решти писань Нового Заповіту, духовне **зачаття** відбувається, коли євангеліє (тобто насіння Святого Духа, Луки 8:11) входить у серце та розум людини (Якова 1:18; 1 Коринтян 4:15; Ефесян 6:17; 1 Петра 1:23). Слово Боже, у свою чергу, породжує в людському серці покаянну віру (Римлян 10:17), яка спонукає людину коритися євангелію через водне хрещення (Марка 16:16; Дії 2:38; Євреїв 10:22). У результаті людина стає дитиною Бога, громадянином Царства та членом Церкви Христової (Матвія 28:19–20; Галатів 3:26–27; Римлян 6:4).

Додаткові вірші в Новому Заповіті пояснюють і скріплюють це значення Івана 3:5, вказуючи на «нове народження», а також дозволяють нам зрозуміти роль Святого Духа в процесі навернення до віри. Розгляньте наступну схему[7]:

Івана 3:5	***Дух***	***Вода***	***Царство***
1 Коринтян 12:13	Дух	Хрещення	Тіло
Ефесян 5:26	Слово	Вода/Слово	Очищена Церква
Титу 3:5	Оновлення Духом	Купіль відродження	Спасенні милістю

Ці вірші демонструють, що Бог навертає людей через євангельське послання, автором якого є Святий Дух. Коли людина приходить до розуміння цієї натхненної звістки (Дії 8:30), її покаянна віра спонукає її підкоритися зануренню у воду для відпущення гріхів (Дії 8:36, 38; 10:47). Результатом такої слухняної покори євангелію стає спасіння та очищення від минулих гріхів і миттєве потрапляння у Царство Христа.

Зауважте, що підкорення божественному плану спасіння не означає, що люди спасаються власними зусиллями. Своїм послухом вони не заслуговують прощення. Натомість умови спасіння визначені **Богом**, а не людьми, і є проявом Його милосердя. Коли люди підкоряються умовам входу в Царство Христа, вони спасаються кров'ю Ісуса та благодаттю Бога, а не своїми зусиллями. Занурення у воду не слід сприймати як «праведні учинки, які ми вчинили» (Тита 3:5). Коли ми підкоряємось хрещенню, нас спасає «благодать і любов до людей нашого Спасителя – Бога» (Тита 3:5).

3:13 aNU-текст опускає *Який на небі*.

[3:13] Коли Ісус говорив з Никодимом про необхідність «народитися згори» (Івана 3:1–8), Він також намагався донести до цього начальника юдеїв, що Його слова також походили «згори». Ісус говорив про духовні речі, яких ніхто з людей не знав (Матвія 13:35; 7:28–29; Луки 2:47). У цьому вірші наведена одна з причин, чому Ісус міг висловити ці духовні істини. Скептики вважають це твердження Ісуса дуже помилковим. Оскільки в Старому Заповіті сказано, що Ілля не пізнав фізичної смерті, а «у вихорі піднявся **на небо**» (2 Царів 2:11; Буття 5:24; Євреїв 11:5), то Ісус не міг по правді сказати Никодиму: «Ніхто не підіймався на небо». Чи праві скептики?

Щоб твердження Ісуса суперечило тому, що в Біблії сказано про Іллю, спочатку слід припустити, що Ісус мав на увазі те саме місце, куди «піднявся» Ілля. Чи можуть скептики бути певними в тому, що «небо», яке мав на увазі Ісус, є тим самим, на яке «піднявся» Ілля? Слова «небо» або «небеса» зустрічаються в Біблії приблизно 700 разів. І все ж у багатьох уривках, де зустрічається це слово, натхненні автори не мали на увазі духовний світ, з яким ми найчастіше асоціюємо слово «небеса». Наприклад, у Буття 1 і 2 єврейське слово на позначення неба зустрічається 15 разів у 14 віршах, і в кожному випадку воно стосується чогось іншого, а не духовного неба, де перебуває Бог. В основному автори книг Біблії вживають слово «небо» (євр. *шамаїм*, гр. *уранос*) трьома різними способами: для позначення атмосферних небес, де літають птахи, літаки та збираються хмари (Буття 1:20; Єремії 4:25; Матвія 6:26); на позначення зоряного неба або космічного простору, де знаходяться Сонце, Місяць і зірки (Буття 1:14–15; Псалом 18:5, 7; Ісаї 13:10); і «третього неба», яке часто згадується в Святому Письмі, – тобто, духовного неба,

де перебуває Бог (Псалом 2:4; Євреїв 9:24) і де одного дня всі вірні житимуть вічно (Об'явлення 21:18–23; Івана 14:1–3; 2 Коринтян 12:2–3). [Примітка: слово «небозвід» (що означає простір) вживається в тих самих трьох значеннях, що й слово «небо». Отже, те, що сказано про небо, також можна сказати і про небозвід (Буття 1:20; 1:17; Псалом 150:1)]. Контекст Івана 3 чітко вказує на те, що Ісус має на увазі духовні небеса, на яких перебуває Бог (Івана 3:27), на відміну від 2 Царів 2:11, де ситуація не така зрозуміла. Автор 2 Царів цілком міг мати на увазі, що тіло Іллі чудесним чином піднялося високо в небо (атмосферне) і більше ніхто на землі його не побачив. Ніде в тексті не вказано, що він покинув землю, щоб жити в присутності Бога. Він точно кудись потрапив, але немає доказів того, що він був перенесений у фактичну тронну залу Всемогутнього Бога.

Біблія навчає, що коли вірні слуги Бога залишають цю землю, їхні духи перебувають у місці, яке називають раєм (або «лоном Авраама», Луки 16:19–31). Згадайте, як Ісус, коли був на хресті, сказав розбійникові, що розкаявся: «Сьогодні ти будеш зі Мною в раю» (Луки 23:43). Слово «**рай**» походить з перської мови й означає «сад» або «парк». Куди саме того дня потрапили Ісус і розбійник? Жоден із них не піднявся на небо, щоб бути з Богом Отцем, оскільки Ісус, уже після Свого воскресіння, запевнив Марію, що **Він ще «не зійшов до Отця» (**Івана 20:17). То куди потрапили Ісус і розбійник після смерті на хресті? Апостол Петро дав відповідь на це запитання у своїй проповіді на день П'ятидесятниці, коли процитував Псалом 15, де сказано, що Бог не залишить душу Христа в **аді** й не дозволить Йому зазнати тління (Дії 2:27). Таким чином, поки тіло Христа було покладено в гробницю на три дні, дух Христа пішов у *гадес* (ад). [Примітка: У Новому Заповіті слово *гадес* (ад) вживано 10 разів і завжди позначає невидиме царство мертвих – місце перебування безтілесних духів, де всі померлі очікують повернення Господа та суду. Одна частина цього місця, куди потрапили Ісус і розбійник, відома як рай]. Петро стверджував, що Давид, який написав 15-й Псалом, не мав на увазі себе, оскільки тіло Давида все ще було в гробниці (Дії 2:29), а його дух все ще перебував у царстві мертвих, *гадесі* (Дії 2:34). Дії 2 вказують на те, що вірний Божий слуга після смерті не потрапляє безпосередньо в присутність Бога Отця, а потрапляє до «зали очікування» в царстві мертвих, відомої як рай, – у те саме місце, куди потрапив Авраам після своєї смерті (Луки 16), і куди пішов дух Іллі після того, як він «піднявся у вихорі з землі». Коротше кажучи, Біблія не навчає, що Ілля, піднявшись у вихорі на небо, негайно потрапив у присутність Бога Отця, щоб жити там вічно (де був Ісус до Свого втілення, Івана 1:1). Таким чином, формально він не піднявся до того «місця», звідки прийшов Ісус.

Але заради аргументу на мить уявімо, що скептики мають рацію, і що дух Іллі потрапив не до раю, а в саму присутність Бога. Чи міг Ісус все одно правомірно зробити таку заяву? Так. Зверніть увагу ще раз на Його відповідь на запитання Никодима: «Як це може бути?» Ісус сказав: «Якщо про земне Я сказав вам, і ви не вірите, то як повірите, якщо скажу вам про небесне? **Ніхто не підіймався на небо**, тільки Той, Хто зійшов з неба: Син Людський, [Який на небі]» (Івана 3:12–13). Цілком можливо, що Ісус цим мав на увазі, що ніхто й ніколи не піднімався на небо «своїми зусиллями» або «на своїх умовах»[8]. Ілля та Енох були **взяті** Богом, що не одне й те саме, що вільне вознесіння на небо на власних умовах. Крім того, слова Ісуса «ніхто не підіймався на небо» також могли означати, що ніхто й ніколи не піднімався на небо, щоб потім повернутися й розповісти з перших вуст про те, що він бачив, і поширити ту саму звістку про спасіння, яку проповідував Ісус. Ісус наголошував Никодиму, що ніхто у світі в той час не відкривав таких духовних істин, як Христос, тому що ніхто ніколи не возносився на небо й не повертався, щоб розповісти про те, що побачив і дізнався. Ніхто у світі не бачив того, що бачив Ісус, і тому не міг навчати того, чого навчав Ісус.

[3:14] Натхненність Біблії часто видна в тому, як реальні історичні події передвіщали викупні події в далекому майбутньому. Випадок із вічно невдоволеними ізраїльтянами (Числа 21:4–9), яких кусали змії й які могли зцілитися, поглянувши на мідного змія, насадженого на палицю, вказував на остаточну «протиотруту» від гріха в образі Ісуса, Який був «піднятий» на хрест за гріхи людства.

ІСУС ЗАЯВЛЯЄ ПРО СВОЮ БОЖЕСТВЕННІСТЬ

Одна справа, коли якась людина претендує на божественність – багато постатей в історії так робили; але зовсім інша справа **довести** це. На відміну від усіх інших людей, які колись жили на землі, Ісус Христос довів Свої заяви про божественність. І безсумнівно, серед інших книг Нового Заповіту, які повідомляють про цей факт, Євангеліє від Івана є одним із видатних свідків. Оскільки оповідання Івана мало не меті довести, «що Ісус є Христос, Син Божий» (Івана 20:31), не дивно, що в ньому божественність Христа стверджується знову і знову, у багатьох формах, практично на кожній сторінці.

«СИН ЛЮДСЬКИЙ» (ІВАНА 3:13–15)

Один із таких прикладів можна побачити в розмові нашого Господа з Никодимом, фарисеєм і членом Синедріону. Побачивши «знамення» (це слово вжито в Євангелії від Івана 17 разів), які зробив Ісус, він був достатньо чесним, щоб зробити єдиний закономірний висновок, який підтверджують ці докази: «Знаємо, що Ти прийшов від Бога як Учитель» (Івана 3:2). Заявивши про Свою божественність, авторитетно сформулювавши єдиний спосіб входження в Царство Боже (вірші 3–8), Ісус виклав додаткове вчення: «Ніхто не підіймався на небо, тільки Той, Хто зійшов з неба: Син Людський, [Який на небі]. Як Мойсей підняв змія в пустелі, так має бути піднятий Син Людський щоб кожний, хто вірить у Нього, [не загинув, але] мав вічне життя» (Івана 3:13–15). У цьому тексті Ісус надав чотири незаперечні підтвердження Своєї божественної сутності: 1) Він прийшов з небес, 2) Він є вічним мешканцем цього небесного царства, 3) Він є джерелом зцілення, яке можна порівняти зі змієм у пустелі (Числа 21), і 4) для того щоб мати вічне життя і таким чином уникнути загибелі, потрібно вірити **в Нього**. Безперечно, це останнє твердження не передбачає віру в тому сенсі, як люди зазвичай вірять одне в одного, а обов'язково стосується визнання божественної влади Христа дарувати вічне життя, і підкорення їй. Насправді, щоб дарувати **вічне** життя смертним істотам, потрібно відвічно жити у **вічності** (пор. Івана 6:62).

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Двічі в тексті Івана 3:13–15 Ісус називає себе «Сином Людським» (також Івана 1:51; 5:27; 6:27, 53, 62; 8:28; 9:35; 12:23; 13:31). Із 88 разів вживання виразу «син людський» у Новому Заповіті, за винятком чотирьох разів, всі вони зустрічаються в Євангеліях. Коли Степана каменували, він отримав натхнення заглянути в саму тронну залу Бога і оголосити своїм переслідувачам: «Ось я бачу відкриті небеса й Сина Людського, Який стоїть праворуч Бога!» (Дії 7:56). Цей вислів також вживає автор Послання до євреїв, цитуючи Псалом 8 – знову ж таки стосовно Ісуса (Євреїв 2:6). І залежно від тлумачення Книги Об'явлення, в ній Ісус двічі згадується як син людський (Об'явлення 1:13; 14:14). З інших 84 випадків вживання цього вислову в Євангеліях, 31 раз він зустрічається у Матвія, 14 разів – у Марка, 26 разів – у Луки та 13 разів у Івана. І в кожному разі цей вислів стосується Ісуса.

Яка передісторія цього вислову? Фраза «син людський» насправді є єврейською ідіомою. У своєму монументальному творі «Фігури мови, використані в Біблії» Е. В. Буллінгер класифікував її як «антімерею іменника», коли «один іменник керує іншим у родовому відмінку, і останнє слово (іноді два слова) стає прикметником»[9]. Наприклад, «син беззаконня» (Псалом 88:23) – це зла людина. Жителі Близького Сходу говорять про «сина пустелі», маючи на увазі людину, яка особливо пов'язана з пустелею та характеризується нею. Така людина може бути

настільки тісно пов’язана з пустелею через народження, тривале проживання чи постійне знайомство з життям в ній, що її зв’язок із нею є беззаперечним і очевидним. «Сини цього віку» (Луки 20:34) – це ті люди, яких характеризує відданість устоям цього земного життя. Вираз «син людський» (пор. Єремії 49:18, 33) стосується смертності та людської сутності людини, і є «перифразом поняття "людина"»[10] або «свого роду іносказанням при посиланні на людину, з особливим наголосом на її слабкості та смиренному становищі»[11]. Зі 107 випадків вживання цього вислову (*бен адам*) у Старому Заповіті, 93 зустрічаються в Книзі Єзекіїла і стосуються цього пророка[12].

Далі Буллінгер зауважує, що божественні імена, пов’язані з цією ідіомою, утворюють особливий клас. Коли слово «син» доповнюється наступним іменником, це вказує на природу або характер особи. Отже, вислів «син людський» підкреслює досконалу людяність особи. Стосовно Ісуса, цей вислів підкреслює Його людську природу – феномен Його втілення (пор. Филип’ян 2:7). Однак, коли цьому вислову передує артикль, Буллінгер припускає, що «це словосполучення може мати своє особливе ідіоматичне вживання»[14], вказуючи на «всесвітнє панування Ісуса на землі». Ч.Ф.Д. Моуле зазначає, що, за винятком цитат зі Старого Заповіту та Івана 5:27, у Новому Заповіті вислову «син людський» завжди передує артикль[15].

ЗНАЧЕННЯ

Ісус любив називати Себе «Сином людським» (50 разів)[16]. Він безсумнівно хотів, щоб люди знали, що хоча Він і є Богом, та Він прийшов на землю у людській подобі і став повністю людиною, прийнявши на Себе всі немочі людської плоті:

> Плекайте в собі ті самі думки, що й у Христі Ісусі. Він, маючи Божу природу, не вважав посяганням бути рівним Богові, але понизив Самого Себе, **прийнявши образ раба, постав у подобі людини і з вигляду був, як людина**; Він упокорив Себе, був слухняним аж до смерті, й до смерті хресної (Филип’ян 2:5–8).

Він безсумнівно хотів, щоб кожна людина зрозуміла, що ми «маємо не *Такого* Первосвященика, Який не може співчувати нашим слабкостям, але Який подібно *до нас був* випробуваний у всьому, за винятком гріха» (Євреїв 4:15). Теєр припускає, що Ісус віддавав перевагу цьому титулу, «оскільки через Свою ницість Він найменше відповідав очікуванням земного Месії в царській величі»[17].

Насправді вислів «син людський» виключно на позначення Ісуса як Месії зустрічається лише один раз у Старому Заповіті – в Даниїла 7:13. Імовірно, тут криється більш глибокий смисл використання Ісусом цього терміну. Саме з цим віршем асоціював Себе Ісус, коли прийшов на землю:

> Я бачив у видіннях вночі, аж ось з небесними хмарами наче людський син, що приходить, прийшов до Стародавнього днями, і перед Нього його привели. І йому дано владу, шану і царство, і всі народи, племена, язики йому служитимуть. Його влада – вічна влада, яка не мине, і його царство не буде знищене (Даниїла 7:13–14).

Хоча, мабуть, більшість «богословського світу» зараз відкидає ототожнення «сина людського» в Даниїла 7:13 з Ісусом, але докази підводять саме до такого висновку. І дійсно, аспекти цього пророцтва ідеально збігаються з багатьма конкретними твердженнями щодо особи Ісуса в Новому Заповіті, зображеними в першу чергу в події, записаній в Дії 1:9–11:

> Сказавши це, коли вони дивилися, Він став підійматися, і **хмара забрала Його** з їхніх очей. Як вони вдивлялися в небо, коли Він віддалявся, то два мужі в білих одежах постали перед ними і сказали: Галилейські мужі, чого стоїте і вдивляєтеся в небо? Цей Ісус, Який **вознісся від вас на небо**, прийде так само, як оце ви бачили, коли Він відходив на небо!

Зауважте, як Даниїла 7 і Дії 1 ідеально узгоджуються між собою – Даниїл розповідає про подробиці цієї події з ракурсу неба, а Лука – з ракурсу землі, де і почалася ця подія. Оскільки вислів «син людський» добре описує Ісуса в Його земному тілі, цілком доречно, що Він буде названий так і в Даниїла 7:13, щоб посилатися на Його стан після воскресіння і перед вознесінням. Зрештою, Його воскресле тіло було тим самим, яке було розіп’яте і в яке Він знову втілився після Своєї смерті (Луки 24:39; Івана 20:27). Відповідно до підбору слів у Даниїла 7,

після Свого воскресіння Ісус пройшов крізь хмари (з точки зору тих, хто був на землі), або прийшов з хмарами (з точки зору Бога). Ісус посилався на цю термінологію про хмари з пророцтва Даниїла й на суді перед Каяфою (Матвія 26:64). Потім Він прийшов до Стародавнього днями, тобто до Бога Отця, на небесах. Далі зауважте, що Його повернення на небо означало, що Він сів праворуч від Бога (Євреїв 1:3; 10:12) і отримав «владу», тобто правління (пор. Псалом 2:9) над Царством, тобто Церквою, яка ніколи не буде знищена. Усі ці подробиці чітко викладені в наступних уривках: Дії 2:33–35, Ефесян 1:20–23, Колосян 1:15–18, 2:10 і Євреїв 12:28. Коли життя на землі закінчиться, Ісус передасть Царство Богові Отцю (1 Коринтян 15:24).

Зверніть увагу також на те, що попри загальний наголос ідіоми «син людський» на людській природі, у Івана 3 повторне використання Ісусом цього виразу стосовно Себе передавало більш розширений й поглиблений смисл: Ісус пов'язав Свою людську природу зі Своєю божественністю, вставивши цю фразу посеред багатьох тверджень про Свою вічність. Те саме можна сказати й про Його взаємозамінне використання висловів «Син Людський» і «Син Божий» (наприклад, Івана 1:49–51; Матвія 26:63–64). «Син людський» був не лише квінтесенцією людини – остаточною людиною – Він водночас був втіленим Богом.

«СИН БОЖИЙ» (ІВАНА 5:18–26)

> Отже, юдеї ще більше намагалися Його вбити не тільки за те, що порушував суботу, але й що Бога називав Своїм Отцем, роблячи Себе рівним Богові. У відповідь Ісус говорив їм: Знову й знову запевняю вас: Син не може робити нічого Сам від Себе, а тільки те, що бачить, як Отець робить; що Він робить, – те й Син також робить. Адже Отець любить Сина й показує Йому все, що Сам робить, і покаже Йому діла ще більші від цих, щоб ви дивувалися. Отож, як Отець воскрешає мертвих і оживляє, так і Син, кого хоче, оживляє, оскільки Отець не судить нікого, але весь суд передав Синові, щоб усі шанували Сина, як шанують Отця. Хто не шанує Сина, той не шанує і Отця, Який Його послав. Знову й знову запевняю вас, що хто слухає Моє слово і вірить у Того, Хто послав Мене, має вічне життя і на суд не приходить, але перейшов він від смерті до життя. Знову й знову запевняю вас, що надходить час, – і він вже є, – коли мертві почують голос Сина Божого і, почувши, оживуть. Бо як Отець має життя в Собі, так дав і Синові мати в Собі життя (Івана 5:18–26).

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Фраза «син Божий» вживається в Святому Письмі принаймні у чотирьох значеннях. Вона може стосуватися людей як фізичних створінь Божих (Луки 3:38); праведних людей як дітей Божих (наприклад, Буття 6:2; Римлян 9:26); вона може стосуватися ангелів (Йова 1:6; 2:1; 38:7), а також божественної особи Ісуса як єдиного Сина Божого (Римлян 1:4). І саме в цьому останньому сенсі криється головна ідея та сама суть християнства – божественність Ісуса Христа. На цій єдиній доктринальній реальності зведена вся система Божої релігії для людини. На цій всеохоплюючій істині Ісус побудував Свою Церкву, Царство (Матвія 16:18).

У розділі, що передує Івана 5:18, йдеться про те, як Ісус зцілив чоловіка, який хворів 38 років. Замість того щоб зробити єдиний логічний висновок про те, що Ісус є Богом, євреї стали переслідувати Ісуса на підставі того, що Він зцілив чоловіка в суботу. Ісус неодноразово спростовував безглузді звинувачення в порушенні суботи (наприклад, Матвія 12:1–14; Івана 7:21–24). Але цілком очевидно, що для Його супротивників ця підстава була просто прикриттям, щоб приховати свої глибші спонукання – заздрість, гордість, жадібність, бажання влади тощо.

У цьому випадку їхня ворожість до Ісуса проявилася в обуренні тим фактом, що Ісус «не тільки …порушував суботу, але й що Бога називав Своїм Отцем, роблячи Себе рівним Богові» (Івана 5:18). Решта п'ятого розділу містить приголомшливу промову Ісуса у відповідь на їхнє останнє звинувачення, яку Лютер назвав «піднесеною апологією». Ісус ніколи не заперечував Своєї божественної природи – Він і Сам стверджував це, і захищав її в численних випадках, навіть перед Пилатом (Івана 18:37; 1 Тимофія 6:13; пор. Матвія 26:63–66).

ЗНАЧЕННЯ

Спираючись на взаємозв'язок між батьком і сином, Ісус відстоював Свою божественність, описуючи тісний зв'язок між Ним і Отцем. Сім аспектів їхніх стосунків демонструють Його твердження:

1. Отець і Син **єдині в діях**, оскільки Син не діє незалежно від Отця. Вони настільки єдині, що Син не робить нічого, чого не робить Отець. Зробити щось проти Отця для Христа означало б діяти всупереч Своїй божественній природі. Отець і Син єдині в розумі і мають одну божественну природу. Жоден не діє окремо від іншого.
2. Отець і Син **єдині в любові та намірах**. Отець послав Сина померти за заблудле людство (Івана 3:16), а Син віддав Себе за заблудле людство (Галатів 1:4; 2:20; Ефесян 5:25). Усе, що Ісус робив протягом Свого земного життя, проявляло спільну любов Отця і Сина одне до одного і до людей. Отець і Син не діяли незалежно один від одного під час перебування Ісуса на землю, щоб виконати Свою місію – померти, воскреснути чи виголосити суд. Вони повністю єдині в думках і цілях. Божественна природа Христа не дозволяла Йому діяти всупереч Отцю.
3. Отець і Син **єдині в даруванні духовного життя** тим, хто цього бажає. Тільки Бог має право і здатність прощати гріхи (пор. Івана 6:58; 11:25; Римлян 11:15). Передумовою для отримання вічного життя є віра в Сина, любов і покора Йому (3:36; 6:29; 14:15).
4. Отець і Син **єдині в виголошенні суду**. Подібно до того, як і Отець, і Син єдині в даруванні духовного життя тим, хто проявляє слухняну віру, обидва єдині у виголошенні суду та засудженні тих, хто відмовляється коритися. Отець і Син виголошують духовний суд у цьому житті й остаточно – під час останнього Суду (вірш 29; 12:48).
5. Отець і Син **єдині в шані, яка їм належить**. Оскільки Ісус є повністю Богом, Він заслуговує такої ж шани, як і Бог Отець. Не шанувати Сина означає не шанувати Отця.
6. Отець і Син **єдині в передумовах спасіння**. Потрібно почути Слово Боже і підкоритися йому в слухняній вірі. Отець послав Сина у світ; Син виголосив шлях до спасіння. Вони єдині в наданні засобів отримання вічного життя.
7. Отець і Син **єдині у володінні життям**. Отець і Син мають життя, яке є само-існуючим і вічним. Лише Вони можуть дати **будь-яке** життя – фізичне чи духовне. Вони є джерелом життя. Тільки Вони мають право давати життя згідно зі своїм Словом. Син прийшов у світ, щоб забезпечити людям доступ до духовного життя.

Коли Ісус говорив про Себе як про Сина і заявляв про тісний взаємозв'язок між Ним і Богом Отцем, Він чітко мав на увазі **божественні** стосунки між ними, обумовлені **рівністю Їх природи**, – факт, який чітко розуміли євреї, які неодноразово хотіли стратити Його за богозневагу.

«ОБІЦЯНИЙ МЕСІЯ» (ІВАНА 10:36)

Було тоді в Єрусалимі свято Відновлення; стояла зима. Ісус ходив у храмі – в притворі Соломона. Його обступили юдеї і говорили Йому: Доки будеш тримати нас у непевності? Якщо Ти Христос, скажи нам відкрито! Ісус відповів їм: Я вам сказав, а ви не вірите. Справи, які Я чиню в Ім'я Мого Отця, вони свідчать про Мене. Але ви не вірите, бо ви не з Моїх овець, [як Я вам сказав]. Мої вівці слухаються Мого голосу, і Я знаю їх, і вони йдуть за Мною, і Я даю їм вічне життя, і вони не загинуть повік, і ніхто не забере їх з Моїх рук. Мій Отець, Який дав їх Мені, є більший від усіх, і ніхто не може забрати [їх] з руки [Мого] Отця. Я і Отець – Ми одне! І знову юдеї взялися за каміння, щоб Його каменувати. Ісус відповів їм: Багато добрих діл показав Я вам від [Мого] Отця. За яке з цих діл хочете Мене каменувати? Відповіли Йому юдеї, [кажучи]: Не за добрі діла каменуємо Тебе, але за богозневагу, за те, що Ти, будучи людиною, робиш Себе Богом! Ісус відповів їм: Хіба не написано у вашому законі: Я сказав: ви боги? Якщо богами назвав Він тих, до кого було слово Боже, – а Писання не може бути порушене, – то про Того, Кого Отець освятив і послав у світ, ви кажете, що Він зневажає Бога, бо Я сказав: Я Божий Син? Якщо Я не роблю діл Мого Отця, то не вірте Мені; якщо ж Я роблю, то хоч не вірите Мені, – вірте

ділам, щоб ви зрозуміли й пізнали, що Отець у Мені, а Я – в Отці. І знову намагалися схопити Його, але Він уникнув їхніх рук. (Івана 10:22–39).

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Із 39 разів вживання терміну «месія» в Старому Заповіті, в Септуагінті він завжди перекладається *Христос*. Обидва терміни означають «помазаний» і стосуються освячення об'єкта (живого чи неживого) за допомогою оливи для помазання, що знаменувало відділення його для особливої, священної мети. Згідно закону Мойсея, до неживих об'єктів, які були помазані, належало, наприклад, начиння намету зустрічі. Так само помазували три види осіб: священиків, царів і пророків. Тому не випадково, що Ісус виконує ці три ролі у Своїй викупній діяльності заради нас. Він є Пророком (Матвія 13:57; Дії 3:22; 7:37), Священиком (Євреїв 7; 9:11) і Царем (Матвія 21:5; 1 Тимофія 6:15; Об'явлення 19:16).

Єврейсько-арамейський термін «месія» вживається лише двічі в грецькому Новому Заповіті, й обидва рази в Євангелії від Івана. Брат Петра Андрій використав цей термін стосовно Ісуса (Івана 1:41), і самарійка біля криниці виявила свою обізнаність про прихід Месії (Івана 4:25). Термін *Христос* зустрічається в Євангелії від Івана 19 разів[18]. Помазання Месії на виконання Його месіанських функцій відбулося, коли на Ісуса зійшов Святий Дух у вигляді голуба під час Його хрещення і «залишився на Ньому» (Івана 1:32). Потім Дух повів Ісуса в пустелю, де Він був випробовуваний (Луки 4:1). Пізніше Ісус повернувся до Галилеї «в силі Духа» (Луки 4:14). Він пішов до синагоги у Своєму рідному місті Назареті й там об'явив, що пророцтво з Ісаї 61:1 збулося, коли Він прочитав його, починаючи з твердження: «Дух Господній на Мені, бо Він **помазав Мене**…» (Луки 4:18) – ще один знак Його месіанського помазання. У день П'ятидесятниці апостол Петро зробив акцент на результати месіанської ролі Ісуса, пояснивши, що через воскресіння та вознесіння Ісуса «і Господом, **і Христом** зробив Його Бог» (Дії 2:36). Тож не дивно, що Ісус наполегливо намагався змусити фарисеїв та інших зрозуміти особу Месії (наприклад, Матвія 22:41–45).

ЗНАЧЕННЯ

Під час свята Відновлення в Єрусалимі євреї оточили Ісуса і змушували Його прямо сказати їм, чи є Він Месією/Христом. Але Його попередні твердження, так само як і явлення Ним чудодійної сили вже підтвердили правдивість цього факту. «Справи, які Я чиню в Ім'я Мого Отця, вони свідчать про Мене». «Справи» – це синонім ключового слова книги, «знамення» або «ознаки». Ісус наполягав на тому, що Його чудеса підтвердили і засвідчили Його месіанську тотожність. Їхня неспроможність прийняти незаперечні докази цього факту була наслідком їхньої навмисної невіри та рішучої відмови прийняти правду через приховані мотиви та інші інтереси.

Тож Ісус знову дуже відверто наголосив на цьому, рішуче заявивши: «Я і Отець – Ми одне!». Зауважте, що Ісус ніколи не ухилявся від прямої відповіді. Він ніколи не виявляв страху чи вагань перед лицем погроз чи небезпеки. Натомість Він дав їм ще одну чітку заяву про Свою божественну сутність, що відновило їхнє бажання стратити Його за богозневагу (згідно з Левіт 24:14–16; пор. 1 Царів 21:10). Але Ісус придушив їх намір побити Його камінням, поставивши проникливе запитання: «Багато добрих діл показав Я вам від [Мого] Отця. За яке з цих діл хочете Мене каменувати?» Оскільки Син і Отець єдині, а чудесні діла, які робив Ісус, походили від Отця так само, як і від Сина, то яке діло викликало цей насильницький намір каменувати Його? Звісно, Ісус знав, що вони бажали стратити Його не за чудеса. Але, звертаючи їхню увагу на Свою здатність їх робити, Він знову вказував їм на їхню неспроможність прийняти докази Його божественної сутності. Відкидаючи очевидний висновок, до якого прийшла б будь-яка неупереджена, чесна людина, вони наполягали на тому, що Він заслуговує страти за сам факт того, що Він називав себе Богом.

У Своєму поводженні з сучасниками Ісус часто звертав їхню увагу на Слово Боже (автором якого Він Сам був). Слово Боже є нашим єдиним авторитетом у вирішенні питань віри та належного поводження (Колосян 3:17). У цьому випадку Ісус нагадав їм слова Псалма 81:6, назвавши цей уривок «законом». [Примітка: прихильники так званої «нової герменевтики», які

звинувачують нас у неправильному тлумаченні Біблії через недостатню чутливість до різноманіття її літературних жанрів, мають перенаправити свою критику на Ісуса. Біблія дійсно містить багато літературних жанрів – від поезії та історії до послань і притч. Такі літературні форми безумовно заслуговують на увагу при спробах витягти з тексту смисл, вкладений в нього Богом. Однак прихована мета «лібералів» полягає в підступних спробах зневажити та очорнити закон, а також пом'якшити або взагалі усунути **обов'язковість приписів** Святого Письма. Ісус рішуче відкинув таку нісенітницю, наполягаючи на тому, що попри відмінні літературні характеристики книг Біблії, **усе** Святе Письмо є «законом» у тому сенсі, що все воно має авторитетне та обов'язкове застосування, яке є поза часом].

ПСАЛОМ 81

Чому Ісус послався на Псалом 81? Дехто припускає, що Ісус тим самим хотів показати, що, оскільки Бог міг називати «богами» простих людей, обвинувачі Ісуса не мали підстав засуджувати Його за те, що Він застосував цей вислів до Себе. Але ця лінія міркування створює враження, ніби Ісус намагався ухилитися від каменування і порівнював Свою претензію на божественність з заявами інших простих людей. Перевагу слід надати більш переконливому альтернативному тлумаченню.

Контекст Псалма 81 становить різке звинувачення дій неправедних суддів, на яких було покладено відповідальність за здійснення Божого правосуддя серед народу (Второзаконня 1:16; 19:17–18; 2 Хронік 19:6). Такі судді були «Божими слугами» (*діаконос*, Римлян 13:4), які діяли **замість Бога**, були наділені Його **владою** і були посередниками в наданні **Божої** допомоги та правосуддя (Вихід 7:1). Бог «відвів їм роль, аналогічну Його власній, зробивши їх виконавцями правосуддя, Його правосуддя»[19]. У **цьому** сенсі вони були «богами» (*елохім*) – **діючи** для людей **як Бог**[20]. Єврейська паралельність уточнює цей сенс: «Я сказав: Ви – боги, і всі ви – **сини Всевишнього**» (Псалом 81:6). Вони не поділяли з Богом Його божественну природу, а лише **делеговане Ним судочинство**. Вони були звичайними людьми, хоча й наділені божественною владою діяти від імені Бога.

Цей момент є очевидним у всьому П'ятикнижжі, де термін, перекладений як «судді» або «правителі», – це іноді єврейське слово *елохім* (наприклад, Вихід 21:6; 22:9, 28). Одним з таких прикладів є Мойсей. Він не був «богом», але Бог сказав йому, що коли він піде до Єгипту, щоб звільнити ізраїльтян, він буде «Богом» для свого брата Аарона та для фараона (Вихід 4:16; 7:1). Цим Бог мав на увазі, що Мойсей передаватиме і своєму братові, і фараонові слова Божі. І хоча загалом це є досить рідкісним використанням поняття *елохім*, все ж «це показує, що слово, перекладене в цьому місці як "бог", **може** бути застосоване до людини»[21]. Кларк підсумував цю тезу так: «Ви є моїми **представниками**, і ви одягнені Моєю силою і повноваженням вершити суд і правосуддя, тому всі ви названі **дітьми Всевишнього**». Але через те, що вони ухилилися від свого почесного обов'язку справедливо й точно представляти Божу волю і зрадили священну довіру, надану їм Самим Богом, Він постановив, що вони помруть (вірш 7). Очевидно, що вони не були «богами», оскільки Бог міг покарати їх смертю і зробив це!

Дещо аналогічний спосіб вираження цієї ідеї можна побачити у викритті Натаном Давида: «Ти мечем убив Урію, хіттійця» (2 Самуїла 12:9), хоча фактично це зробив ворожий лучник (2 Самуїла 11:24; 12:9). Ніхто не стане стверджувати, що тим лучником був Давид. Павло написав, що Ісус «благовістив мир» язичникам (Ефесян 2:17), хоча Він зробив це через людей. Петро сказав, що Ісус проповідував «духам, які були у в'язниці» (1 Петра 3:19), хоча насправді Він робив це через Ноя. Ной не був Ісусом, і Ісус не був Ноєм. Якщо про Павла та Ноя можна сказати, що вони діяли як Ісус, то й про суддів в Ізраїлі можна сказати, що вони діяли як Бог.

Суть аргументу Ісуса

За допомогою цього старозавітного псалма Ісус перешкодив нападу Своїх опонентів і водночас підтвердив Свою божественність (яка, як зазначалося раніше, є головною ознакою Євангелія від Івана, 20:30–31). Він вміло використав аргументацію за принципом силогізму, міркуючи «від малого до більшого»[23]. «Ісус тут вибудовує аргументацію від малого до більшого, як це робили рабини, використовуючи популярний серед них принцип "наскільки ж більше "»[24].

«Це аргумент, який єврейський рабин вважав би цілком переконливим. Цей аргумент був заснований на словах Святого Письма, який рабини дуже любили використовувати і вважали таким, на який було неможливо відповісти»[25].

Використовуючи аргумент за принципом «переходу на особистості»[26], Ісус визначив несправедливих суддів Ізраїлю як осіб, «до кого було слово Боже» (Івана 10:35), – тобто вони були «призначені суддями за Божественним дорученням»[27], за «**наказом Бога**; Він доручив їм чинити правосуддя»[28]. Макгарві так резюмував аргументи Ісуса: «Якщо не було б богозневагою називати богами тих, хто так віддалено представляв Божество, то тим менше зневажав Бога Христос, приписуючи Собі титул, на який Він мав більше прав, ніж вони, навіть у підпорядкованому сенсі простого посланця»[29]. Чарльз Ердман зауважив:

> Своїм захистом Ісус не відмовляється від Своєї претензії на божественність; але стверджує, що якщо суддів, які представляли Бога на цій призначеній посаді, можна було назвати «богами» в єврейських писаннях, то для Того, Хто був **остаточним і повним одкровенням Бога**, не могло бути богозневагою називати себе «Сином Божим»[30].

З цим погоджується Морріс: «Якщо в якомусь значенні Псалом може застосовувати цей термін до людей, то набагато більше він може бути застосований до Того, Кого Отець освятив і послав у світ»[31]. І справді, «якщо Бог застосував те божественне ім'я до простих людей, не могло бути богозневагою або дурістю його застосування до **Самого втіленого Сина Божого**»[32].

Цей вірш різко протиставляє божественність Христа (і Отця, Який «освятив і послав» Його, вірш 36) **не-божественності** всіх інших. Ісус підтвердив цей висновок, звернувши увагу Своїх обвинувачів на «діла», які Він робив (вірші 37–38). Ці «діла» (тобто чудесні знамення) доводили божественну сутність Ісуса на противагу всім іншим так званим божествам. Арчер підсумовує: «Тож наш Господь жодним чином не має на увазі, що ми є такими ж синами Бога, як і Він, за винятком нижчого рівня святості та чесноти. Не може бути більш помилкового непорозуміння, ніж це»[33].

Отже, Ісус не намагався ухилитися від Своїх критиків і їх нападів. У всьому контексті Ісус стверджує Свою божественність; Він негайно підтверджує її, називаючи Себе тим, «кого Отець освятив і послав у світ» (вірш 36). Ісус виявив ще один прояв лицемірства, упередженості та прихованих намірів євреїв – їх неспроможність визнати та прийняти Месію. Навіть якщо вони й були щирими, вони помилялися у своїх міркуваннях; але справа в тому, що вони були **подвійно** неправі, тому що навіть не були щирими – факт, який Ісус неодноразово викривав (пор. Матвія 12:7; 15:3–6).

ВИСНОВОК

Перебуваючи у світі, Ісус однозначно стверджував Свою божественність. Не буде перебільшенням сказати, що суть стосунків Бога з людьми зосереджена у Христі. Оскільки християнство є єдиною істинною релігією, єдиний спосіб догодити Богу і жити з Ним у вічності – це підкоритися Ісусу як Сину Божому, Сину Людському, Господу та обіцяному Месії/Христу. Мільярд індуїстів відкидає цей висновок, як і мільярд атеїстів/скептиків і майже півмільярда буддистів. Понад один мільярд мусульман на планеті, безумовно, зневажливо відкинуть божественність Христа, оскільки Коран рішуче заперечує навіть думку про це [наведені нижче переклади з арабської взяті зі знаменитого перекладу мусульманського вченого Мохаммеда Піктхолла]:

> Хвала Аллаху, Який послав Писання Своєму рабу і не допустив у ньому кривди... і щоб він застеріг тих, які кажуть: «**Аллах узяв Собі сина**». Ні вони, ні їхні батьки не мають знання про це. **Страшне те слово, що виходить із їхніх уст**. Вони **говорять лише брехню** (Сура 18:1–5)[34].

> Вони кажуть: «Милостивий узяв Собі сина». Цим **ви робите жахливе злодіяння**. Небо готове розколотися, земля готова розкритися, а гори готові розсипатися на порох від того, що **вони приписують Милостивому сина**. **Не личить Милостивому мати сина!** Кожен, хто на небесах і на землі, з'явиться до Милостивого тільки **як раб** (Сура 19:88–93)[35].

Одного дня всі люди постануть перед Ісусом Христом і дадуть звіт за своє земне життя: «Адже всі ми станемо перед **Божим судом**, як написано: Я живу, – каже Господь, – і схилиться переді Мною кожне коліно, і визнає Бога кожний язик!» (Римлян 14:10–11). «Тому Бог надзвичайно звеличив Його та дав Йому Ім'я, яке вище всякого іншого імені, аби перед Ім'ям Ісуса поклонилося кожне коліно – і піднебесних, і земних, і підземних; і щоб кожною мовою для слави Бога Отця було визнано, що Ісус Христос – це Господь» (Филип'ян 2:9–11). Наслідуймо приклад Хоми, поєднуючи наші голоси з його, у нашому спільному твердженні стосовно Ісуса: «Господь мій і Бог мій!» (Івана 20:28).

3:15 aNU-текст опускає *не загинув, але.*

[3:18] Всупереч переконанню багатьох, релігію ісламу не можна гармонізувати з християнством. Порівняйте ці міркування з таким твердженням Корану: «Християни називають Христа Сином Божим… Хай прийде на них прокляття Аллаха: як вони ухилилися в оману від Істини!» (Сура 9:30).

[3:23] Біблійне хрещення є незмінним зануренням у воду, що видно не лише зі значення самого грецького терміну та його зображення як «поховання» (Римлян 6:4; Колосян 2:12), але й з того факту, що для нього потрібно «багато води».

[4:23–24] *«у Дусі» = з належним ставленням; «в істині» = згідно Божих приписів щодо поклоніння.*

[4:39] Біблія, безперечно, є найпопулярнішою, а тому й найбільш читаною книгою у світі. Читаючи Біблію, ми осягаємо натхненну звістку Бога. Але, незважаючи на те, що Біблія є Божим натхненним посланням, вона містить образну мову, яка зазвичай зустрічається у світських творах. У своїй книзі «Фігури мови, використані в Біблії», Е. В. Буллінгер на більш ніж тисячі сторінках описав ці фігури мови[36]. Для правильного розуміння Біблії важливо мати базові знання про найбільш поширені фігури мови. Крім того, такі знання часто допомагають спростовувати помилкові твердження скептиків про те, що Біблія містить помилки чи розбіжності.

Однією з таких часто вживаних у Біблії фігур мови є гіпербола. Буллінгер визначає її так: «коли сказано більше, ніж буквально мається на увазі»[37]. Він також називає гіперболу «перебільшенням». Ми всі добре знайомі з використанням гіперболи, навіть якщо й не настільки знайомі з самим терміном. Коли підліток пояснює своїм батькам, що «всі» будуть на вечірці, чи має він на увазі, що там буде буквально понад сім мільярдів населення світу? Звісно ні. Він навмисно перебільшує, щоб довести свою думку. Коли вчитель пояснює своєму класу, що «всі» знають, хто був першим президентом Сполучених Штатів, чи вважає він, що буквально всі – навіть діти – зможуть правильно відповісти на це запитання? Ні. Знов-таки, вчитель просто використовує добре зрозумілу фігуру мови, щоб передати думку.

Подібним чином і в Біблії часто використовується гіпербола. Самарійка сказала про Ісуса: «Він сказав мені **все**, що я зробила» (Івана 4:39). Чи справді Ісус розповів тій жінці все, що вона колись робила у своєму житті? Ні, вона вдалася до гіперболи, щоб довести свою думку.

Для подальшої ілюстрації розглянемо текст Марка 1:4–5: «З'явився Іван Хреститель, хрестячи в пустелі та проповідуючи хрещення для покаяння, для прощення гріхів. І приходили до нього з **усієї Юдейської землі** та **всі** *мешканці* Єрусалима, і, визнаючи свої гріхи, були хрещені ним у річці Йордан». Якщо розуміти ці вірші буквально, то виходить, що Іван охрестив кожну людину (чоловіка, жінку та дитину) у всій Юдеї та Єрусалимі. Але ці вірші не слід сприймати буквально. Тут ужито гіперболу, в якій за допомогою навмисного «перебільшення» пояснюється, що Іванове хрещення було надзвичайно популярним.

Важливість розуміння гіперболи можна побачити, порівнюючи інший уривок з Марка 1:4–5. У Євангелії від Луки 7:24–35 Ісус звеличує праведність Івана Хрестителя. Деякі з Його слухачів оцінили те, що Ісус сказав про Івана, а деякі – ні. Вірші 29 і 30 пояснюють: «Весь народ і митники, почувши, визнали правоту Бога й охрестилися Івановим хрещенням, а фарисеї та законники відкинули задум Божий для них – не були хрещені ним». Чи маємо ми зробити висновок, що фарисеї та законники не мешкали в Юдеї та Єрусалимі й тому не були охрещені Іваном, якщо буквально розуміти сказане в Марка 1:4–5? Це безперечно буде натяжкою. Найкраща відповідь у цьому випадку – показати, що використання Марком гіперболи залишало можливість для деяких, таких як фарисеї та законники, відкинути проповідь Івана і його хрещення.

Інший приклад використання гіперболи можна знайти в Івана 3:26. У цьому контексті учні Івана Хрестителя розповідали йому про постійно зростаючу популярність служіння Ісуса: «Равві, Той, Хто був з тобою на тому боці Йордану, про Кого ти засвідчив, хрестить і **всі** йдуть до Нього!» Чи й правда буквально «всі» люди у світі приходили до Ісуса? Ні, просто учні Івана навмисно перебільшували, щоб яскравіше описати поширення слави Ісуса.

Чесним читачам Біблії може бути дуже корисно знати, коли і як автори книг Біблії використовували гіперболу. Це допомогло б також відповісти на багато заяв скептиків. Зрештою, **усім** відомо, що велика література **завжди** використовує такі фігури мови, як гіпербола, щоб передати своє послання.

4:42 aNU-текст опускає *Христос*.

[4:51–53] *Лише Бог може зцілювати крізь простір і відстань.*

5:2 aУ NU-тексті – *Бетзата*.

[5:2–9] Хоча протягом століть скептики висували багато звинувачень проти цілісності Біблії, докази її божественного походження залишаються очевидними. Проте дехто стверджує, що Біблія підтримує поширені забобони, які були притаманні первісним народам давнини, і наводять як приклад хворого чоловіка, який лежав біля купальні Витезда (Івана 5:2–9). Зауважте, що цей чоловік (і «багато» інших недужих) вірили в те, що нібито періодично з'являвся ангел і збурював воду в купальні. Але не можна звинувачувати Біблію в схваленні такої думки лише тому, що вона просто повідомляє про особисті почуття та вірування людей того часу, як і зазначає сам хворий. Ісус також не сказав нічого, що могло б надати достовірності цьому віруванню. Однак слова, наведені у віршах 3б–4 [«які очікували руху води. Бо ангел Господній час від часу сходив до купальні й збурював воду. Хто перший заходив після збурення води, той ставав здоровим, хоч би якою була його недуга»], викладено в авторській розповіді, яка могла б навести на думку, ніби натхненний автор Євангелія також вірив у цей забобон.

Однак виклик щодо цілісності Біблії остаточно спростовує той факт, що остання частина вірша 3 і весь вірш 4 не були частиною оригінального натхненного автографа апостола Івана. У найстаріших, найнадійніших рукописах цей текст відсутній, і біблеїсти майже одностайно погоджуються з тим, що наявні докази переважно свідчать про їх «практично певний»[38] фальшивий статус. Більшість англійських перекладів Біблії взагалі опускають цей текст і поміщають його у виноску. Для отримання додаткової інформації про критику тексту та цілісність тексту Нового Заповіту дивіться стор. 5 коментарів до 2 Царів та стор. 21 коментарів до Об'явлення.

5:4 aNU-текст опускає текст від *які очікували руху води* … до кінця віршу 4.

5:16 aNU-текст опускає *й намагалися Його вбити.*

6:11 aNU-текст опускає *учням; учні ж.*

[6:15] Ті, хто вірить, що Ісус одного дня повернеться, щоби буквально сісти на престолі в Єрусалимі і царювати, оскільки під час Його першого приходу євреї відкинули Його як Царя, не визнають, що люди прагнули зробити Його царем. Але, як Він пояснив Пилату, Він безумовно був Царем, але Його Царство не було фізичним, «від цього світу» (Івана 18:36–37). Його Царство – це Церква (Матвія 16:18–19; Дії 2; Колосян 1:13). Дивіться також Спеціальний розділ на стор. 21 коментарів до Римлян.

6:22 aNU-текст опускає *того* і *до якого ввійшли Його учні.*

6:31 aВихід 16:4; Числа 9:15; Псалом 77:24

6:45 aІсаї 54:13

6:47 aNU-текст опускає *у Мене.*

6:69 aУ NU-тексті – *Ти – Святий Божий.*

7:1 aТобто, начальники юдейські

[7:3–5] У грецькій мові звичайне слово на позначення брата – *адельфос*. Воно має такий самий спектр значень, що й в українській мові. Отже, окрім буквального значення, це слово може стосуватися особи, яка поділяє ту саму релігію (духовний брат), або особи, що має таке ж громадянство (співвітчизник), або близького друга чи близької людини. Усі ці способи використання є самоочевидними та не посягають на буквальне значення цього слова.

Безумовно, найпоширенішим значенням цього поняття є буквальне – на позначення кровного чи зведеного брата, сина матері чи батька. Стосовно земних братів Ісуса (тобто синів Йосифа та Марії, які народилися після Христа), буквальний сенс вживання цього слова чітко видно в наступних уривках: Матвія 12:46–48 (паралельний текст у Марка 3:31–32); Матвія 13:55–56 (паралельний текст у Марка 6:3; в обох уривках слово «сестра» також вживається в буквальному значенні); Івана 2:12; 7:3, 5, 10; Дії 1:14; і Галатів 1:19. Навіть при побіжному читанні цих віршів стає зрозуміло, що **Ісус мав буквальних фізичних братів**. Єдина причина ставити під сумнів номінальне значення цих віршів буде зумовлена бажанням надати довіри доктрині про вічну незайманість Марії, пізніше сформульованій Католицькою церквою.

Ті, хто відкидає існування земних братів Ісуса і прагне захистити доктрину про вічну незайманість Марії, висувають принаймні два твердження. Одне має на меті розширити значення грецького слова «брат», щоб воно означало «двоюрідний брат». Відповідно до цієї теорії, «брати» Ісуса насправді були Його двоюрідними братами – дітьми сестри Марії. Твердження про наявність такого розширеного значення слова «брат» ґрунтується переважно на грецькому перекладі Старого Заповіту (Септуагінті), перекладачі якої іноді використовували грецьке слово *адельфос* у старозавітних уривках, де мався на увазі близький родич, який формально не був братом. Це твердження справедливе. Єврейське слово на позначення брата (*'ах*) іноді вживалося на позначення більш віддаленого нащадка від загального батька, який формально не був братом[39]. Наприклад, про Аврамового племінника Лота сказано, що він був «братом» Аврама (Буття 14:14, 16).

Однак слід зазначити, що рішення перекладачів Септуагінти пристосуватися до нюансів єврейського слова «брат» не доводить, що в місцях, які стосуються родичів Ісуса, грецьке слово *адельфос* має значення «двоюрідний брат». Навівши кілька віршів зі Старого Заповіту, де слово «брат» має ширше значення, Бауер зазначив, що такі уривки «не встановлюють значення "двоюрідний брат" для слова *адельфос*; вони лише показують, що в окремих випадках при перекладі єврейського *'ах* слово *адельфос* використовується вільно для позначення родичів чоловічого роду різного ступеня спорідненості»[40]. Іншими словами, думка про те, що *адельфой* Ісуса були насправді Його двоюрідними братами, не має лінгвістичного обґрунтування. Перекладачі Септуагінти використовували *адельфос* як переклад слова *'ах* у тих уривках, контекст яких додатково пояснював, яке саме значення мається на увазі. Однак стосовно братів Ісуса в Новому Заповіті немає таких контекстуальних доказів, тому таке порівняння є нерелевантним.

Фон Зоден правильно зазначив, що коли в текстах Нового Заповіту згадуються брати Ісуса, можливі лише два значення слова *адельфос*, а саме: «або "фізичне братство" в строго буквальному сенсі, або більш загально "духовне братство" ізраїльтян або християн»[41]. Розширеного значення поняття *адельфос* (для позначення двоюрідного брата) в Новому Заповіті не існує. «В грецькому Новому Заповіті слово "брати" (*адельфой*) ніколи не мало значення "двоюрідні брати"»[42]. Дійсно, у грецькій мові було окреме слово на позначення «двоюрідних братів» – *анепсіой* (наприклад, Колосян 4:10). Коли мався на увазі племінник, ці стосунки були чітко визначені (наприклад, Дії 23:16).

Крім того, коли йдеться про братів Ісуса, вислів «Його брати» дев'ять разів зустрічається в Євангеліях і один раз – у Книзі Дії. І в кожному випадку (крім Івана 7:3, 5, 10) брати Ісуса згадуються в безпосередньому зв'язку з Його матір'ю, Марією. У тексті немає жодних лінгвістичних ознак для висновку, що вислів «Його брати» слід розуміти в менш буквальному значенні, ніж «Його мати»[43]. Подібним чином, тогочасні євреї також тлумачили б слова «брати» і «сестри» в їхньому звичайному сенсі – як і ми сьогодні – якщо якісь деталі контексту не вказують на інше. А таких деталей немає.

Наполягання на тому, що Марія залишалася незайманою все своє життя, безсумнівно, корениться в небіблійній концепції, згідно з якою безшлюбність вважається духовно вищою за шлюб і народження дітей. Проте і в Старому, і в Новому Заповітах про шлюб говориться як про почесну установу, яка була задумана Богом як норма для людства від самого початку Творіння (Буття 2:24; Приповісті 5:18–19; Матвія 19:4-6; 1 Коринтян 7:2; Євреїв 13:4). Шлюб Марії з Йосифом і подальше народження дітей після Ісуса були схвалені та благословенні Небом. Дуже тішить, що Ісус на власному досвіді пізнав родинні та братські стосунки. У Нього було чотири брата і щонайменше дві сестри (Матвія 13:55–56; Марка 6:3). Він пізнав, як це, коли Його власні брати відкидали Божу істину (Матвія 12:46–50; Івана 7:5). На щастя, ті самі брати, особливо Яків, пізніше прийняли істину і стали активними членами Господньої Церкви (Дії 1:14; 12:17; 15:13; 21:18; 1 Коринтян 9:5).

7:29 aNU-текст опускає *ж.*

7:40 aУ NU-тексті – *дехто.*

7:52 aУ NU-тексті – *не постає.*

7:53 aУ NU-тексті уривок з *І розійшлися всі …* до *…більше не гріши* (8:11) поміщено в дужки як відсутній в оригінальному тексті. Але він зустрічається більше ніж в 900 рукописах.

8:2 aУ M-тексті – *дуже рано.*

8:4 aУ M-тексті – *ми знайшли цю жінку.*

8:5 aM-текст додає *щодо неї.*

8:6 aNU-текст і M-текст опускають *ніби Він не чув.*

8:7 aУ M-тексті – *Він підвів очі.*

8:9 aNU-текст і M-текст опускають *і засоромлені совістю.*

8:10 aNU-текст опускає *і не побачивши нікого, лише саму жінку;* в M-тексті – *Він подивився на неї і сказав.*

[8:14] Бувають випадки, коли різні твердження в Святому Письмі **на перший погляд** можуть видатися суперечливими, але при глибшому аналізі тексту стає зрозуміло, що такі різні твердження були зроблені з різних причин і в різному сенсі. Наприклад, з огляду на цей вірш, чому в іншому випадку Ісус сказав: «Якщо Я свідчу Сам про Себе, то Моє свідчення неправдиве» (Івана 5:31)? Чи Він сказав неправду, як наполягають деякі скептики, чи, може, вжив ці слова в різних значеннях? Справа в тому, що у цих тверджень Ісуса були різні цілі. У Євангелії від Івана 5 Ісус розмовляв із вороже налаштованими євреями щодо Бога Отця та Його рівності з Ним (Івана 5:17–30; 10:30). Він захищав Свою божественність, вказуючи на кількох свідків, включаючи Івана Хрестителя, Небесного Отця та Святе Письмо (5:33–47).

Коли Ісус визнав перед євреями той факт, що Його свідчення «неправдиве», Він не зізнався в тому, що казав неправду. Натомість Ісус посилався на добре відомий закон Його днів. Згідно з

грецьким, римським і єврейським правом, людина не могла виступати свідком у власній справі[45]. «Свідчення щодо будь-кого завжди повинно надаватися кимось іншим»[46]. В законі Мойсея сказано: «Один свідок не виступить проти людини в будь-якій провині, у будь-якому проступку чи в будь-якому гріху, яким вона згрішить. Кожна справа буде встановлена за свідченням двох свідків чи за свідченням трьох свідків» (Второзаконня 19:15; Матвія 18:15–17). Фарисеї добре розуміли цей закон, як видно з їхніх слів до Ісуса: «Ти свідчиш про Себе Сам, тож Твоє свідчення не є правдивим» (Івана 8:13). В Івана 5:31 «Ісус вказує на неможливість того, щоб людину прийняли на підставі її власних слів… Він стверджує, що якби Він Сам свідчив про Себе, Його свідчення було б визнано неправдивим» у суді[47]. Якби під час судового процесу Ісус не мав жодних доказів Своєї божественності, крім Його власного свідчення про Себе, Його свідчення було б недійсним. Ісус розумів, що Його опоненти мали законне право очікувати більше доказів, ніж просто Його слова, адже відповідно до закону, Його власні свідчення, не підкріплені заявами інших свідків, вважалися б недійсними (або недостатніми для встановлення істини).

Тоді чому пізніше Ісус сказав фарисеям, що Його «свідчення **є** правдивим» (Івана 8:14)? Різниця полягає в тому, що в цьому випадку Ісус наголошував на правдивості або фактичності **Його слів**. Навіть якщо в суді для встановлення якогось факту потрібні два свідки (закон, який Ісус проголосив кількома віршами пізніше у вірші 17), цей закон не скасовує той факт, що Ісус говорив правду. Підтвердженням цієї істини був той факт, що цьому був ще один свідок – Небесний Отець, Який послав Його у світ (вірші 16–18). Таким чином, свідчення Ісуса було правдивим у двох сенсах: тому що було фактичним, і тому що було підтверджено другим, бездоганним свідком – Отцем.

Бог Отець (Івана 8:18; 5:37–38), а також Іван Хреститель (5:33), чудеса Ісуса (5:36), Святе Письмо (5:39) і, зокрема, писання Мойсея (5:46) підтвердили правдивість заяв Ісуса щодо Його божественності. На жаль, багато людей відкинули ці докази тоді, так само як люди відкидають їх сьогодні.

[8:24] Коран засуджує тих, хто вірить у божественність Ісуса: «Справді, не вірують ті, хто каже: Ось! Аллах є Месія, син Марії… Ось! Той, хто приписує Аллаху спільників, тому Аллах заборонив Рай. Його обитель – вогонь» (Сура 5:72–74). Дивіться коментарі до вірша 58.

ЖІНКА, СПІЙМАНА В ПЕРЕЛЮБІ

Однією з історій Біблії, яку найчастіше викривляють, неправильно тлумачать і застосовують, є розповідь про жінку, спійману в перелюбі, записана в Євангелії від Івана 8:1–11[44]. На основі цієї історії багато хто наполягає на тому, що Бог не надто вдається до «формальностей», коли справа доходить до чіткого дотримання Його законів. Більшість християн взагалі пішла ще далі у своєму тлумаченні цієї історії, так що перестала зважати на її контекст і тому неправильно вживати ремарку Ісуса: «Хто з вас без гріха, нехай перший кине в неї камінь!» (вірш 7). Таким чином, пересічна людина прийшла до думки, що Ісус проявляв терпимість і прощення настільки, що взагалі звільнив жінку від обмежень біблійного закону, просто відкинувши її гріх і дарувавши їй безумовну свободу та прощення, хоча закон і вимагав її смерті (Левіт 20:10).

Чи й справді Ісус відкинув чіткі вимоги закону Мойсея, щоби проявити милосердя, благодать і прощення? Ретельне вивчення цього тексту надає принаймні три ідеї, які прояснюють цей уривок. По-перше, постанови закону Мойсея передбачали, що людина може бути страчена лише за наявності двох чи більше свідків її злочину (Второзаконня 19:15). Одного свідка було недостатньо, щоби санкціонувати смертну кару (Второзаконня 17:6). Як видно з історії, цю жінку було «схоплено в перелюбі» (вірш 4), але нічого не сказано про свідка чи свідків цієї події. Можливо, був лише один свідок, що робило страту незаконною.

По-друге, навіть якщо гріх жінки і могли підтвердити двоє або більше свідків, старозавітний закон так само чітко вимагав страти як жінки, так і чоловіка (Второзаконня 22:22). То де ж був чоловік? Натовп обвинувачів повністю обійшов цю важливу особливість Божого закону, тим самим показавши, що ця сфабрикована ситуація явно не відповідала зазначеним Мойсеєм передумовам для застосування смертної кари. Дотримання закону Мойсея в цьому випадку фактично означало відпустити жінку.

Третім аспектом, який ліберальні тлумачі не помічають стосовно цього уривка, є точне значення фрази Ісуса: «Хто з вас без гріха…». Якщо сприймати це твердження як загальну заборону осуджувати, дисциплінувати або карати грішного, нерозкаяного християнина, то цей уривок прямо суперечить безлічі інших уривків (Римлян 16:17; 1 Коринтян 5; Галатів 6:1; 2 Солунян 3:6, 14; Тита 3:10; 2 Івана 9–11). Ісус не лише часто виголошував суд різним людям під час Свого земного життя (Матвія 15:14; 23; Івана 8:44, 55; 9:41), але й наказував Своїм послідовникам робити те саме (Івана 7:24). Апостол Петро міг бути дуже прямим в оцінці духовного стану людей (Дії 8:23). Апостол Павло докоряв коринтянам за бездіяльність щодо їхнього брата, який жив у блуді: «Хіба ви не **судите** внутрішніх?... Вилучіть з-поміж себе **лихого**!» (1 Коринтян 5:12–13). Очевидно, що Павло вимагав від християн судження (точної оцінки стосовно) морального стану свого брата-християнина. Навіть у знайомому тексті, який часто наводять як дозвіл проявляти поблажливість («Не судіть, щоб і вас не судили», Матвія 7:1), Ісус напучує учнів: «…а тоді побачиш, як вийняти скалку з ока брата твого» (Матвія 7:5). Нинішнє загальнокультурне прославлення «політики неосудження» явно не узгоджується з біблійним вченням.

Отже, Ісус не міг пропонувати загальну заборону на вживання належних заходів щодо гріхів наших ближніх. Тоді що означали Його слова? Що ще могло відбуватися в тій ситуації, що повністю припиняло, підривало та усувало шалену рішучість обвинувачів жінки, які скористалися нею як приводом у спробі загнати Ісуса у кут? Що в словах Ісуса мало силу

зупинити їх – так що їхній галас замовк, і вони зрештою почали «відходити один за одним, починаючи зі старших» (вірш 9)?

Більшість коментаторів припускають, що Він присоромив їх, змусивши їх усвідомити, що «ніхто не ідеальний і всі ми грішні». Але цю різношерсту групу людей – з їхньою сумнозвісною жорстокістю, про яку неодноразово згадується в Писанні, – не зупинили б прості слова типу: «Залиште цю бідолашну жінку, адже ніхто з нас не ідеальний, і всі ми робили у своєму житті речі, якими ми не пишаємося». Ці бездушні книжники та фарисеї мали нахабство не зважати на належний судовий розгляд її «справи», а натомість принизили її, силоміць притягнувши її до Ісуса й зробивши з неї публічне видовище. Імовірно навіть у супроводі групи прибічників, вони жорстоко виставили жінку на осуд «всього народу» (вірш 2), який прийшов послухати вчення Ісуса. Тож навряд чи прості слова Ісуса про те, що «ніхто не ідеальний», могли знеохотити їх у досягненні своєї мети.

Тож чим можна пояснити цю загадкову обставину? Ісус висловив саме ту думку, яку Павло доніс до жорстокосердих, лицемірних євреїв у Римі: «Тому немає оправдання тобі, будь-яка людино, котра осуджуєш, – бо в чому осуджуєш іншого, в тому сама себе осуджуєш, адже робиш те саме, що осуджуєш» (Римлян 2:1). Павло особливо конкретизував те саме питання, з яким мав справу Ісус: «Кажеш не робити перелюбу, а сам чиниш перелюб?» (вірш 22). Іншими словами, жодна людина не має права «показувати пальцем» на гріх іншої людини, якщо сама замішана в подібному гріху. Знову ж таки, як раніше проголосив Ісус: «Лицеміре, спочатку вийми колоду зі свого ока, а тоді побачиш, як вийняти скалку з ока брата твого» (Матвія 7:5). Зрештою, саме «духовний» брат чи сестра мають право навертати «на шлях праведний» тих, хто згрішив (Галатів 6:1). Отже, у контексті цієї історії, Ісус знав, у чому були винні обвинувачі жінки. (Не виключено, що чоловік, з яким та жінка вчинила перелюб, був у змові з обвинувачами). Ісус зміг уколоти їх совість почуттям провини, змусивши їх усвідомити, що Він знав, що вони також були винними. У старозавітному законі було чітко сказано, що свідки злочину мали першими кидати каміння на винуватого (Второзаконня 17:7). Однак якщо очевидців не було або вони не були належними свідками, смертна кара не могла бути законно застосована. Ісус прямо вказував на той факт, що ці свідки не мали права вважатися такими, оскільки самі згрішили у своєму поводженні з цією жінкою і тому заслуговували на те, щоб і проти них були висунуті подібні звинувачення. Вони були налякані усвідомленням того, що Ісусу було відомо про їхню нерозсудливість, і це змусило їх замовкнути.

Зверніть увагу й на те, що після відходу обвинувачів Ісус поставив формальне юридичне запитання: «Жінко, де вони, [ті, хто звинувачував тебе]? Ніхто тебе не осудив?», або «Де ж ті, жінко, що тебе оскаржали? Чи ніхто тебе не засудив?» (вірш 10, переклад І. Огієнка). Ісус перевірив відсутність обвинувачів жінки, тому що закон Мойсея вимагав присутності очевидців злочину, перш ніж можна було встановити факт провини та винести вирок. Жінка підтвердила: «Ніхто, Господи» (вірш 11). Тоді Ісус сказав: «Я тебе також не засуджую…». Значення цього твердження полягало в тому, що якщо двоє або більше свідків її гріха не змогли або не захотіли засвідчити факт її переступу, тоді її не можна було притягти до юридичної відповідальності, оскільки й Сам Ісус не був очевидцем її вчинку. Зазвичай слова Ісуса «Я тебе також не засуджую» тлумачать так, що Ісус був гнучким, толерантним і не бажав критикувати інших або засуджувати їхні гріховні дії. Проте Біблія заперечує таке мислення майже на кожній сторінці. Ісус просто зазначав той факт, що жінці вдалося уникнути засудження за законом через «формальності». Але при цьому Він сказав (використовуючи сучасну мову): «Тобі краще припинити це. Цього разу тобі пощастило, але ти маєш припинити свою гріховну поведінку!» Ісус не засудив жінку за законом, адже не мав для цього підстав, але Він безсумнівно засудив її гріховні дії.

Ісус продемонстрував глибоку й непохитну повагу до керівної краси та сили закону, який Він створив разом з Отцем. Ісус єдиний досконало дотримувався цього закону. Він ніколи не намагався ані виправдовувати його порушення людьми, ані применшувати обов’язкове та авторитетне застосування приписів закону до них. Будь-яке тлумачення будь-якого уривка, яке зображує Ісуса порушником Божого закону, щоб пробачити або пристосуватись до «обставин» людини, є хибним тлумаченням, як і приписування закону другорядного статусу (Второзаконня 6:24; 10:13; Псалом 18:8–12; Римлян 7:12). Будь-яке тлумачення будь-якого уривка, яке

суперечить вченню інших чітких уривків, також є хибним. Ісус не симпатизував поблажливому мисленню сучасних ліберальних богословів, які пом'якшують доктринальні положення та обов'язковий характер закону в ім'я «благодаті», «свободи» чи «співчуття».

[8:58] Мусульмани не баряться визнавати, що вони теж вірять в Ісуса. Це правда. Зрештою, в Корані про Ісуса кілька разів згадано в сприятливому світлі (Сура 3:45–51; 5:110; 21:91). Але ці заяви вводять в оману, оскільки не відображають безнадійного протиріччя між християнством і ісламом стосовно найважливішого твердження новозавітного християнства: божественності Христа. У цьому питанні іслам і християнство, Біблія і Коран, ніколи не можуть дійти згоди. Ця розбіжність має таке важливе значення та величину, що робить цю невблаганну несумісність постійною.

Хоча в Корані про Ісуса схвально говориться як про Божого пророка, у ньому різко засуджується божественність Христа. Наприклад, розглянемо Суру 18:1–5:

> Хвала Аллаху, Який послав Писання Своєму рабу і не допустив у ньому кривди... і щоб він застеріг тих, які кажуть: «Аллах узяв Собі сина». Ні вони, ні їхні батьки не мають знання про це. Страшне те слово, що виходить із їхніх уст. Вони говорять лише брехню.

Прочитайте також Суру 19:88–93:

> Вони кажуть: «Милостивий узяв Собі сина». Цим ви робите жахливе злодіяння. Небо готове розколотися, земля готова розкритися, а гори готові розсипатися на порох від того, що вони приписують Милостивому сина. Не личить Милостивому мати сина! Кожен, хто на небесах і на землі, з'явиться до Милостивого тільки як раб.

Або Суру 23:91:

> Аллах не взяв Собі сина, і немає поряд з Ним іншого бога (також 25:2).

Ці посилання демонструють, що Коран зображує Ісуса як просту людину – пророка, як Мохаммед, – якого створив Бог, як і всіх інших істот (Сура 5:75; 42:9, 13, 21). Дійсно, при порівнянні Ісуса з іншими пророками (Авраамом, Ізмаїлом, Ісааком і Яковом), Коран стверджує: «Ми не робимо різниці між ними» (Сура 2:136; 3:84). Хоча Коран, здається, приймає ідею незайманого зачаття (Сура 21:91), але приписувати Ісусу божественну природу або присвоювати рівний статус із Богом означає вимовляти «страшне слово» та «говорити лише брехню»!

У визнанні божественності, особистості та викупної ролі Христа й полягає головний конфлікт між ісламом і християнством. Якщо Христос є саме тим, ким Його представляє Біблія, то іслам і Коран є абсолютними вигадками. Якщо Христос є таким, яким Його представляє Коран, тоді християнство є безпідставним і блюзнірським. У цьому питанні ці дві релігії ніколи не зможуть досягти гармонії. Але Новий Заповіт дуже чітко і ясно стверджує: серцем, головним принципом і душею християнської релігії є вірність Ісусу Христу як Богу, Господу та Спасителю (Матвія 16:13–19). Ісус назвав Себе «Я Є» зі Старого Заповіту (Івана 8:58; пор. 20:28–31). Апостол Павло рішуче стверджував щодо Ісуса:

> Він – образ невидимого Бога, первородний усього творіння. В Ньому створене все, що на небі й на землі, – видиме й невидиме, – чи престоли, чи панування, чи начала, чи влади, – все через Нього і для Нього створене. Він – раніш усього, і все існує в Ньому… Адже в Ньому тілесно перебуває вся повнота Божества (Колосян 1:15–17; 2:9).

Такі зображення Ісуса часто зустрічаються в Новому Заповіті. Ісус безумовно був пророком, як стверджує Коран (Сура 4:163); але Він був **не лише** пророком. Він був **Богом у тілі**. Насправді, щоб стати християнином, необхідно сповідувати божественність Христа (Римлян 10:9–10), і ця особливість робить християнство та іслам назавжди несумісними. Потрібно стати християнином, щоби спастися (Івана 14:6; Дії 4:12), але неможливо стати християнином, не вірячи в божественність Христа, не сповідавши цю віру прилюдно й не охрестившись у Христа (Римлян 6:1–4; Галатів 3:27). Біблія проголошує, що Ісус був останнім одкровенням Бога людям (Євреїв 1:1–3). Інших не було.

8:59 aNU-текст опускає закінчення цього вірша.

9:11 aNU-текст опускає *купальню.*

[9:35–37] Порівняйте цю вимогу з Кораном: «Християни сказали: Месія – син Аллаха… Та загубить їх Аллах! До чого ж вони введені в оману від істини!» (Сура 9:30).

[9:38] Деякі релігійні групи навчають, що Ісус не є Богом. Однак тоді перед ними постає дилема: оскільки вони вірять, що Ісус був просто хорошою людиною та пророком, чому тоді, на відміну від добрих людей і добрих ангелів, які завжди відкидали поклоніння людей, Ісус приймав їх поклоніння? Якщо поклонятися треба лише Богові, а Ісус, «Хто не знав гріха» (2 Коринтян 5:21; 1 Петра 2:22), приймав поклоніння, тоді логічним висновком є те, що Ісус вважав Себе Богом. У Біблії багато разів згадується, що Ісус приймав поклоніння від людей: учні, які бачили як Ісус ходив по воді, «поклонилися Йому» (Матвія 14:33); сліпий, якого зцілив Ісус, пізніше визнав свою віру в Ісуса як Сина Божого і «вклонився Йому» (Івана 9:38); коли воскреслий Христос з'явився Марії Магдалині та іншим жінкам, які прийшли до порожньої гробниці Ісуса, «вони ж підійшли, обняли Його ноги й поклонилися Йому» (Матвія 28:9); коли Хома вперше побачив воскреслого Христа, він вигукнув: «Господь мій і Бог мій!» (Івана 20:28); пізніше, коли Ісус з'явився апостолам у Галилеї, вони «поклонилися Йому» на горі (Матвія 28:17), а через кілька днів після цього учні «поклонилися Йому» у Витанії (Луки 24:52). Знову і знову Ісус приймав таке шанування від людей, яке належить лише Богу. Він ніколи не намагався виправити Своїх послідовників і спрямувати поклоніння від Себе на Бога, як це зробив ангел (Об'явлення 22) чи апостол Павло (Дії 14). Також і Бог не вразив Ісуса смертю за те, що Він не перенаправляв на Нього хвалу, яку Він отримував від людей, як Він уразив Ірода, який «не віддав славу Богові», коли його прославляли як Бога (Дії 12:23).

На жаль, деякі релігійні групи намагалися обійти очевидні посилання на те, що Ісус приймав поклоніння, змінюючи у своєму «Перекладі нового світу» слово «поклоніння» на «поклін» кожного разу, коли стосовно Ісуса використовується грецьке слово *проскунео* (найпоширеніше слово на позначення поклоніння в Новому Заповіті). Понад 30 разів у «Перекладі нового світу» (вперше опублікованому Товариством Вартової башти Свідків Єгови в 1950 році) слово *проскунео* правильно перекладається як «поклоніння», коли слава і хвала спрямована на Бога Отця. Це саме грецьке слово зустрічається в Новому Заповіті 14 разів стосовно Ісуса, але жодного разу в останніх виданнях «Перекладу нового світу» воно не передається як «поклонятися», а натомість як «кланятися». Нібито Марія Магдалина, апостоли, сліпий, якого зцілив Ісус, тощо ніколи не поклонялися, а просто кланялися Ісусу.

В сучасній розмовній мові люди зазвичай відрізняють «поклоніння» від «поклону». Більшість людей, особливо монотеїсти, вживають слово поклоніння в позитивному сенсі, коли говорять про Бога, тоді як слово «поклін» частіше стосується виявлення загальної поваги до високо шанованих людей. Товариство Вартової башти погоджується з різницею між цими словами в сучасній мові та вважає, що Богові слід «поклонятися», тоді як Ісусу (як вони кажуть) слід лише «кланятись» (виявляючи повагу і покору, як до важливих сановників і начальства).

Грецьке слово *проскунео* зустрічається в Новому Заповіті 60 разів і буквально означає «цілувати комусь руку на знак благоговіння»[48]. Щоправда, слово «поклін» в деяких випадках також може використовуватися для перекладу слова *проскунео*. Проблема полягає в тому, що Свідки Єгови довільно проводять різницю між поклоном і поклонінням, коли йдеться про виявлення благоговіння перед Ісусом, і перекладають *проскунео* як «поклін» щоразу, коли воно спрямовано на Ісуса, і ніколи, коли шана і хвала спрямовані на Бога Отця.

Як і у випадку інших слів у Біблії, які мають кілька значень, контекст може допомогти визначити, яке значення вкладав у нього автор. Розглянемо обставини деяких випадків, коли об'єктом відданості людей був Ісус.

В Івана 9 Ісус чудесним чином зцілив чоловіка, який був «сліпим від народження» (вірш 1). Коли той чоловік пізніше з'явився перед євреями в синагозі та назвав Ісуса пророком (вірш 17), йому було наказано «віддати славу Богові», а не Ісусу, тому що Ісус нібито «є грішним» (вірш 24). Пізніше, після того як сліпонародженого чоловіка вигнали із синагоги, Ісус розкрив йому Свою **справжню сутність** – що Він не просто пророк, але й «Син Божий». Тоді той чоловік вигукнув: «Вірю, Господи», і «вклонився Йому» (вірш 38). Хоча в стародавні часи грецьким словом *проскунео* описували вшанування або поклон людям, у цьому уривку такий переклад не є виправданим. У Євангелії від Івана це слово зустрічається 11 разів, і в кожному випадку в «Перекладі нового світу» Біблії Свідків Єгови воно перекладене як «поклоніння», за винятком Івана 9:38, де воно довільно перекладено як «поклін».

Після того як Ісус чудесним чином нагодував 5000 чоловіків (не враховуючи жінок і дітей) лише п'ятьма хлібами та двома рибами, Матвій записав, як Ісус буквально йшов по воді посеред Галилейського моря під час сильного шторму, врятував Петра від утоплення, а потім увійшов до човна, де учні «поклонилися Йому, кажучи: Ти насправді є Божий Син!» (Матвія 14:33). Вони не просто віддали Йому таку саму пошану (або «уклін»), як шанованому правителю, вчителю чи майстрові – людям, нездатним на такі діла. Навпаки, вони визнали, що Ісус подолав закони природи і Його дії заслуговують хвали й поклоніння – не як людині, а як «Сину Божому». Якщо Ісус не був гідний такого поклоніння, чому Він прийняв його? Якщо Ісусу не можна було поклонятися, чому ангел Господній не вразив Його так само як Ірода (Дії 12:23)?

Здолавши смерть і воскреснувши з мертвих – знамення, яке «настановило Його Сином Божим у силі» (Римлян 1:4), Ісус прийняв поклоніння (*проскунео*) Марії Магдалини та інших жінок, які прийшли до гробниці Ісуса (Матвія 28:8–9), а також усіх апостолів (Матвія 28:17). Ісус був не єдиним, хто воскрес із мертвих, але Він був єдиною воскреслою особою, яка приймала хвалу й поклоніння від людей, про що згадується в Біблії. Син вдови з Сарепти (1 Царів 17:22), син шунамітянки (2 Царів 4:32–35), дочка Яіра (Марка 5:21–24, 35–43), син вдови з Наїна (Луки 7:11–16), Лазар (Івана 11:1–45), Тавита (Дії 9:36–43) і Євтих (Дії 20:7–12) усі воскресли з мертвих, але ніхто з них не отримав *проскунео*. У Біблії ніде не сказано, що якась іще воскресла особа, окрім Ісуса, отримувала та приймала поклоніння. Послідовники Ісуса визнавали, що Його воскресіння було іншим: воно підтвердило Його заяви про божественність.

Учні знову поклонилися Ісусу і під час Його вознесіння. Лука написав, що після того як Ісус «віддалився від них і почав підійматися на небо», учні, «поклонившись Йому, з великою радістю повернулися до Єрусалима і були постійно в храмі, [хвалячи і] прославляючи Бога» (Луки 24:52–53). Зверніть увагу, що слово «поклонятися» (*проскунео*) вживається в цьому уривку разом зі словами «хвала» та «прославлення», які у зв'язку з Богом мають релігійний відтінок. Цей факт підкреслює, що слово *проскунео* в цьому контексті виражає не просто шанобливий поклон. Також зауважте, що учні поклонилися «відсутньому» Спасителю. Не було б сенсу кланятися шанованій особі, яка є відсутньою, але це цілком доречно, якщо ця особа є Богом і гідна поклоніння. Учні не просто схилилися перед якимось земним правителем; вони **поклонилися** своєму Господу, Який переміг смерть 40 днів тому і щойно вознісся на небо на їхніх очах.

Ці випадки свідчать про те, що Ісус приймав *проскунео* не тому що був великим учителем або люди в ці моменти вважали Його земним царем. Натомість, всі ці випадки поклоніння супроводжувалися чудесними подіями, які доводили, що Він був посланий Небом і «в Ньому тілесно перебуває вся повнота Божества» (Колосян 2:9). Є всі підстави вважати, що в таких випадках, як ці, учні Ісуса мали намір віддати Йому божественну, релігійну честь, а не просто громадянську повагу чи пошану, яку часто отримують земні правителі.

10:8 aM-текст опускає *переді Мною*.

10:27 aNU-текст опускає *як Я вам сказав*

ЧУДЕСА ІСУСА

Біблійне оповідання починається з чуда Творіння (Буття 1:1) і закінчується нагадуванням про чудесне Друге пришестя Христа (Об'явлення 22:20). Сторінки біблійного тексту рясніють історіями про дивовижні чудеса, творені Богом і Його посланцями. Бог створив всесвіт із нічого (Буття 1), а через кілька століть затопив всю землю водою (Буття 7). Він послав 10 кар на єгиптян (Вихід 7 – 12), розділив Червоне море (Вихід 14) і двічі виводив воду зі скелі під час мандрів Ізраїлю пустелею (Вихід 17; Числа 20). Він зцілив прокаженого (2 Царів 5), воскресив багатьох із мертвих (1 Царів 17; Матвія 27:52–53) і двічі переніс людей із землі на небо, так що вони не бачили смерті (Євреїв 11:5; 2 Царів 2:1–11). Навіть сама Біблія є результатом чудесного, надприродного натхнення Богом авторів біблійних оповідань. На відміну від творів людського генія, Біблія заявляє про свою «**Богонатхненність**» (2 Тимофія 3:16). Як написав апостол Петро, «пророцтво ніколи не було з волі людини, але від Бога звіщали мужі, **натхнені Святим Духом**» (2 Петра 1:21). Від одкровення до натхнення, від Божого творіння до втілення Ісуса, чудесні (надприродні) феномени лежали в основі багатьох біблійних (та історичних) подій.

Деякі люди категорично відкидають можливість будь-яких чудесних явищ. Чому вони заперечують чудеса? Цьому є багато причин, але, мабуть, найважливішою з них є їхня невіра в існування Бога (або в Його втручання в природний світ, якщо Він існує). Люди, які вірять, що всесвіт і все в ньому розвивалися в межах природних процесів протягом мільярдів років, не можуть вірити в чудеса, тому що вважають, що поза природним світом нічого не існує. Оскільки диво – це надзвичайна подія, яку можна пояснити лише надприродним втручанням, така подія ніколи не може статися у світі, де діють лише природні сили. Якщо людина заперечує Бога і чудо Творіння, вона змушена заперечувати й можливість будь-якого чуда. Християни вірять у чудеса, тому що вони вірять в існування Бога і в Біблію (яка повідомляє про деякі Божі чудеса) як Його Слово, тоді як атеїсти відкидають чудеса, оскільки не вірять в існування вищої, надприродної Істоти.

Прихильники атеїстичної точки зору мають рацію в одному: якщо Бога не існує (або, як вірять деїсти, якщо Він існує, але не втручається в діла Свого творіння), то чудеса неможливі. З іншого боку, якщо Бог існує (див. Спеціальний розділ на стор. 17 коментарів до Псалмів), то чудеса не тільки можливі, але й імовірні. Тож цілком розумно зробити висновок, що якби Бог створив всесвіт, то час від часу Він втручався б у нього через надприродні дії (тобто чудеса) для досягнення Своїх божественних цілей.

ЧУДЕСНЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ

Від початку світу Бог відкривав людству Свої послання «устами святих Своїх відвічних пророків» (Луки 1:70; 11:49–51; Дії 3:21) і творив через них різні чудеса на підтвердження Своєї Божественної волі. Бог дав Мойсеєві здатність перетворити посох на змію, а воду – на кров, щоб люди «повірили йому й послухали його голосу» (Вихід 4:1–9). Вогонь з неба спалив жертовник на горі Кармел, щоб Ізраїль міг пізнати єдиного істинного Бога і що Його вірний пророк Ілля говорив від Його імені (1 Царів 18:36–39). Століттями пізніше, коли апостоли проповідували євангеліє, Господь їм «допомагав і стверджував слово чудесами, які його супроводжували» (Марка 16:20). Як написав автор Послання до євреїв, спасіння «мало початок у проповіді Господа і було підтверджене нам тими, хто почув» (2:3). Бог «свідчив ознаками і чудесами,

різноманітними проявами сили і дарами Святого Духа згідно зі Своєю волею» (2:4). Дійсно, вся Біблія оповідає про те, що промовці Бога творили чудеса на підтвердження свого божественного послання.

З огляду на те, що чудеса від самого початку служили підтвердженням Божого одкровення, не дивно, що «коли ж прийшла повнота часу» (Галатів 4:4) і у світ прийшов обіцяний Месія, Син Божий, щоби спасти людство від гріха (Луки 19:10; Івана 3:16), Він також підтверджував Свою особу та послання, здійснюючи чудеса. За кілька століть до цього пророк Ісая передрік час, коли «відкриються очі сліпих і відчиняться вуха глухих. Тоді кульгавий підскочить, як олень, і язик німого буде кричати» (35:5–6). Хоча це висловлено образною мовою, але вона буквально стосується приходу Месії. Коли Іван Хреститель почув про діла Христа, він послав до Ісуса своїх учнів запитати Його, чи Він є «Той, Хто йде», про Якого говорили пророки. У відповідь Ісус указав учням Івана на людей, яких Він чудесним чином зцілив (тим самим виконавши месіанське пророцтво Ісаї), і сказав: «Ідіть і сповістіть Іванові, що чуєте й бачите: сліпі прозрівають, криві ходять, прокажені очищаються і глухі чують, мертві встають, убогим звіщається Євангеліє» (Матвія 11:4–5; Марка 7:37). Ісус хотів донести до них, що Він чинить саме те, що й повинен був чинити «Той, хто йде» (Ісаї 53:4; Матвія 8:17), і чого очікували від Нього євреї – творить чудеса (Івана 7:31; 4:48; 1 Коринтян 1:22).

Порівняно з іншими записаними у Біблії чудесами, які робили Мойсей, Ілля або новозавітні апостоли чи пророки, чудеса Ісуса мали іншу мету. На відміну від усіх інших чудотворців, Ісус фактично заявляв, що є провіщеним Месією, Сином Божим, і Його чудеса мали довести як істинність Його послання, **так і** Його божественну природу. Тоді як новозавітні апостоли та пророки творили чудеса на підтвердження своєї звістки про те, що Ісус був Сином Божим, Ісус творив чудеса, щоб засвідчити, що **Він** насправді був Сином Божим. У відповідь євреям, які запитували, чи Він Христос, Ісус сказав:

> Я вам сказав, а ви не вірите. Справи, які Я чиню в Ім'я Мого Отця, вони свідчать про Мене… Я і Отець – Ми одне!... Якщо Я не роблю діл Мого Отця, то не вірте Мені; якщо ж Я роблю, то хоч не вірите Мені, – вірте ділам, щоб ви зрозуміли й пізнали, що Отець у Мені, а Я – в Отці (Івана 10:25, 30, 37–38).

Подібним чином в іншому випадку Ісус відстоював Свою божественність, кажучи, що «діла, які Мені доручив Отець, щоб Я їх довершив, – ті діла, які Я роблю, свідчать про Мене, що Отець Мене послав» (Івана 5:36). Перебуваючи у світі, Ісус був засвідчений «могутніми проявами, чудесами й ознаками, які Бог вчинив через Нього» (Дії 2:22). І, як зазначив апостол Іван, «багато інших чудес зробив Ісус перед Своїми учнями, які не записані в цій книзі. **А це було написане, щоб ви повірили, що Ісус є Христос, Син Божий**, і щоб, вірячи, життя мали ви в Його Ім'я» (Івана 20:30–31). Святе Письмо оповідає про чудеса, які Ісус творив під час Свого земного служіння з метою надати достатньо доказів Свого божественного послання і сутності, як і слід було очікувати від Того, Хто називав себе втіленим Богом (Івана 1:1–3, 14; 10:30).

ПРИЧИНИ ВІРИТИ В ЧУДЕСА ІСУСА

Незалежно від того, скільки достовірних доказів можна навести в дискусії про чудеса Христа, деяких людей все одно не переконати, що Ісус є Сином Божим. З біблійного оповідання чітко видно, що навіть багато сучасників Ісуса, які на власні очі бачили Його чудеса, не були переконані в тому, що Він був обіцяним Месією (Марка 6:6). Замість того, щоб впасти до Його ніг і назвати Його «Господом» (як це зробив сліпий, якому Ісус чудесним чином повернув зір, Івана 9:38), незліченна кількість євреїв уперто відмовлялася вірити Його заявам про власну божественність. Натомість вони приписували Його чудесні діла сатані та звинувачували Його в тому, що Він «має Вельзевула і що бісівським князем бісів виганяє» (Марка 3:22). З огляду на таку реакцію на чудеса Ісуса з боку людей, які жили 2000 років тому, не дивно, що й багато хто сьогодні відкидає Його як Господа і Бога. Як було зазначено вище, одна з головних причин відкидання божественності та чудес Ісуса, про які записано в Біблії, полягає просто в небажанні людей визнати існування Бога (навіть попри те, що самі «небеса розповідають про Божу славу і творіння Його рук», Псалом 18:2) та Богонатхненність Біблії (про яку також свідчать численні докази, які можна знайти в цій навчальній Біблії). Очевидно, що відмова прийняти ці два

основоположні стовпи християнства не дає їм можливості переконатися в тому, що Ісус творив чудеса. Тим не менш, як теїстам, так і атеїстам слід розглянути наведені нижче причини, чому чудеса Ісуса є достовірним свідченням Його божественної природи та вчення.

Незліченні тисячі людей були свідками Його чудес

Окрім того факту, що про чудеса Ісуса записано в найбільш історично задокументованій стародавній книзі в усьому світі, яка неодноразово доводила надійність своїх історичних свідчень, також важливо, що ці чудеса мали місце не в якомусь віддаленому місці на землі, свідками чого було лише кілька людей. Натомість чудеса Ісуса бачили безліч людей по всій Палестині під час Його земного служіння. Початком цих чудес стало перетворення води на вино/виноградний сік на весільному бенкеті в Кані Галилейській, на якому були присутні Його учні та інші гості (Івана 2:1–11). [Враховуючи, скільки вина/виноградного соку було зроблено після того, як господарі дізналися про його нестачу (приблизно 546 літрів, 2:6), гостей на святі було досить багато. Скільки саме людей було свідками цього дивовижного явища, не відомо, але апостол Іван записав, що про чудо знали «слуги, які зачерпували воду» (2:9), а також учні Ісуса (2:11)]. Неодноразово Ісус творив чудеса в синагогах у суботу, де незліченна кількість Його сучасників збиралася для вивчення Святого Письма у цей святий день (Марка 1:23–28; 3:1–6). Одного разу Ісус зцілив хворого біля купальні Витезда в Єрусалимі, де зібралося «**багато** недужих» (Івана 5:3), а також розслабленого в домі в Капернаумі, де «сиділи фарисеї і законовчителі, які поприходили з усіх сіл галилейських і юдейських та з Єрусалима» (Луки 5:17). До речі, той дім був настільки переповнений людьми, що ті, хто принесли розслабленого, не могли навіть увійти в нього через двері й були змушені розібрати черепицю на даху і спустити хворого вниз через отвір. Матвій записав, як Ісус «побачив **багатьох людей**, змилосердився над ними і оздоровив їхніх хворих» (14:14). Пізніше, Він узяв п’ять хлібів і дві рибини і чудесним чином нагодував **5000 чоловіків, а також їхніх жінок і дітей**, після чого було зібрано дванадцять повних кошиків залишків їжі (Матвія 14:15–21; Марка 6:33–43; Луки 9:10–17; Івана 6:1–14). Іншого разу Ісус узяв «сім хлібів і рибу» і нагодував **4000 чоловіків, окрім жінок і дітей** (Матвія 15:32–39).

Дійсно, під час земного служіння Ісуса свідками Його чудес були незліченні тисячі Його сучасників. Ісус не творив чудеса таємно або в якихось віддалених місцях, де потенційні послідовники не могли б їх перевірити. Навпаки, ці чудеса були відкриті для аналізу євреями і язичниками, віруючими і невіруючими, друзями і ворогами. Їх можна було спостерігати у фізичному світі через органи чуття. Коли апостол Петро проповідував тим, хто був винен у вбивстві Ісуса, він нагадав їм, що особа Христа була доведена «могутніми проявами, чудесами та ознаками, які Бог вчинив через Нього серед вас, **як самі знаєте**» (Дії 2:22). Євреї були свідками чудес Христа, які Він творив серед них, коли перебував на землі. У присутності багатьох очевидців Ісус дарував зір сліпим, зціляв прокажених, годував тисячі людей жменьками їжі й повертав кульгавим здатність ходити.

Вороги Христа підтверджують Його діла

Цікаво, що навіть багато ворогів Ісуса, які були свідками Його чудес, не заперечували їх, хоча й відкидали Його як Месію та намагалися підірвати Його служіння. Після того як Ісус у присутності багатьох євреїв воскресив Лазаря з мертвих, «зібрали первосвященики й фарисеї раду і говорили: Що нам робити? Адже **Ця Людина робить багато чудес**!» (Івана 11:47). Навіть цар Ірод чув достатньо розповідей про Ісуса, щоб повірити, що Він міг зробити «якесь чудо» в його присутності (Луки 23:8). Одного разу, після того як Ісус зцілив сліпого, німого й біснуватого серед натовпу людей, фарисеї сказали на це: «Він виганяє бісів не інакше, як Вельзевулом, князем бісівським» (Матвія 12:24). Хоча багато ворогів Ісуса не вірили, що Він був посланий з Небес, народжений від діви Син Божий та приписували Його чудеса діянням сатани, важливо зауважити, що вони не заперечували надприродний характер Його чудес.

Насправді вони визнали, що Він зробив чудо, вигнавши демона з людини, а в іншому випадку дорікали Йому за те, що Він зціляв у суботу (Луки 13:10–17).

Навіть коли вороги Ісуса старанно досліджували чудеса, які Він творив, сподіваючись дискредитувати Його, вони все одно зазнали невдачі. Апостол Іван описав випадок, коли Ісус дав зір сліпому від народження (Івана 9:7). Коли він прозрів, сусіди та інші оглянули його, запитуючи, як він став бачити. Пізніше його привели до фарисеїв, і вони теж ретельно його оглянули. Вони стали розпитувати його про Того, Хто зробив його зрячим, а потім сперечалися між собою про особу Ісуса. Вони покликали батьків бувшого сліпого і розпитали їх про сліпоту їхнього сина. Потім вони знову покликали чоловіка, що народився сліпим, і знову запитали його про те, як Ісус відкрив йому очі. Зрештою, коли вони зрозуміли, що чоловік не піддасться їхнім залякуванням і прискіпливому допиту і не скаже чогось негативного про Ісуса, «вони вигнали його геть» (9:34). Вони відкинули його і Того, Хто оздоровив його, проте вони не змогли заперечити явне чудо, яке зробив Ісус. Безліч свідків знали, що цей чоловік народився сліпим, але після зустрічі з Ісусом його очі відкрилися. Вороги Ісуса ретельно дослідили цю справу, але навіть їм довелося визнати, що Ісус зробив так, щоб сліпий прозрів (Івана 9:16, 17, 24, 26). Це був факт, який визнали не легковірні юнаки, а досвідчені, запеклі вороги Христа.

Більше того, серед найрішучіших критиків Ісуса були й такі, хто зрештою повірив не просто в Його чудеса, а й у їх небесне походження. Іван написав, що серед фарисеїв виникла розбіжність щодо того, чи був Ісус від Бога. Деякі запитували: «Як може грішна людина (як стверджували деякі фарисеї) робити такі чудеса?» (Івана 9:16). Никодим, який був фарисеєм і старійшиною юдейським, прийшов до Ісуса вночі і визнав: «Равві, знаємо, що Ти прийшов від Бога як Учитель, бо ніхто не може робити таких чудес, які Ти робиш, коли би Бог не був з ним» (Івана 3:2). Через багато років, після встановлення Церкви, Лука записав, що й «серед священиків дуже багато були слухняними вірі» (Дії 6:7). Дійсно, навіть багато з тих, хто свого часу був серед ворогів Ісуса, зрештою визнали, що Він є Сином Божим. Враховуючи, що в суді позитивні свідчення супротивної сторони вважаються найвагомішими, така реакція ворогів Ісуса є надзвичайно важливою у дискусії про чудеса Христа.

Записані багатьма авторами

Доводи на користь достовірності чудес Ісуса ще більше підсилює той факт, що про Його надприродні діяння написав не один, а кілька незалежних авторів. Навіть невіруючі визнають, що про різні чудеса в житті Ісуса (включно з Його воскресінням) писав не один автор. Матвій, Марк, Лука, Іван і Павло надають надзвичайно вражаючі підтвердження чудес Ісуса (1 Коринтян 15:1–8). На відміну від ісламу та мормонства, які спираються на розповіді/твори однієї нібито натхненної людини (відповідно Мохаммеда та Джозефа Сміта), християнство спирається на твори багатьох авторів. Зауважте також, що певні чудеса Ісуса, зокрема нагодування 5000 чоловіків і Його воскресіння, записані в усіх чотирьох євангельських оповіданнях. Крім того, документація авторами Євангелій життя та чудес Ісуса досить схожа, щоб створювати суперечності, але й досить різноманітна, щоб не можна було зробити обґрунтований висновок, що вони брали участь у змові з метою введення в оману. Дійсно, той факт, що численні автори засвідчують реальність чудес Ісуса, не слід сприймати легковажно та просто відкидати.

Цікаво, що автори книг Біблії були не єдиними у підтвердженні чудес, які творив Ісус. Єврейський історик першого століття Йосип Флавій писав, що Ісус «творив дивовижні **діла** (*парадокса*)» і «привернув до себе багатьох євреїв і багатьох язичників»[49]. Раніше, посилаючись на пророка Іллю та його «чудові та дивовижні діла пророцтва»[50], Флавій використав те саме грецьке слово *парадокса*. Єдиний випадок вживання цього слова в Новому Заповіті міститься в Євангелії від Луки, де людей, які побачили як Ісус зцілив розслабленого, «охопив жах; вони славили Бога, сповнені страхом, кажучи: Неймовірне (*парадокса*) ми бачили сьогодні!» (5:26).

Посилання на дивовижні діла Ісуса також міститься в одному розділі Вавилонського Талмуда (відомого як Трактат Синедріону), де єврейські проводирі написали: «Напередодні Пасхи Єшу повісили. За сорок днів до того, як відбулася страта, вісник виходив і вигукував: "Його буде побито камінням, тому що **він чаклував** і спокушав Ізраїль до віровідступництва…". Але оскільки нічого не було висунуто на його користь, його повісили напередодні Пасхи»[51]. Незважаючи на те, що Талмуд характеризує дивовижні діяння Ісуса як «чаклунство», і хоча ми

ніколи не зможемо знати напевно, чи Йосип щиро вірив, що Ісус міг творити явні чудеса, обидва ці джерела визнають, що життя Ісуса характеризувалося дивовижними діяннями – свідчення, якого можна було очікувати від деяких невіруючих, які намагалися пояснити надприродні дії Христа.

Автори книг Біблії повідомляли факти, а не байки

Важливо також розуміти, що автори книг Біблії наполягали на тому, що їхні твори описували не вигаданих людей і події, які неможливо було перевірити, а ґрунтувалися на достовірних історичних фактах (що неодноразово підтверджувала наука *археологія*). Апостол Петро писав християнам першого століття: «Адже ми сповістили вам про силу та присутність Господа нашого Ісуса Христа, не йдучи за хитрими вигадками, але будучи очевидцями Його величі» (2 Петра 1:16). Апостол Іван у подібному твердженні наполягав: «*Про* те, що було від початку, що ми почули, що побачили на власні очі, що ми оглядали і до чого доторкнулися наші руки, – про Слово життя… Те, що ми побачили й почули, сповіщаємо й вам, щоб і ви мали спільність з нами» (1 Івана 1:1, 3). У вступі до своєї розповіді про добру звістку Христа Лука свідомо і навмисно зазначив, що його розповідь є історичною та фактичною, щоб його читачі це розуміли. Тримаючись подібної лінії міркувань, Лука написав і у вступі до Книги Дії, що Ісус «постав живий перед ними, з багатьма доказами, з'являючись їм упродовж сорока днів і розповідаючи про Царство Боже» (Дії 1:3). Крім того, доводячи, що Ісус Христос справді воскрес із мертвих, апостол Павло написав, що по Своїм воскресінні Ісус «з'явився Кифі, тоді дванадцятьом; після того Він з'явився одночасно понад п'ятистам братам, з яких багато хто живе ще й донині, а деякі спочили. Пізніше з'явився Якову, а тоді – всім апостолам; нарешті з'явився і мені, – наче якомусь недоноскові» (1 Коринтян 15:5–8).

Ця вибірка віршів з писань Петра, Павла, Івана та Луки показує, що автори книг Біблії переконано наполягали на тому, що їхні твори не були вигадками, а ґрунтувалися на фактичних подіях. Крім того, вони спеціально задокументували розповіді багатьох очевидців, які могли засвідчити точність їхніх слів. Твердження про те, що Біблія сповнена міфів про чудеса, є безпідставними. Натомість є переконливі докази того, що автори біблійних оповідань розуміли та наполягали на тому, що їхня інформація про Ісуса та Його чудеса була точною та фактичною, як і всі інші подробиці в їхніх оповіданнях та посланнях. Більше того, їхні твердження про фактичну точність їх творів неодноразово підтверджувала археологія, а також спростування уявних розбіжностей між різними писаннями та історією.

Чудеса Ісуса були численними і різноманітними

Іншою характерною ознакою чудес Ісуса є те, що в Святому Письмі їх записано чимало. Нас не просять вірити в те, що Ісус є Сином Божим, на підставі одного-двох дивовижних діл, які Він зробив протягом Свого земного життя. Навпаки, євангельські розповіді рясніють записами про різноманітні чудеса, які Христос творив не заради багатства чи політичної влади, а щоб світ міг переконатися, що Бог-Отець послав Його спасти людство (Івана 5:36; 10:37–38). Як і пророкував Ісая, Ісус творив **чудеса зцілення** (Ісаї 53:4; Матвія 8:16–17). Він очистив прокаженого, доторкнувшись до нього (Матвія 8:1–4) і зцілив усілякі недуги та хвороби одним Своїм словом (Івана 4:46–54). Одна жінка, яка протягом 12 років страждала від кровотечі, одразу зцілилася, просто доторкнувшись до краю Його одягу (Луки 8:43–48). Подібним чином, коли одного разу Ісус знову прийшов у землю Генісаретську, люди з тієї місцевості сповістили **всі** околиці й «принесли до Нього **всіх** хворих і благали Його, щоб тільки доторкнутися до краю Його одягу; і ті, хто доторкався, – одужували» (Матвія 14:34–36; Марка 3:10). Загалом, до Нього приходило «багато людей, маючи із собою кривих, сліпих, калік, німих і багатьох інших; їх поклали до Його ніг, а Він зцілив їх» (Матвія 15:30). «Він оздоровив **багатьох** від недуг… і **багатьом** сліпим повернув зір» (Луки 7:21). Навіть вороги Ісуса визнавали, що Він «робить багато чудес» (Івана 11:47).

Ісус виявляв владу не лише над хворими та стражденними, але й **над силами природи**. Тоді як Божий пророк Мойсей перетворив воду на кров, вдаривши по воді своїм жезлом (Вихід 7:20), Ісус просто повелів воді перетворитися на вино/виноградний сік (*ойнос*) під час весільного бенкету (Івана 2:1–11). Крім того, Він проявив Своє панування над природним світом,

заспокоївши Галилейське море під час бурхливого шторму (Матвія 8:23–27), пройшовши по воді значну відстань, щоб дістатися до Своїх учнів (Матвія 14:25–33) і повеліви смоківниці засохнути (Матвія 21:18–22). Надприродне панування Ісуса над фізичним світом (який Він створив, Колосян 1:16) – це саме те, чого слід було б очікувати від Того, Хто називав себе Сином Божим.

Однак чудеса Ісуса не обмежувалися світом природи. Ще одним доказом божественної природи Христа була Його **влада над духовним світом**, явлена у вигнанні демонів. «Привели до Нього **багатьох** біснуватих, і Він словом вигнав духів» (Матвія 8:16). Лука також записав, що «Він оздоровив **багатьох**…від злих духів» (7:21). Марк записав, як одного разу Ісус виявив владу над багатьма нечистими духами, що оселилися в чоловіку, якого ніхто не міг скувати навіть ланцюгами й кайданами та приборкати його (Марка 5:1–21). Однак Ісус зцілив його. Після цього свідки побачили того чоловіка, який «сидів одягнений, при розумі, біля ніг Ісуса» (Луки 8:35–36). Кілька разів Ісус зцілював людей, яких мучили нечисті духи. «І всіх охопив жах. І вони говорили одне одному, кажучи: Що це за вчення, яке владою і силою наказує нечистим духам, і вони виходять?» (Луки 4:36).

Ісус творив чудеса, які демонстрували Його **владу навіть над смертю**. Коли учні Івана Хрестителя прийшли до Ісуса із запитанням хто Він, Ісус, серед іншого, наказав їм сказати Іванові, що «мертві воскресають» (Матвія 11:5). Сина вдови з Наїна вже було оголошено мертвим та покладено у труну, коли Ісус торкнувся її та наказав йому встати. І відразу ж «мертвий підвівся і почав говорити» (Луки 7:14–15). Лазар був уже мертвий і чотири дні був у гробі на той час, коли Ісус воскресив його з мертвих (Івана 11:1–44). Така неймовірна демонстрація влади над смертю змусила багатьох юдеїв, «які прийшли до Марії та побачили, що Він зробив», повірити в Нього (Івана 11:45). Але кульмінацією всіх чудес Ісуса і, мабуть, найпереконливішим чудом з усіх стало власне воскресіння Ісуса з мертвих

Загалом євангельські оповідання містять записи про майже тридцять сім конкретних надприродних дій Ісуса. Якби це число включало й такі чудеса, як Його народження від діви та преображення, а також численні випадки, коли Він демонстрував здатність «читати думки» та знати минуле чи майбутнє без необхідності дізнаватися про це звичайними засобами (Івана 4:15–19; 13:21–30; 2:25) тощо, то їх число досягне п’ятдесяти. Дійсно, чудеса Христа були різноманітні й численні. Він зцілював сліпих, кульгавих, хворих і прокажених, а також демонстрував владу над силами природи, демонами та смертю. Апостол Іван, який описав чудеса Христа, «щоб ви повірили, що Ісус є Христос, Син Божий, і щоб, вірячи, життя мали ви в Його Ім’я» (Івана 20:31), також зазначив, що Ісус зробив «**багато інших чудес**… перед Своїми учнями, які не записані в цій книзі» (20:30). Насправді, під час Свого земного служіння Ісус вчинив і «багато іншого… Якби докладно описати все, то, думаю, що світ не вмістив би написаних книг» (Івана 21:25).

Чудеса Ісуса			
Влада над хворобами	**Записано в…**	**Влада над природою**	**Записано в…**
Син придворного	Івана 4:46–54	Нагодування 5000	Матвія 14:15–21; Марка 6:30–34; Луки 9:10–17; Івана 6:1–14
Теща Петра	Матвія 8:14–18; Марка 1:29–34; Луки 4:38–41	Ходіння по воді	Матвія 14:22–32; Марка 6:45–46; Івана 6:15–21
Прокажений	Матвія 8:1–4; Марка 1:40–45; Луки 5:12–14	Нагодування 4000	Матвія 15:32–39; Марка 8:1–9
Паралізований	Матвія 9:1–8; Марка 2:3–12; Луки 5:18–26	Монета в роті у риби	Матвія 17:24–27
Кульгавий в купальні у Витезді	Івана 5:1–16	Засохла смоківниця	Матвія 21:18–22; Марка 11:12–14, 20–24

Чоловік із сухою рукою	Матвія 12:9–14; Марка 3:1–6; Луки 6:6–11	Другий улов риби	Івана 21:1–11
Паралізований слуга сотника	Матвія 8:5–13; Луки 7:1–10	**Влада над бісами**	**Записано в…**
Жінка, яка страждала на кровотечу	Матвія 9:20–22; Марка 5:25–34; Луки 8:43–48	Чоловік у синагозі в Капернаумі	Марка 1:23–28; Луки 4:33–37
Двоє сліпих	Матвія 9:27–31	Німий біснуватий	Матвія 9:32–34
Глухий і німий чоловік	Матвія 15:29–31; Марка 7:31–37	Марія Магдалина	Луки 8:2
Сліпий чоловік у Витсаїді	Марка 8:22–26	Двоє чоловіків у Гадарі	Матвія 8:28–34; Марка 5:1–21; Луки 8:26–40
Десять прокажених	Луки 17:11–19	Сліпий, німий і біснуватий чоловік	Матвія 12:22–30; Марка 3:22–30; Луки 11:14–23
Сліпонароджений	Івана 9	Дочка ханаанки	Матвія 15:21–28; Марка 7:24–30
Скорчена жінка	Луки 13:10–17	Біснуватий син	Матвія 17:14–21; Марка 9:14–29; Луки 9:37–43
Чоловік, хворий на водянку	Луки 14:1–6	**Влада над смертю**	**Записано в…**
Двоє сліпих біля Єрихону	Матвія 20:29–34; Марка 10:46–52	Син вдови з Наїна	Луки 7:11–18
Вухо Малха	Луки 22:50–51	Дочка Яіра	Матвія 9:18–19, 23–26; Марка 5:21–24, 35–43; Луки 8:40–42, 49–56
Влада над природою	**Записано в…**		
Вода, перетворена на вино	Івана 2:1–11	Лазар	Івана 11
Перший улов риби	Луки 5:1–7	Власне воскресіння Ісуса	Матвія 28; Марка 16; Луки 24; Івана 20
Заспокоєння шторму	Матвія 8:23–27; Марка 4:36–41; Луки 8:22–25		

ЧУДЕСА ІСУСА НЕ БУЛИ БЕЗГЛУЗДИМИ АБО НАДМІРНИМИ

Треба визнати, що деякі чудеса Ісуса легше сприйняти, ніж інші. Наприклад, критикам не важко прийняти випадок, коли рибалки закинули свої сіті в море і зловили стільки риби, що сіті почали прориватися (Луки 5:1–11), хоча вони і не вважають це дивом. Однак скептикам набагато важче повірити в те, що Ісус воскресив Лазаря з мертвих після того, як він пробув у гробниці чотири дні. Однак ні це чудо, ні будь-яке інше, не слід вважати не вартим нашого розгляду через те, що вони видаються нам безглуздими чи зайвими. Люди можуть відкидати чудеса Христа через повну невіру в надприродне або нездатність пояснити різноманітні чудеса природними причинами, але їх не можна заперечувати через те, що вони видаються сміхотворними та абсурдними, – якими вони насправді не є. Чудеса Христа були безсумнівно **над**звичайними (інакше вони не були б чудесами), але вони були зроблені (і записані) з повним розумінням і поміркованістю – саме цього можна було б очікувати, якби вони справді були знаменнями від Бога. Оскільки всемогутній Бог вирішив **контролювати** Свою безмежну силу та застосовувати її **впорядковано** й **раціонально**, цілком очікувано, що коли Бог зодягнувся в тіло (Івана 1:1–3, 14) і проявляв Свою надприродну силу на землі, вона так само була контрольованою і проявлялася в чудесах, які здійснювалися з безкінечною поміркованістю і раціональністю.

На відміну від історій про багатьох так званих чудотворців минулого (або сучасності), ознаками чудес Ісуса є стриманість і гідність. Розглянемо чудо, яке Ісус зробив над Малхом, який був серед тих, хто прийшов схопити Ісуса. Замість того щоб наказати лівому уху Малха всохнути або відпасти (після того, як Петро відрубав йому праве вухо мечем), Ісус просто

торкнувся відтятого вуха і «зцілив його» (Луки 22:51). Ісус просто (але чудесним чином) зцілив відтяте мечем ухо чоловіка, який збирався видати Його ворогам. Більше того, це все, що про цей випадок написали автори євангельських оповідань. У ніч перед смертю Ісуса сталося дивовижне чудо, і нам відкрито лише, що Ісус, «доторкнувшись до його вуха, зцілив його».

Крім того, на відміну від інших, чудеса Ісуса не нагадували фокуси чаклунів. Насправді існує небагато паралелей між Ісусом і магами стародавнього світу. Ісус міг зробити будь-яке чудо, яке тільки захотів. Він міг би витягувати кроликів із капелюхів на потіху людям. Він міг би перетворити Своїх ворогів на каміння або дати людині три ока. Він міг би перетворити хлопчиків на чоловіків. Він міг би підпалити одяг фарисеїв і сказати їм, що пекло буде в десять разів гарячішим. Навіть у дитинстві Він міг би зліпити з глини дюжину горобців, а потім, на очах групи хлопчиків, перетворити глиняних птахів на живих, хлопнувши в долоні, як стверджується в ненатхненній апокрифічній книзі «Євангеліє від Фоми»[52]. Звичайно, Ісус **міг** би зробити скільки завгодно дурних, незвичайних чудес. Але Він цього не зробив.

ІСУС ТВОРИВ ЧУДЕСА, ЯКІ НЕМОЖЛИВО ВІДТВОРИТИ СЬОГОДНІ

І насамкінець, ні сучасні так звані «цілителі вірою», ні сучасні вчені не можуть повторити чудеса, які творив Ісус під час Свого земного життя 2000 років тому. Псевдо-чудотворці сьогодні влаштовують нескінченні сеанси, під час яких охочі учасники, які нібито були хворими, поводяться так, ніби зцілилися від своїх хвороб через покладання рук. Туманні болі та сумнівні хвороби нібито виліковуються відомими «цілителями вірою», які в той самий час будують цілі фінансові імперії за кошти, отримані від довірливих послідовників. Шахраї заробили собі мільйони доларів на послідовниках, які наївно надсилали їм гроші, не замислюючись над справжньою різницею між чудесами, які творив Ісус, і тим, що вони бачать сьогодні.

Ісус ходив «зцілюючи **всяку** недугу і **всяку** хворобу» (Матвія 9:35). Його чудеса не знали обмежень. Він міг вилікувати будь-яку хворобу. Лука, вчений лікар (Колосян 4:14), записав, як Ісус міг відновити чоловіку всохлу руку на очах Своїх ворогів (Луки 6:6–10) і зцілити відтяте вухо дотиком Своєї руки (Луки 22:51). Він зцілив «багатьох» від сліпоти (Луки 7:21), у тому числі й чоловіка, який був сліпим від народження (Івана 9:1–7)! Більше того, Він навіть воскрешав мертвих, просто покликавши їх (Івана 11:43). Який сучасний «спіритуаліст», фокусник чи вчений хоча б наблизився до виконання такого роду діл, які не піддаються природним поясненням? Хто з них ходить у школи для сліпих і повертає дітям зір? Хто з них іде на похорони чи цвинтарі воскрешати мертвих? Ось які чудеса творив Ісус – надприродні діла, які свідчать про те, що Він є Спасителем світу, посланим з Неба.

ВИСНОВОК

Як і слід було б очікувати від Того, Хто стверджував, що є втіленим Богом (Івана 1:1–3, 14; 10:30), Святе Письмо містить записи про чудеса, які Ісус творив протягом Свого земного служіння, щоб надати людям достатньо доказів Свого божественного послання та сутності. Незліченні тисячі людей були свідками Його чудес, яких Він здійснив чимало під час Свого служіння, і які мало нагадують так звані «чудеса», які демонстрували всілякі чаклуни, вчені або «спіритуалісти» минулого чи сьогодення. Навіть вороги Ісуса засвідчили справжність Його чудес, які пізніше були записані не однією особою, а кількома незалежними авторами, які віддано повідомляли факти, а не байки.

Ісус творив чудеса не для розваги окремих людей чи отримання прибутку, а щоб світ міг знати, що Ісус і Бог єдині (Івана 10:30, 38) і що Отець послав Його у світ спасти людство від гріха (Івана 5:36). Ісус зробив «багато інших чудес… перед Своїми учнями, які не записані в цій книзі. **А це було написане, щоб ви повірили, що Ісус є Христос, Син Божий**, і щоб, вірячи, життя мали ви в Його Ім'я» (Івана 20:30–31). І звичайно, одним з найбільших доказів божественності Христа є чудеса, які Він творив.

10:34 аПсалом 81:6

[10:34] Під час Свого земного служіння Ісус завжди виявляв глибоку повагу до Святого Письма, тобто писань Старого Заповіту. Його твердження, що «Писання не може бути порушено», стосується того факту, що написаного в Писанні неможливо скасувати, заперечити його авторитет або протистояти його істині[53]. Ісус вважав кожну частину Святого Письма, навіть найзвичайніші фрази, авторитетним Словом Божим[54].

[10:37–38] Ісус ніколи не очікував, що хтось повірить у Нього без відповідних доказів. Його чудеса були незаперечним доказом і підтвердженням Його заяв про власну божественність.

11:30 аNU-текст додає *все ще*.

11:41 аNU-текст опускає *від місця, де лежав померлий*.

12:1 аNU-текст опускає *який був мертвим*.

12:5 аПриблизно вартість річного заробітку робітника.

12:7 аУ NU-тексті – *може зберегти*.

12:13 аПсалом 117:26

[12:12–16] *Дивіться коментарі до Луки 19:28–36.*

[12:14] В оповіданнях Матвія, Марка і Луки зазначено, що перед тріумфальним в'їздом в Єрусалим протягом останнього тижня Свого земного життя Ісус наказав двом Своїм учням: «Ідіть… знайдете прив'язане осля… відв'яжіть його і приведіть» (Луки 19:30; Матвія 21:2; Марка 11:2). Потім учні «привели осля до Ісуса, поклали на нього свої плащі, й Він сів на нього» (Марка 11:7; Матвія 21:7; Луки 19:35). Декому цікаво, як ці деталі збігаються з розповіддю Івана, де написано, що «**Ісус, знайшовши осля**, сів на нього» (12:14). Питання в тому, хто саме знайшов осля – Ісус чи Його учні?

По-перше, слід враховувати той факт, що розповідь Івана про ці події (як і про інші, Івана 20:30–31; 12:25) є скороченою. Він не згадує подробиць, які наводять автори синоптичних Євангелій щодо того, як було знайдено осля. У той час як Матвій, Марк і Лука надають більш конкретні подробиці [відправлення двох учнів, місцезнаходження осля, відповідь у випадку появи запитань тощо], Іван просто записав, що Ісус «знайшов осля» (12:14). [Примітка: пізніше Іван написав, як учні після воскресіння Ісуса «згадали, що це було про Нього написано, **і це Йому зробили**» (12:16). Але що саме учні зробили Ісусу або для Нього? Хоча Іван не уточнював, але враховуючи контекст, у якому знаходиться це твердження, розумно зробити висновок, що він загалом посилався на те, про що конкретно написали автори інших Євангелій: як двоє з учнів Ісуса знайшли і привели для Нього осля].

По-друге, багато разів у Святому Письмі автори книг Біблії представляють ту чи іншу людину як виконавця якоїсь дії, тоді як насправді вона просто дає наказ або засоби для її виконання. Наприклад, Йосиф казав, що його брати продали його **в Єгипет** (Буття 45:4–5; Дії 7:9), а насправді вони продали його **ізмаїльцям** (які потім продали його в рабство в Єгипет). Раніше у своєму Євангелії Іван написав, що «фарисеї почули, що Він збирає та хрестить більше учнів, ніж Іван, – **хоч Сам Ісус не хрестив**, а *лише* Його учні» (Івана 4:1–3). Коли Лука згадує, що Юда «поле набув за заплату злочинства» (Дії 1:18, переклад І. Огієнка), він має на увазі, що первосвященики використали дані Юді 30 срібняків, щоб купити поле гончаря (Матвія 27:7). Той самий принцип, висловлений у відомій латинській максимі «*Qui facit per alium, facit per se*», визнається і в судочинстві («той, хто діє через іншого, за законом вважається таким, що робить це сам»)[55]. Таким чином, коли Іван пише, що Ісус, Учитель учнів, «знайшов осля», апостол міг легко мати на увазі, що Ісус отримав осля «за допомогою інших»[56].

Зрештою, можна також сказати, що Ісус «знайшов» осля в іншому сенсі – тобто Він знав про місцезнаходження осля ще до того, як Його учні знайшли і привели його. Враховуючи те, що Ісус точно сказав учням, куди треба йти і що говорити, уже знаючи всі обставини, за яких те

осля було доступне, здається очевидним, що Ісус заздалегідь домовився про використання тварини.

По правді кажучи, оповідання Івана й авторів синоптичних Євангелій не суперечать одне одному в тому, як було придбано осля, на якому Ісус в'їхав у Єрусалим. Учні отримали осля, покладаючись на владу Христа (Івана 12:16), Який точно знав, куди їх послати за твариною (Матвія 21:2–3). Він «знайшов» осля в певному сенсі ще до того, як послати за ним Своїх учнів, а потім фактично отримав його «за допомогою» Своїх учнів.

12:15 aЗахарії 9:9

[12:24] *Дивіться Примітку 57 щодо відповіді на заяви про те, що Ісус суперечив закону біогенезу.*

[12:32–33] Коран заперечує розп'яття Христа: «І не вбили вони його, і не розіп'яли вони його, але так їм здалося; і ось! ті, хто не згодні з цим, сумніваються в цьому; вони не знають про це, за винятком припущень; вони не вбили його напевно, але Аллах забрав його до Себе» (Сура 4:157–158).

12:38 aІсаї 53:1

12:40 aІсаї 6:10

12:41 aУ NU-тексті – *тому що.*

[12:40] *Див. Спеціальний розділ на стор. 8 коментарів до Вихід щодо того, як Бог зробив серце фараона закам'янілим.*

[13:1–2] *Дивіться коментарі до Луки 22:7.*

[13:5] *Дивіться коментарі до 1 Коринтян 11:2 щодо омивання ніг.*

13:18 aУ NU-тексті – *Мій хліб.*

bПсалом 40:10

13:25 aNU-текст додає *так.*

[13:27] Згідно з написаним у Євангелії від Івана, «сатана ввійшов» у Юду **під час** вечері. Однак Лука записав, що «сатана ввійшов у Юду» напередодні пасхальної вечері (22:1–7). Чи це протиріччя?

Якби автори євангельських оповідань зазначили, що сатана увійшов у Юду лише один раз за все його життя, і про це згадується в Біблії у двох різних випадках, тоді у скептиків був би правомірний аргумент. Однак сатана легко міг увійти в Юду неодноразово – так само як нечисті духи неодноразово входили в людей у минулому. [Примітка: достеменно невідомо, що мається на увазі під словами «сатана ввійшов» у Юду. Це могло просто означати, що сатана чинив сильний вплив на нього і наповнив його серце злими пристрастями, подібно до того, як він «наповнив» серце Ананії, щоб він збрехав Святому Духу (Дії 5:3)].

Цар Саул потерпав від «поганого духа» у різні періоди його правління. Після того як Самуїл помазав Давида майбутнім царем Ізраїлю, «від Саула Господній Дух відійшов, і на нього наганяв жах поганий дух від Господа» (1 Самуїла 16:14). А після перемоги Давида над Голіафом «сильно напав поганий дух від Бога на Саула, і він шаленів посеред хати» (1 Самуїла 18:10; 19:9). Крім того, «бувало, **коли** Божий дух находив на Саула, то Давид брав гусла і грав своєю рукою, і Саул зазнавав полегшення, йому *ставало* добре, і **поганий дух відступав від нього**» (1 Самуїла 16:23).

Якщо «поганий дух» міг періодично «находити» на Саула і «відступати» від нього, і якщо в першому столітті нечисті духи чи біси могли входити та виходити з когось, як показав Ісус (Луки 11:24–26), то логічно зробити висновок, що сатана міг також «увійти» в Юду і «вийти» з нього не один раз. Насправді саме так і сталося: Іван написав, що перш ніж сатана ввійшов у Юду, він «**уже** вкинув у серце Юди Іскаріотського, *сина* Симона, видати Його [Ісуса]» (Івана 13:2). Лука записав, як **перед** пасхальною вечерею Юда зустрівся з ворогами Ісуса і домовився з ними зрадити Ісуса в якомусь відлюдному місці (22:1–7). **Пізніше,** під час пасхальної трапези, «сатана

ввійшов у Юду» **знову** (Івана 13:27). Тут немає суперечності – лише описи двох різних випадків, коли сатана ввійшов у Юду.

Додаткове запитання: чи сатана увійшов в Юду непереборним, чудесним чином, змусивши його діяти всупереч власній волі? Біблія постійно наголошує, що природа Бога не допускає Його робити те, що суперечить Його божественній сутності. Будучи нескінченним у всіх Своїх ознаках (зокрема, доброті та співчутті), Він ніколи не **утискатиме** когось, не проявлятиме **упередженість** чи **несправедливість** або робитиме щось, що може бути правомірно визнано **неправильним** (Буття 18:25). «Він скеля! Його діла бездоганні, і всі Його дороги – *справедливі* присуди. Бог вірний, *у Ньому* немає несправедливості, Він справедливий і праведний!» (Второзаконня 32:4). Реальність така, що люди зрештою самі **вирішують** дозволити сатані керувати ними, піддаючись власним гріховним схильностям, бажанням і рішенням. Прочитайте Буття 3:6; 4:7; Матвія 16:22–23; Дії 5:3. Коли людина вирішує не слухатися Бога і йти власним шляхом, вона віддає себе на волю сатані, виконує його накази і служить йому.

14:2 aNU-текст додає слово, через яке текст звучатиме або: *А якби не так, чи сказав би Я вам, що йду приготувати вам місце?* Або: *А якби не так, Я сказав би вам; адже Я іду приготувати вам місце*.

[14:6] Ніхто не може мати доступ до єдиного істинного Бога через іслам, індуїзм, буддизм, атеїзм або будь-яку іншу нехристиянську релігію чи ідеологію. Єдиний шлях до Бога лежить через Христа та створену Ним релігію (пор. Дії 4:12).

14:28 aNU-текст опускає *Я сказав*.

[14:28] Ісус є Бог (див. стор. 3). Проте дехто вбачає невідповідність цього факту твердженню Ісуса: «Отець більший від Мене» (Івана 14:28). Нібито цей вірш (серед інших, зокрема 1 Коринтян 11:3; Марка 13:32; Колосян 3:1) доводить, що Ісус і автори книг Біблії суперечили одне одному в зображенні божественної природи Ісуса. Ісус не міг бути **єдиним** із Богом і водночас **меншим від** Бога, чи не так? Як тоді правильно розуміти Івана 14:28?

Такі тексти як Івана 14:28 (що вказує на те, що Ісус був меншим за Бога), або Марка 13:32 (де Ісус сказав, що навіть Він не знав, коли станеться Його Друге пришестя), треба розуміти у світлі того, що апостол Павло написав щодо самообмеження Ісуса під час Його перебування на землі. Христос, «маючи Божу природу, не вважав посяганням бути рівним Богові, але **понизив Самого Себе** [**умалив** – у І. Огієнка], прийнявши образ раба, постав у подобі людини і з вигляду був, як людина; Він упокорив Себе, був слухняним аж до смерті, й до смерті хресної» (Филип'ян 2:6–8).

Перебуваючи на землі у людському тілі, Ісус **добровільно** підкорив Себе Отцю. Христос «умалив Себе» (Филип'ян 2:7 – І. Огієнко; або «принизив» – НПУ). На відміну від Адама і Єви, які спробували стати рівними Богу (Буття 3:5), Ісус, останній Адам (1 Коринтян 15:47), упокорив Себе і слухняно прийняв роль слуги. Однак земні обмеження Ісуса (Марка 13:32) «не були наслідком Його менш божественної **природи**, а результатом **добровільної** покори, яка відображала вияв Його суверенної волі»[58].

Треба визнати, що розуміти Ісуса як повністю Бога і повністю людину нелегко. Коли Ісус прийшов у цей світ, Він додав до Своєї божественної природи людську (Він «постав у подобі людини і з вигляду був, як людина»). Вперше за все Своє існування Він зазнав голод, спрагу, ріст (як фізичний, так і розумовий), біль, хвороби та спокуси (Євреїв 4:15; Луки 2:52). Однак, додавши до Своєї божественності людськість, Ісус у той самий час підкорив Себе Отцю з точки зору Своєї рольової функції (1 Коринтян 11:3).

15:2 aАбо *піднімає*

[15:6] Очевидне посилання на можливість відступництва, оскільки християни «перебувають у Христі/виноградній лозі», але можуть і навмисно вибрати більше не перебувати в Ньому і, отже, бути спаленими у пеклі.

15:7 aNU-текст опускає *чого б тільки забажали.*

15:25 аПсалом 68:5

[15:25] *Ще одне месіанське пророцтво, виголошене близько 1000 року до н.е.*

[15:26–27] Відзначаються всі три іпостасі Божества, що підтверджує християнську доктрину про Трійцю.

[16:7] Як було зазначено в коментарях до Івана 1:19–21, апологети ісламу намагалися надати достовірності своїм віруванням, стверджуючи, що Біблія містить посилання на Мохаммеда. Одна з таких заяв стосується численних посилань на пришестя Святого Духа в розділах 14, 15 і 16 Євангелія від Івана. Зокрема, мусульмани стверджують, що в Івана 16:7 під «Помічником» Ісус мав на увазі Мохаммеда. Проте будь-хто, хто доклав хоча б трохи зусиль на дослідження вчення, що міститься в 14, 15 і 16 розділах Євангелія від Івана, буде вражений заявами про те, що «Помічника» (Новий переклад Біблії короля Якова), або «Утішителя» (переклади Турконяка та Огієнка), або «Заступника» (НПУ) – того, хто стоїть поруч (*параклетос*) – слід прирівнювати до Мохаммада. У цих трьох розділах Ісус дає Своїм дванадцяти апостолам особливі підбадьорення та конкретні поради з огляду на неминуче наближення Його відходу. Він запевняв їх, що навіть якщо Він і залишить цей світ, Він не покине їх. Вони не залишаться «сиротами» (14:18), адже Він пошле замість Себе Святого Духа, Який навчить їх усього і нагадає їм те, чого навчав їх Ісус (14:26). Термін, перекладений як «Утішитель», зустрічається в цьому контексті тричі (14:26; 15:26; 16:7). Безсумнівно, Ісус мав на увазі силу та допомогу, яку апостоли отримають від Святого Духа, починаючи з дня П'ятидесятниці (Дії 1:8; 2:4). Неупереджене прочитання цих трьох розділів робить цей висновок неминучим.

Оскільки мусульмани не сприймають поняття Трійці (Бог у трьох іпостасях, Матвія 28:19; 2 Коринтян 13:14), вони відкидають реальність Святого Духа. Коли в Корані згадується Святий Дух, йдеться про ангела Гавриїла (Сура 2:87, 253; 16:102). Але, скориставшись їхніми власними міркуваннями, під «Утішителем» не можна розуміти Мохаммеда, оскільки контекст конкретно визначає цього «Утішителя» як «Святого Духа»: «А Утішитель – Дух Святий, Якого Отець пошле в Моє Ім'я, Той вас навчить усього і пригадає вам усе, що Я вам говорив» (14:26). Тож, якщо Коран правильний, а Святий Дух – це Гавриїл, то в Івана 14:26 Утішителем є Гавриїл, а не Мохаммед! Таким чином, Івана 16:7 не стосується Мохаммеда.

[16:12] Незадовго перед тим, як Ісуса було зраджено і вбито руками беззаконників, Він сказав Своїм апостолам, що хотів би навчити їх ще багато чого, але не мав такої можливості через неминуче наближення Своєї смерті. Оскільки на той час апостоли не могли «знести» це вчення, Ісус пообіцяв їм, що після Його відходу до них прийде Дух Істини, про якого Він сказав: «Коли ж прийде Він, Дух Істини, то поведе вас до повної істини». Багато людей читали цей вірш і розуміли його так, що всі люди, які стають християнами і мають Святого Духа, що живе в них (1 Івана 3:24), будуть скеровані Ним до повної істини. Проте більш уважний аналіз цього тексту показує, що обітниця проводу до повної істини стосувалася лише апостолів і пророків першого століття, а не всіх християн.

Спершу зауважте, що в контексті Івана 16 Господь звертається виключно до апостолів. Зокрема, Він сказав їм: «Ось надходить година, і [вже] настала, що розбіжитеся кожний до свого, а Мене Самого залишите» (Івана 16:32), що було точним передбаченням того, що апостоли зробили у Гетсиманії в ніч зради. Ці слова можна тісно пов'язати з тим, що Ісус сказав апостолам

у Марка 13:11: «І коли поведуть вас видавати, не журіться наперед, що маєте говорити. Бо те, що буде вам дано тієї години, це й говоріть, – адже не ви будете говорити, але Дух Святий». Тут Ісус описав, як саме апостоли отримуватимуть натхнення проповідувати Боже Слово, не маючи заздалегідь підготованої проповіді або не дослідивши попередньо якусь тему.

Книги Нового Заповіту, що йдуть після Євангелій, розкривають, що обіцянка Ісуса апостолам збулася. У день П'ятидесятниці на апостолів зійшов Святий Дух і наділив їх чудодійною силою, надихнувши їх проповідувати Слово (Дії 2). Навернені у віру продовжували перебувати «в навчанні апостолів» (Дії 2:42), що зрозуміло, оскільки це вчення було дано їм Святим Духом. У посланні до церкви в Ефесі Павло описав Євангеліє Христа, яке «в інших поколіннях… не було виявлено людським синам так, як ось тепер Духом відкрито святим апостолам і пророкам» (Ефесян 3:5). А лише за кілька віршів до цієї заяви він написав, що його браття в Ефесі є «домашні для Бога, збудовані на основі апостолів і пророків, де наріжним каменем є Сам Ісус Христос» (Ефесян 2:19–20). Апостол Петро писав, щоб нагадати своїм читачам «слова, які раніше сказали святі пророки, і заповідь Господа й Спасителя» (2 Петра 3:2). У посланні до солунян апостол Павло радів, що вони сприйняли його слова «не як людське слово, а як істинно Боже Слово» (1 Солунян 2:13). Він також нагадав християнам у Коринті: «Якщо хто вважає себе за пророка або за духовного, нехай розуміє, що оце пишу я вам, бо то – Господня заповідь» (1 Коринтян 14:37).

Після вознесіння Христа Святий Дух зійшов на апостолів і нагадав їм усе, що казав Ісус (Івана 14:26), на додаток до подальших одкровень, які передбачали їх розуміння «повної істини». Коли будь-хто з апостолів ставав перед правителями чи радами, їм не потрібно було заздалегідь обдумувати свою промову, тому що Святий Дух давав їм зміст того, що вони мали казати. Під натхненням Святого Духа апостоли та пророки записали ці думки в різних книгах Біблії. Одкровення, записане в Біблії, було настільки повним, що апостол Петро написав, що Бог дав нам «усе те, що *потрібне* для життя і побожності» (2 Петра 1:3). Юда написав, що віра (мається на увазі сукупність вчення) була «одного разу передана святим» (Юди 3). І апостол Павло писав, що навіть якби ангел з неба проповідував інше Євангеліє, ніж те, що було передано апостолами, цей ангел мав бути проклятим (Галатів 1:6–9).

Апостоли та пророки першого століття були скеровані до повної істини, яка була записана в різних книгах Біблії та вірно передана нам. Обіцянка бути скерованими до повної істини ніколи не стосувалася кожного християнина, і зрозуміло, що вона не стосується сучасних християн. Якщо будь-який християнин хоче звіщати Слово Боже, він не може відмовитися від вивчення цього Слова, припустивши, що Святий Дух безпосередньо вкладе це Слово в його серце. Насправді, християнам сьогодні наказано «приділяти увагу читанню» Слова Божого (1 Тимофія 4:13), щоб знати, як «наставляти на принципи істини» Слова Божого (2 Тимофія 2:15), замість обіцянки отримати чудесні знання, даровані Святим Духом без будь-яких розумових зусиль з їхнього боку. Немає такої істини, яка стосується спасіння заблудлих, яку б не отримали апостоли та пророки першого століття. Отже, можна зробити висновок, що обіцянка Ісуса про те, що апостоли будуть поведені до повної істини, була виконана. Також можна зробити висновок, що нікому з тих, хто живе сьогодні, не було дано такої обіцянки, а натомість Боже Слово було раз і назавжди передане святим.

16:33 aУ NU-тексті – *маєте.*

17:11 aУ NU-тексті та M-тексті – *збережи їх у Твоє Ім'я, яке Ти Мені дав.*

17:12 aNU-текст опускає *у світі.*

bУ NU-тексті – *у Твоє Ім'я, яке Ти Мені дав. І Я зберіг їх (або його).*

17:20 aУ NU-тексті – *вірить.*

[18:13–27] Де саме Петро зрікся Христа – на подвір'ї первосвященика Анни чи Каяфи? Згідно з оповіданням Матвія, Петро тричі відрікся від Ісуса на подвір'ї первосвященика Каяфи (26:57–75). Однак Іван зазначає, що Петро був на подвір'ї Анни (тестя Каяфи), коли зрікся Христа (18:13–27). То де саме це відбулося?

Як уже було зазначено, автори книг Біблії часто доповнювали розповіді один одного. Подібно до того, як сьогодні кілька різних, але правдивих розповідей про ту саму подію можна почути з різних джерел новин, Бог дав нам чотири **різні** надійні розповіді про **те саме** євангеліє.

У той час як Іван описав, як після арешту Ісуса спочатку відвели до первосвященика Анни, Матвій опускає цю частину суду над Ісусом і одразу переходить до моменту, коли Ісуса відвели до Каяфи, і поміщає Петра на подвір'я первосвященика Каяфи, коли він тричі зрікся Христа (26:57–58, 69–75). [Примітка: і Анна, і Каяфа називаються «первосвященниками»].

• Петро вперше відрікся від Ісуса на подвір'ї первосвященика (18:15–18)

• Анна відіслав Ісуса до Каяфи (18:24)

• Петро відрікся від Ісуса ще двічі (18:25–27)

То де саме Петро зрікся Христа? Чи він вперше зрікся Христа на подвір'ї Анни, а вдруге і втретє – на подвір'ї Каяфи? Якщо так, то чому Матвій, Марк і Лука не згадують, що саме тут відбулося перше зречення Петра?

По-перше, Іван конкретно не вказує, що Петро вперше зрікся Христа на подвір'ї Анни. Іван писав, що Ісуса привели «спочатку до Анни, тестя Каяфи, **який був** того року **первосвящеником**. Це був той Каяфа, який дав пораду юдеям, що краще одній людині вмерти за народ. За Ісусом ішов Симон-Петро та ще один учень. Первосвященик знав цього учня, тож він і увійшов з Ісусом **до подвір'я первосвященика**. А Петро стояв біля воріт ззовні. Вийшов учень, який був знайомий первосвященикові, сказав придверниці й провів Петра» (Івана 18:12–16).

Оскільки Іван згадує про перше зречення Петра ще до того, як Анна відіслав Ісуса до Каяфи, і тоді його друге і третє зречення відбулися після цього, припускають, що Іван мав на увазі, що перше зречення Петра було на подвір'ї Анни. Однак це неможливо довести, адже автори книг Біблії не завжди писали свої оповідання в строго послідовному порядку.

По-друге, цілком можливо, що Анна міг гостювати у свого зятя Каяфи і тому вони обидва були в одному палаці в ніч, коли Ісуса заарештували. Ісуса вповні могли привести на суд їх **обох**, але в **різний** час, поки Петро був на подвір'ї й зрікався свого Господа. Деякі богослови навіть припускають, що Анна і Каяфа могли жили в одному палаці.

Як би там не було, доведеного протиріччя тут немає. Є багато можливих, цілком прийнятних сценаріїв розвитку подій, які могли б пояснити, чому Іван згадав перше зречення Петра, коли Ісуса допитував Анна, а друге і третє зречення – після того як Ісуса привели перед Каяфу.

18:15 аУ М-тексті – *інший.*

[18:27] *Дивіться коментарі до Марка 14:30.*

[18:36] Відповідь Ісуса Пилату контрастує з ісламом і Кораном, де Аллах говорить Мохаммеду: «**Війна призначена тобі**» (Сура 2:216). Християнство представляє набагато вищу, благороднішу та благочестивішу етику щодо насильства та збройних конфліктів.

[18:36] Ще одна заява про те, що Ісус не прийшов у світ, щоб заснувати буквальне фізичне царство. Якщо доктрина про заснування тисячолітнього царства на землі правильна і Ісус дійсно скоро повернеться, щоб заснувати саме таке царство, тоді Ісус Своїми словами ввів Пилата в оману.

[19:1–2] Після бичування жахливим римським бичом, воїни Пілата відвели Ісуса до преторію правителя, де навколо Нього зібрався весь підрозділ. Там вони поклали на Його голову терновий вінок, дали в руку тростину і накинули на Нього багряницю. Скептики стверджують, що між євангельськими розповідями існує протиріччя, оскільки в них по-різному

вказано колір цього одягу: Матвій написав, що воїни «накинули на Нього багряницю» (27:27–28), Марк записав, що вони «зодягли Його в багряницю» (15:16–17) (або пурпур в англійських перекладах), Іван написав, що вони «одягнули Його в багряницю» (19:1–2) (або пурпурний плащ в англійських перекладах). Ці розбіжності спонукали деяких вважати, що автори Євангелій писали це «від себе», без допомоги Вищої Істоти, і тому суперечили один одному у своїх розповідях.

Проте, якщо уважно придивитися до тексту, можна побачити, що в ньому немає жодної суперечності. Усі погодяться, що ми часто бачимо кольори по-різному. Те, що хтось називає синім, інший може більш конкретно назвати темно-синім. Затятий футбольний уболівальник може назвати колір своєї команди темно-червоним, тоді як хтось інший, вперше побачивши вицвілу форму цієї команди наприкінці виснажливого сезону, може зробити висновок, що її колір більш бордовий. Одна дитина може розфарбувати сонце оранжево-жовтим кольором, а інша – яскраво-жовтим. Ніхто й не подумає звинувачувати цих людей в обмані, оскільки один був більш конкретним у виборі кольору, ніж інший. Подібним чином і скептики не мають підстав створювати біблійні протиріччя там, де їх не існує, нехтуючи здоровим глуздом. Справа в тому, що Матвій, Марк, Лука та Іван писали з різних точок зору та для різної аудиторії. Подібно до того, як люди сьогодні бачать різні відтінки кольорів, автори Євангелій бачили діяльність, пов'язану з життям Ісуса, з різних точок зору.

Одяг, накинутий на Ісуса після Його жорстокого бичування, ймовірно, був схожий на вицвілу футбольну форму, згадану вище, але в цьому випадку ми читаємо про «багряну одежу… вицвілу, яка нагадувала пурпур»[59]. Можливо, в першому столітті існували різні відтінки фіолетового та багряного кольору і було нелегко розрізнити ці кольори чи їхні відтінки[60]. Насправді, стародавні люди (особливо римляни) використовували термін «пурпурний», говорячи про різні відтінки червоного[61]. Отже, ці різні кольори іноді називали б однаково.

Як бачимо, в євангельських оповіданнях немає розбіжностей щодо кольору одягу, в який одягли Ісуса. Як і інші люди в той час, автори Євангелій просто використовували слова «багряний» і «пурпурний» як синоніми.

[19:14] *Дивіться коментарі до Марка 15:25.*

19:16 aNU-текст опускає *й повели.*

[19:18] Коран неточно заперечує розп'яття Христа: «І не вбили вони його, і не розіп'яли вони його, але так їм здалося; і ось! ті, хто не згодні з цим, сумніваються в цьому; вони не знають про це, за винятком припущень; вони не вбили його напевно, але Аллах забрав його до Себе» (Сура 4:157–158).

[19:19] Прочитавши чотири євангельських розповіді, дехто задумався, чи існує суперечність між тим, що кожен автор повідомляє про напис на хресті Христа. Ось що повідомляється в кожному оповіданні:

- «Це Ісус – Цар юдейський» (Матвія 27:37).
- «Цар юдейський» (Марка 15:26).
- «Це – Цар Юдеїв» (Луки 23:38).
- «Ісус Назарянин, Цар Юдеїв» (Івана19:19).

Виникає запитання: «Чи Матвій, Марк, Лука та Іван **не погоджувалися** один з одним щодо того, що було написано на хресті, чи ці чотири незалежні автори записали правдиві твердження?»

Перш ніж відповісти на це запитання, розгляньмо наступну ілюстрацію. Припустимо, що чоловік розповідає своїй дружині, як на рекламному щиті він прочитав таку інформацію: «Такий-то є злодій». Наступного дня до них у гості приходить його племінниця і каже, що бачила рекламний щит (той самий, про який чоловік розповідав своїй дружині напередодні), на якому

написано: «Кандидат у міську раду такий-то є злодій». Ще через день до них завітав друг і також розповів про той самий щит, кажучи, що на ньому було написано: «Кандидат у міську раду сусіднього міста такий-то є злодій». Чи можна виправдано звинуватити в брехні або суперечливості цих трьох людей, які повідомили про текст на рекламному щиті? Звісно ні! Усі троє повідомили про одне й те саме – що такий-то є злодій, – за винятком того, що один згадав, що він був «кандидатом у міську раду», а інший додав, що він був кандидатом від «сусіднього міста». Усі троє правдиво повідомили про те, що бачили на щиті. Подібним чином і «вина» Ісуса на хресті зазначена однаково в усіх чотирьох Євангеліях – «Цар юдейський (Цар Юдеїв)».

- «Це Ісус – **Цар юдейський**» (Матвія 27:37).
- «**Цар юдейський**» (Марка 15:26).
- «Це – **Цар Юдеїв**» (Луки 23:38).
- «Ісус Назарянин, **Цар Юдеїв**» (Івана19:19).

Єдина варіація в написі полягає в зазначенні особистого імені Ісуса. Цю уявну суперечність легко пояснити, якщо визнати, що Іван записав повний напис, тоді як інші автори могли припустити, що всі розуміють особисте ім'я, і тому просто зосередилися на зазначенні «вини», яка стала підставою для розп'яття. Ця «вина» полягала не в тому, що цей чоловік був Ісусом із Назарету, оскільки не було жодних суперечок щодо Його імені чи Його рідного міста. Це був відомий факт, що чоловік, розп'ятий між двома розбійниками, справді був «Ісусом із Назарету». Подібно до згаданої вище ілюстрації щодо «злодія такого-то», основним звинуваченням, висунутим проти Ісуса, було те, що Він був «Царем Юдеїв», а це згадували всі чотири автори Євангелій.

Дотичним до цієї уявної проблеми також може бути і той факт, що надпис було зроблено трьома різними мовами, і в деяких випадках міг бути наведений переклад. Як зазначив Іван, «написано ж було по-єврейськи, по-грецьки і по-латинськи» (Івана 19:20; пор. Луки 23:38). Згідно Івана 19:19, Пилат зробив напис, тож він (або той, кому він наказав зробити той напис) міг сформулювати його трохи інакше кожною мовою, залежно від рівня володіння цими мовами або того, скільки часу він хотів витратити на написання кожного з них.

Напис на хресті Христа, згаданий усіма чотирма авторами Євангелій, ще раз доводить не те, що Біблія містить розбіжності, а те, що автори писали незалежно один від одного. Вони не покладалися один на одного, щоб упевнитися в точності передачі фактів. Навпаки, їхні точні розповіді про життя Ісуса твердо ґрунтуються на «Божому натхненні» (2 Тимофія 3:16).

19:24 аПсалом 21:19

19:28 аУ М-тексті – *бачачи.*

19:36 аВихід 12:46; Числа 9:12; Псалом 33:21

[19:31–37] Ці вірші переконливо свідчать про божественність Ісуса та дивовижну натхненність Святого Письма. 1) Смерть Ісуса сталася під час святкування Пасхи, тим самим поєднавши старозавітний прообраз (Вихід 12) із новозавітним роз'ясненням (1 Коринтян 5:7); 2) Ісус уже помер до того часу, коли римські воїни прийшли прискорити Його смерть, що вказує на добровільний характер Його жертви ублагання (Галатів 2:20); 3) з Його проколеного боку вийшли кров і вода, з'єднавши разом дві речовини, божественно призначені бути невід'ємними елементами для спасіння: кров Ісуса, яка забезпечує невидиме, духовне очищення, і воду хрещення, яка забезпечує видиме, фізичне очищення. Дивіться 1 Івана 5:6. Ось як висловив це автор Послання до євреїв: «Тому, брати, маючи відвагу входити до святині через **кров Ісуса**… приступаймо зі щирим серцем, у повноті віри, очистивши серця від недоброго сумління, обмивши тіла **чистою водою**» (Євреїв 10:19–22). Кров Ісуса і вода хрещення становлять момент, коли відбувається прощення гріхів; 4) жодна з кісток Ісуса не була зламана, як і було передбачено вимогою закону, згідно з якою євреї не ламали жодних кісток під час приготування пасхального ягня (Вихід 12:46; Числа 9:12), і наступним пророцтвом про цілість

кісток Месії, зробленим через 500 років (Псалом 33:21) і 5) Він був проколотий, як і провістив пророк Захарія (12:10).

19:37 аЗахарії 12:10

[20:1 і далі] *Дивіться Спеціальний розділ на стор. 33 коментарів до Луки щодо узгодження розповідей про воскресіння Христа.*

[20:1] Деякі критики Біблії заявляють, що в Євангелії від Івана час доби, коли жінки прийшли до порожньої гробниці Ісуса, відрізняється від того, що зазначений в інших трьох Євангеліях. Ось як виглядають всі чотири версії цієї історії:

• «**Після суботнього вечора, як розвиднялося першого дня тижня**, прийшла Марія Магдалина й інша Марія, щоб навідатися до гробу» (Матвія 28:1).

• «**І на світанку першого дня тижня, як зійшло сонце**, вони приходять до гробниці» (Марка 16:2).

• «Першого ж дня тижня **дуже рано** вони [і ще дехто з ними] прийшли до гробу…» (Луки 24:1).

• «**Першого ж дня тижня** Марія Магдалина прийшла вдосвіта, **як ще було темно**, до гробниці…» (Івана 20:1).

На думку критиків, оскільки в Євангелії від Івана сказано «як ще було темно», то цей аспект поміщає цю подію раніше за інші та додає суперечливу інформацію.

Якби ці чотири розповіді знаходилися в будь-якій іншій стародавній книзі, а не в Біблії, їх навряд чи вважали б суперечливими. Насправді, їх навіть вважали б ідеально гармонічними. А от біблійний текст часто піддають набагато суворішому аналізу, ніж текст будь-якої іншої книги у світі. Поміркуйте: якби наведені вище розповіді прочитали групі третьокласників, чи змогли б вони зрозуміти, про яку пору дня йдеться? У запитанні вже міститься відповідь. Читаючи ці розповіді, можна чітко побачити, що жінки прийшли до гробу дуже рано першого дня тижня.

По-друге, Марія Магдалина могла прийти до гробниці «як ще було темно», **і** коли вже почало світати, **і** «як зійшло сонце». У середньому сонцю потрібно десь дві-три хвилини, щоб «зійти». Чи могло бути так, що Марія трохи випередила інших жінок і прибула до гробниці на дві хвилини раніше за них, якраз перед сходом сонця? І, як написано у Марка, можливо, інші жінки прийшли до гробу лише через дві хвилини, коли вже зійшло сонце. Або один автор міг зазначити час, коли жінки вперше побачили гробницю, а інший автор міг описувати час щонайменше через дві хвилини, коли вони дісталися гробниці й могли зазирнути в неї? Пам'ятайте, що справжнє протиріччя не повинно мати можливого вирішення. А ця уявна невідповідність має кілька вірогідних варіантів розвитку подій.

ОДЯГ РОЗП’ЯТТЯ

Старозавітна Книга Псалмів становила збірку гімнів єврейського народу, що складалася зі 150 пісень, плачів і хвали, написаних різними авторами. Оскільки канон Старого Заповіту був завершений, скоріше за все не пізніше 400 року до нашої ери[62] і оскільки відомо, що робота над Септуаґінтою була завершена приблизно в 250 році до нашої ери[63], слова Псалмів передували приходу Ісуса у світ на кілька століть. Попри це, на священних сторінках Псалмів міститься безліч дуже детальних відсилок на конкретні випадки, які мали місце в земному житті Христа. Вони надають беззаперечні докази натхненності Біблії.

Наприклад, безсумнівно месіанський Псалом 21, написаний Давидом у X столітті до нашої ери, буквально рясніє найдрібнішими деталями, що стосуються смерті Месії. У вірші 19 псалмоспівець цитує Його просту фразу: «Ділять вони мій одяг між собою і за мій плащ кидають жереб». Усі четверо натхненних євангелістів Нового Заповіту посилаються на цю подробицю, розповідаючи про смерть Ісуса на хресті (Матвія 27:35; Марка 15:24; Луки 23:34; Івана 19:23–24).

У той час як у коментарях зазвичай повідомляється, що за римськими законами одяг засудженого на смерть забирали собі кати як трофей[64], інші ставлять під сумнів історичність такого твердження[65]. У будь-якому випадку, при розп’ятті була присутня четвірка воїнів – кватерніон[66]. Матвій і Лука дуже просто зазначають, що ці воїни розділили Його одяг і кинули за нього жереб, а Марк додає, «хто що візьме». Цей «одяг» (*мерегі*), ймовірно, включав головний убір, сандалі, пояс і верхній одяг[67]. Очевидно, воїни змогли вирішити, хто що візьме з цих чотирьох предметів одягу і без жеребу (Івана 19:23). Але якщо вони змогли домовитися про поділ цих чотирьох предметів одягу – по одному на кожного воїна – то чому вони також кинули жереб? Саме Іван надає додаткове роз’яснення:

> А воїни, розіп’явши Ісуса, взяли Його одяг і розділили його на чотири частини, кожному воїнові по частині, а також хитон. Хитон був не шитий, а весь згори тканий. Тож міркували між собою: Не роздираймо його, але киньмо жереб на нього, – кому припаде. Це щоби збулося Писання, яке гласить: Розділили Мій одяг між собою і за Мій плащ кидали жереб. Воїни так і зробили (Івана 19:23–24).

Хитон не можна були поділити; він не був схожий на решту одягу, і, швидше за все, був набагато цінніший. Він був цільним і безшовним, тож мав стати нагородою лише одного воїна, а не бути розірваним на чотири частини. Тому вони погодилися кинути жереб, щоб вирішити, кому він дістанеться.

Зауважте, що ці безіменні римські воїни, яким того дня «випало» виконувати обов’язок розп’яття саме над засудженим Ісусом із Назарету, Якому того дня «випало» одягти той безшовний хитон, діяли виключно з власних міркувань. Вони не були євреями і, безсумнівно, не були знайомі з єврейськими Писаннями. Вони не були під впливом жодних зовнішніх таємничих сил, які могли заволодіти їхнім розумом і змусити їх несвідомо виконати пророцтво. І жоден учень не прошепотів їм на вухо такий наказ. І все ж слова, написані царем Давидом за

тисячоліття до того, було втілено в життя з неймовірною точністю – слова, які на перший погляд могли суперечити одне одному: одяг мав бути розділений на окремі частини, але на нього кинули жереб. Римські воїни мимоволі виконали передбачення стародавнього Писання в тому, що для них було не більш ніж простими випадковими, незначними діями, які супроводжували виконання їхнього військового обов'язку, підкріпленими їх жадібним бажанням отримати користь від своєї жертви, придбавши Його матеріальні блага.

Але це ще не все. Доктрина про Богонатхненність є многогранною і при поступовому розгляді кожної грані можна відкривати додаткові чудеса. Іван повідомляє, що предмет одягу, через який римські воїни змушені були кидати жереб, щоб визначити, кому він належатиме, був «не шитий, а весь згори тканий». Навіщо згадувати цю деталь? Яке значення може мати така, здавалося б, дрібниця? Щоби зрозуміти можливе пояснення, потрібно заглибитися в біблійне вчення. Оскільки автор Біблії – Бог, їй притаманна глибина, нехарактерна для авторів-людей. Це вказує на те, що її Автор не був обмежений плином часу або нездатністю передбачити чи скерувати майбутні події. Такі якості співрозмірні з природою божества.

У 1500 році до н.е. Бог дав ізраїльтянам закон Мойсея з положеннями заповіту, які керуватимуть ізраїльським народом протягом його існування як нації. Цей закон містив також положення про первосвященика, першим з яких був Аарон, брат Мойсея, призначений Самим Богом (Вихід 28). У День викуплення (*йом кіппур*) лише він один мав право увійти до Святого Святих у наметі зустрічі/храмі, щоб звершити викуплення за себе та весь народ (Левіт 16). Біблійна типологія – ще один справжній доказ натхненності Біблії – зображує Ісуса як нашого Первосвященика (Євреїв 3:1; 4:14; 9:11). Ісус виконує для християн дуже унікальні функції, паралельні функціям первосвященика, які критично необхідні, якщо ми хочемо бути спасенними і жити вічно з Богом на небесах.

Серед предметів одягу, визначених Богом для первосвященика, була майстерно виткана «лляна одіж» (Вихід 28:39). Згідно єврейського історика першого століття Йосипа Флавія, який не був християнином, ця «одіж» була безшовною:

> Цей одяг не складався з двох частин і не був зшитий на плечах і боках, а був одним довгим одягом, витканим таким чином, щоб мати отвір для шиї; не навскіс, а з проділом по грудях і спині»[68].

Випадковість? Можливо. Тим не менш, Іван свідомо відзначив цю деталь. І римські воїни кинули жереб на безшовний хітон Месії, який непомітно вказував на те, що Він був Той, хто має викупити світ Своєї смертю на хресті. Поводження з одягом Ісуса Христа під час Його розп'яття демонструє натхненність Біблії та божественне походження християнської релігії.

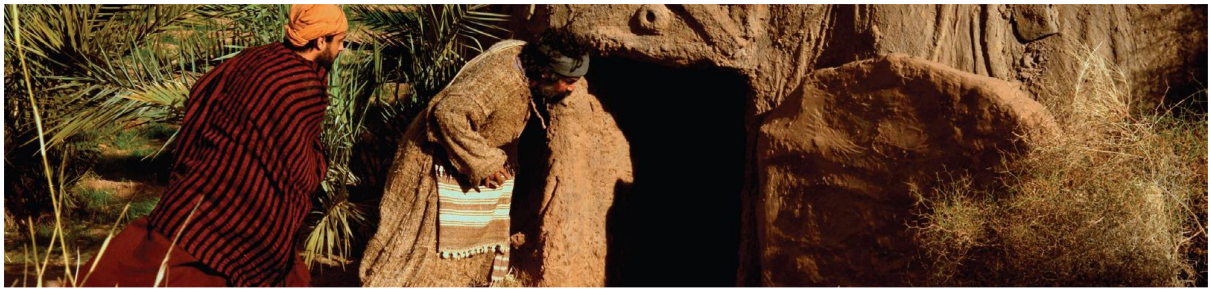

ВОСКРЕСІННЯ ІСУСА ХРИСТА

Воскресіння Ісуса Христа є однією з найбільш обговорюваних подій у Новому Заповіті. Насправді, апостоли решту свого життя були свідками того факту, що Ісус воскрес із мертвих. У Біблії сказано, що Ісус «постав живий перед ними [Своїми учнями], з багатьма доказами» (Дії 1:3). Заглибившись в історію майже на 2000 років назад, ми побачимо, що воскресіння Христа є найбільш історично задокументованим чудом, яке коли-небудь мало місце в історії. Розглянемо факти справи.

ФАКТ: ІСУС ХРИСТОС ЖИВ

Перш ніж обговорювати воскресіння Христа, критично важливо визначити, чи жив Ісус Христос. Якщо неможливо довести поза розумним сумнівом, що Він і справді ходив по цій землі, тоді будь-яка дискусія про те, чи Він воскрес із мертвих, швидко переросте в складання вигаданої історії, заснованої на уяві та здогадках. На щастя, той факт, що Ісус дійсно жив, є майже загальновизнаним. Безліч «ворожих» свідків писали про Його життя. І документи Нового Заповіту детально описують Його життя (навіть якщо хтось і не приймає факт натхненності Нового Заповіту, неможливо заперечувати його точність, яку неодноразово підтверджували дані археології та історії). Чесний історик мусить визнати, що документи про життя Ісуса є численними та достовірними. Таким чином, знаючи те, що Ісус Христос жив, ми можемо перейти до обговорення Його воскресіння.

ФАКТ: ІСУС ХРИСТОС ПОМЕР

Після підтвердження того, що Ісус дійсно жив, наступним кроком до обговорення Його воскресіння є документування Його смерті. Для більшості людей дійти висновку, що Ісус помер, досить легко з однієї з двох причин. По-перше, віруючі приймають цей факт, тому що кілька різних біблійних авторів підтверджують це. По-друге, невіруючі так само приймають цей факт, хоча й не на основі біблійних доказів, а виходячи з неминучого порядку речей у природі, за яким людина живе, а потім помирає. Розглянувши представлені докази, достатні для підтвердження життя Ісуса, натуралісти та емпірики визнають Його смерть. Однак, щоб розширити можливість обом цим групам розмовляти «спільною мовою», кілька світських авторів обґрунтовують факт смерті Христа. Так, смерть Христа задокументував Тацит, давньоримський історик, який писав приблизно в 115 році нашої ери:

> Нерон вигадав цапів відбувайлів – і карав сумно відомих розбещених християн (як їх називали в народі) усіма вишуканими способами. **Їхній застрільник, Христос, був страчений за правління Тиберія прокуратором Юдеї Понтієм Пілатом**[69].

На додаток до римських джерел ранні рабини, чиї думки записані в Талмуді, також визнають смерть Ісуса:

> Згідно з думками попередніх рабинів… Ісус із Назарету був злочинцем в Ізраїлі, який практикував магію, зневажав слова мудрих, зводив людей з правильного шляху і казав, що він прийшов не знищити закон, а додати до нього. **Його повісили** напередодні Пасхи за єресь і введення людей в оману[70].

Подібним чином і відомий єврейський історик Йосип Флавій писав:

> І постав у цей час Ісус, чоловік мудрий, *якщо справді Його можна назвати чоловіком*; бо він творив дивовижні діла, учив людей, які радо приймали істину. Він повів за собою багато євреїв, а також греків. *То був Христос*. І коли Пілат засудив його на хрест після того, як його звинуватили перші серед нас, ті, хто любив його від початку, не перестали[71].

Хоча деякі історики вважають виділені курсивом сегменти розділу «християнською інтерполяцією» (додаванням), той факт, що «Пілат засудив Його [Христа] на хрест», не заперечується як інтерполяція. Саме на цьому етапі нашого дослідження дехто вважає, що необхідно прийняти до уваги і «теорію непритомності». Згідно цієї теорії, Ісус не помер на хресті, а просто знепритомнів або «втратив свідомість». Пізніше, коли Його поклали на холодну кам'яну плиту гробниці, Він ожив і сам вийшов із неї. Хоча ця теорія й цікава, вона не враховує жахливий характер тортур, вправність римських воїнів у страті своїх в'язнів і їх бичуванні (часто званому проміжною смертю), яке відбувалося перед розп'яттям. У 1987 році в журналі Американської медичної асоціації вийшла стаття з вичерпним описом смерті Ісуса, яка підкреслювала суть страти через розп'яття, використовуючи сучасну медичну термінологію[72]. Після прочитання цього опису «теорія непритомності» швидко йде в забуття (де їй і місце). Проте для встановлення факту смерті Христа немає потреби спростовувати цю теорію, оскільки навіть її прихильники не заперечують смерті Христа. Вони лише стверджують, що Він не помер під час Свого розп'яття. Ісус помер. З цим фактом ми всі напевно можемо погодитися.

ФАКТ: АПОСТОЛИ ПРОПОВІДУВАЛИ, ЩО ІСУС ФІЗИЧНО ВОСКРЕС ІЗ МЕРТВИХ

Незалежно від того, чи вірите ви у воскресіння Христа з мертвих, не можна заперечити, що апостоли проповідували про те, що Ісус фізично воскрес із мертвих. Книга Дії наголошує на цьому аж до надмірності. На початку в ній розповідається, як Петро та інші апостоли обирають апостола, який мав «бути свідком» воскресіння Христа (Дії 1:22). Потім Петро у проповіді в день П'ятидесятниці наполягає, що «Бог воскресив» Ісуса і звільнив Його від мук смерті (Дії 2:24). І щоб люди точно зрозуміли, що це було фізичне воскресіння, Петро додав, що тіло Ісуса «не бачило тління» (Дії 2:31). Його головна думка була абсолютно ясною: Ісус Христос фізично воскрес із мертвих. (Інші вірші, які показують, що головною темою проповіді апостолів було воскресіння, включають Дії 3:15, 26; 4:2, 10, 33; 5:30). Крім того, весь 15-й розділ 1 Коринтян і особливо вірш 14, підтверджує, що проповіді апостола Павла також зосереджувалися навколо ідеї воскресіння. Джозеф Маккейб, один із найбільш відвертих скептиків воскресіння початку XX століття, сказав: «Павло був абсолютно переконаний у воскресінні; і це доводить, що ця ідея була доволі поширеною через кілька років після смерті Ісуса»[73]. К. С. Льюїс правильно сказав: «У перші дні християнства "апостолом" був перш за все той, хто стверджував, що є очевидцем Воскресіння»[74].

Дехто припускає, що апостоли та інші свідки не бачили Христа, а були жертвами галюцинацій. Проте «теорія галюцинацій» – це сліпа спроба знайти інше пояснення тому факту, що апостоли та ранні християни проповідували про те, що вони дійсно бачили воскреслого Христа. Точний історик Лука писав: «Першу книгу я написав про все, Теофіле, що Ісус почав робити й навчати, аж до того дня, коли, давши через Святого Духа накази апостолам, яких вибрав, Він вознісся. Після Своїх страждань Він постав живий перед ними, з багатьма доказами, з'являючись їм упродовж сорока днів і розповідаючи про Царство Боже» (Дії 1:1–3). Апостоли проповідували про те, що Христос фізично воскрес із мертвих, і ті, хто чув ці проповіді апостолів, підтвердили, що вони проповідували воскресіння. Незалежно від переконань щодо фактичного воскресіння Христа, неможливо правомірно заперечувати той факт, що куди б ні

подорожували апостоли, вони проповідували одне головне послання: «Христос, згідно з Писанням, помер за наші гріхи, і Він був похований, і третього дня воскрес, згідно з Писанням» (1 Коринтян 15:3–4).

ФАКТ: АПОСТОЛИ СТРАЖДАЛИ І ПОМИРАЛИ ЧЕРЕЗ ЇХ ВЧЕННЯ ПРО ВОСКРЕСІННЯ

До нашого переліку слід додати ще один підтверджений історичний факт про те, що більшість апостолів зазнали жорстокої, мученицької смерті через свою проповідь про воскресіння Христа з мертвих. Знайти документальні підтвердження цих переслідувань не складно. У «Книзі мучеників» Фокс зазначає, що Павло був обезголовлений, Петро був розп'ятий (імовірно, вниз головою), Хома був пробитий списом, Матвій був убитий алебардою, Маттій був побитий камінням і обезголовлений, Андрій був розіп'ятий, і цей список продовжується, зазначаючи, яку мученицьку смерть прийняв кожен із вірних апостолів Господа, крім Івана, брата Якова[75]. Додаткові свідчення походять від ранніх отців церкви. Євсевій (260 – 340 роки н.е.) припускає, що Павло був обезголовлений у Римі, а Петро був там розп'ятий[76] (з історії невідомо, як саме і де загинув апостол Петро, але відомий той факт, що він був замучений). Климент Римський (помер близько 100 року н.е.) у 5-му розділі свого першого послання до коринтян також згадує про мученицьку смерть Петра і Павла. Лука, натхненний автор Книги Дії, задокументував смерть апостола Якова: «На той час цар Ірод простягнув руки, щоби декому з Церкви заподіяти зло. Він убив мечем Якова, брата Івана» (Дії 12:1–2). Натхненний апостол Павло мітко підсумував це так: «Але я вважаю, що Бог поставив нас, апостолів, останніми, наче приречених на смерть, адже ми стали видовищем для світу, для ангелів і для людей. Ми нерозумні заради Христа, ви ж мудрі в Христі; ми немічні, ви сильні; ви в пошані, ми в безчесті. Навіть тепер ми голодні та спраглі, голі й биті; ми тиняємося, трудимося, працюючи власними руками. Коли нас ображають, ми благословляємо, коли переслідують – терпимо, коли лають – молимося; ми стали, наче сміття для світу, як покидьки для всіх аж досі» (1 Коринтян 4:9–13). Останнім часом робилися спроби заперечити той факт, що апостоли померли через свою віру у воскресіння та проповідь про нього. Припускають, що апостоли померли через те, що були політичними підбурювачами або дебоширами. Однак, поєднуючи високу мораль їхнього вчення зі свідченнями ранніх отців церкви та тим фактом, що вони в першу чергу мали бути свідками воскресіння, історично невірно вважати, що апостоли страждали з якоїсь іншої причини, а не через визнання ними факту воскресіння. Апостоли померли через відмову припинити проповідувати про те, що бачили Господа живим після Його смерті.

ФАКТ: НОВИЙ ЗАПОВІТ – НАЙБІЛЬШ ІСТОРИЧНО ТОЧНА КНИГА АНТИЧНОСТІ

Скептикам і навіть деяким релігійним лідерам до вподоби знаходити відмовки, щоб заперечити чудеса, задокументовані в Новому Заповіті. Однак ця гра «в заперечення» стає надзвичайно складною, тому що ці чудеса настільки тісно поєднані з історичними фактами, що їх розділення скоро стає схожим на спробу розділити два різні кольори фарби. Візьмемо, наприклад, дилему сера Вільяма Рамзі. Його обширна освіта вкоренила в ньому найгостріше почуття учености, а разом з ним з'явилося й упередження щодо нібито неточності текстів Біблії (особливо Книги Дії). Рамзі зазначив:

> Приблизно з 1880 по 1890 рік Книгу Дії вважали найслабшою ланкою Нового Заповіту. Ніхто з тих, хто хоч трохи цінував свою репутації вченого, не наважувався сказати жодного слова на її захист. Найбільш консервативні вчені-богослови, як правило, вважали, що наймудрішим планом захисту Нового Заповіту в цілому було якомога менше говорити про Дії[77].

Як і можна було очікувати від людини, яку навчали такі «вчені», Рамзі дотримувався такої ж думки – деякий час. Але він не довго тримався такої точки зору, тому що вирішив зробити те, на що мало хто його часу наважувався: він вирішив відкрити Біблію і дослідити справжні місця, про які в ній згадується, – з наміром довести неточність оповідання Луки в Книзі Дії. Однак, на його велике здивування, Книга Дії пройшла всі випробування, яким можна було б піддати будь-який історичний твір. Дослідивши біблійні місця, Рамзі був змушений дійти висновку:

> Чим більше я вивчав оповідання Книги Дій апостолів і чим більше з року в рік я дізнавався про греко-римське суспільство, мислення, устрій та уклад життя в тих провінціях, тим більше я захоплювався ним і краще розумів його. Я вирушив у пошуках правди туди, де зустрічаються Греція та Азія, і знайшов її тут [у Книзі Дії]. Ви можете піддавати написане Лукою більш суворому випробуванню, ніж твори будь-якого іншого історика, і вони витримують найпильнішу перевірку та найсуворіше ставлення, за умови, що критик знає свою справу і не виходить за межі науки та справедливості[78].

Відомий археолог Нельсон Глюк висловив це так:

> Можна категорично стверджувати, що жодне археологічне відкриття не заперечувало згадок про це в Біблії. Були зроблені десятки археологічних знахідок, які в чітких схемах або точних деталях узгоджуються з історичними твердженнями в Біблії[79].

Беручи до уваги той факт, що землі Палестини за часів новозавітних авторів постійно потерпали від політичних, економічних і соціальних потрясінь, історична точність їх оповідань просто вражає. Однак цей аргумент наведено в цій дискусії не як довід на користь натхненності Нового Заповіту (хоча дехто досить ефективно використовував його таким чином). Його мета показати, що книги, які найбільше говорять про воскресіння, виявилися правдивими при зіставленні з будь-яким перевіреним фактом. Подорожуйте до Святих Земель і самі переконайтеся в цьому, якщо сумніваєтеся в точності Нового Заповіту. Візьміть із собою чесний, відкритий розум і Новий Заповіт, і ви неминуче поважатимете авторів Нового Заповіту як точних істориків.

«ПРОБЛЕМА» З ЧУДЕСАМИ

На підставі історичних даних, факт воскресіння Ісуса з Назарету має стільки ж доказів на підтвердження його достовірності, як і будь-яка інша подія в стародавній історії, або навіть більше. На жаль, ті, хто заперечує можливість чудес, часто відкидають ці докази. Покладаючись лише на емпіричні дані, деякі вирішили, що можливо і що не можливо в цьому світі, і для них такі чудеса як воскресіння не підпадають під категорію «можливих». Оскільки вони ніколи не бачили, щоб хтось воскрес із мертвих, і оскільки неможливо провести експерименти з воскреслим тілом, вони припускають, що історії про воскресіння Христа повинні мати якісь природні пояснення. У есе під назвою «Чому я не вірю в воскресіння» один скептик втілює суть цього аргументу в такому твердженні:

> Жодні аргументи не можуть переконати мене довіряти звітам 2000-річної давності, та ще й не з перших рук, а не тому, що я бачу своїми очима, безпосередньо тут і зараз. Якщо я спостерігаю факти, які свідчать про те, що я перестану існувати, коли помру, тоді історія про Ісуса ніколи не зможе переважити ці спостереження, будучи безкінечно слабшим доказом. І все ж усі докази, представлені моїм органам чуття, підтверджують мою смертність… 2000-річна розповідь «не з перших рук» із задвірків неписьменної та неосвіченої країни ніколи не зможе перевершити ці факти. Я бачу, що ніхто не повертається до життя після того, як їхній мозок повністю помер від нестачі кисню. У мене не було розмов з духами померлих. Те, що я бачу, цілком протилежне всьому, що стверджує ця казка. Як можна їй довіряти більше, ніж моїм власним очам? Ніяк[80].

Хоча на перший погляд цей аргумент може здатися правдоподібним, він стикається з двома непереборними труднощами. По-перше, є події, які відбулися в минулому, і яких ніхто з живих сьогодні не бачив і ніколи не побачить, але їх слід прийняти як факт. Гарним прикладом цього є походження життя на планеті. Незалежно від того, вірить людина в еволюцію чи в творіння, вона повинна визнати, що в минулому відбувалися деякі речі, які не відбуваються сьогодні або, принаймні, яким не було свідків. Прихильникам теорії еволюції варто поставити таке запитання: «Чи ви особисто могли переконатися за допомогою своїх п’яти органів чуття, що нежива річ може породжувати живу істоту?» Звичайно, еволюціоністи повинні визнати, що ніколи не бачили нічого подібного, незважаючи на всі експерименти з виникнення життя за останні 50 років. Чи означає це, що вони не приймають ідею виникнення життя з неживої матерії лише тому, що ніколи не були свідками цього? Звісно ні. Натомість нас просять переглянути всі «докази», такі як геологічна колонка та літопис скам’янілостей, які, на їх думку, ведуть до такого

висновку. Проте суворий факт залишається: ніхто з тих, хто живе сьогодні, ніколи не бачив, як життя виникає із чогось неживого. За тією ж лінією міркувань, ті, хто вірить у творіння, вільно визнають, що ніхто з тих, хто живе сьогодні, не бачив, як було створено життя на цій планеті. Це був унікальний акт, який стався один раз і не може бути відтворений експериментально, і зараз не може бути виявлений за допомогою органів чуття людини. Як і прихильники теорії еволюції, креаціоністи пропонують розглянути такі докази, як літопис скам'янілостей, закони термодинаміки та закон біогенезу, які, на їх думку, ведуть до висновку, що життя було створено колись у далекому минулому розумним Творцем. Проте, щоб нам надто далеко не ухилитися від дискусії про воскресіння, дозвольте нагадати, що цей короткий абзац стосовно творіння та еволюції має на меті підтвердити одне: кожен повинен визнати, що приймає деякі ідеї та поняття, не перевіряючи їх особисто за допомогою органів чуття.

По-друге, людина, яка воскресає з мертвих, і справді дивовижна і майже неймовірна. Люди просто не воскресають із мертвих у повсякденній схемі життя і смерті. Але хіба не це апостоли та інші свідки воскресіння намагалися змусити людей зрозуміти? Якби Ісус із Назарету і справді воскрес із мертвих, щоб ніколи більше не помирати, здійснивши те, чого ніколи не бачив, а тим більше не міг повторити жодний смертний, чи не було б це достатнім доказом того, що Він був Сином Божим? Вся суть воскресіння полягає в тому, що це унікальна подія. Якби ми з вами регулярно бачили, як люди воскресають із мертвих, воскресіння втратило б свою суть. З огляду на це, також не слід думати, що люди в першому столітті вважали воскресіння з мертвих природним явищем. К. С. Льюїс пояснює:

> Але є те, що часто кажуть про наших предків, і чого ми не повинні казати. Ми не повинні говорити, шо вони вірили в чудеса, тому що не знали законів природи. Це нісенітниця. Коли святий Йосиф дізнався, що його наречена вагітна, він «задумав відпустити її». Для цього він знав достатньо біології… Коли учні побачили, як Христос ішов по воді, вони злякалися; вони б не злякалися, якби не знали законів природи і не розуміли, що це виняткове явище[81].

Апостол Павло наголошував, що Ісус Христос був «настановлений Сином Божим у силі, за Духом Святості, через воскресіння з мертвих» (Римлян 1:4). Вся суть воскресіння полягає в тому, що воно було унікальним і призначеним для Сина Божого. Як уже було сказано раніше, більшість людей заперечує воскресіння не тому, що історичних доказів недостатньо, а тому, що вони не вірять у Бога, Який творить чудеса.

ЗВАЖТЕ НА ФАКТИ

Коли йдеться про воскресіння Христа, потрібно зосередитися на фактах. Ісус із Назарета жив. Він помер. Апостоли проповідували, що Він фізично воскрес із мертвих. Апостоли страждали і помирали, тому що відмовлялися заперечувати це воскресіння. Їхнє послання зберіглося в найточнішому документі, яким може похвалитися давня історія. Незалежні свідки писали про воскресіння досить різноманітно, що доводить, що між ними не було змови, але й жодної законної суперечності. Проте основним аргументом проти воскресіння є те, що згідно зі звичайним порядком речей мертві не воскресають, про що й говорили апостоли. Якщо зважити на всі докази і прийняти до уваги, що апостоли навіть під тортурами не відреклися від свого послання, тексти Нового Заповіту витримали найретельніші перевірки, а світські історичні свідки не бажають потонути в морі критики, то стає очевидним, що воскресіння Ісуса з Назарета заслуговує зайняти своє законне місце в анналах історії як найважливіша подія, яку коли-небудь бачив цей світ. Якщо висловити це безсмертними словами Святого Духа, сказаними через апостола Павла: «Чому ви вважаєте за неймовірне, що Бог воскрешає померлих?» (Дії 26:8, переклад І. Огієнка).

20:18 аУ NU-тексті – *і каже учням: «Я бачила Господа…»*.

20:19 aNU-текст опускає *зібралися.*

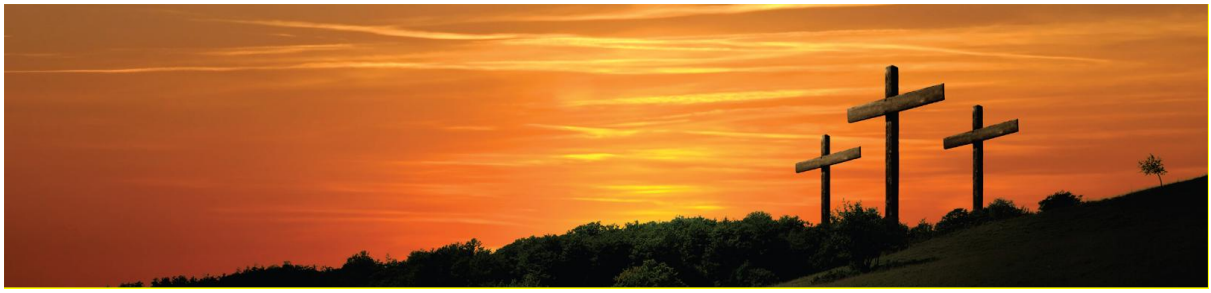

ВІРА, ДОКАЗИ ТА ДОСТОВІРНІ СВІДЧЕННЯ

Декого може здивувати, що Хома був не єдиним «учнем, який сумнівався» у воскресінні Ісуса. Пам'ятаєте, що сталося, коли Марія Магдалина, якій першій явився Ісус, пішла розповісти апостолам про порожню гробницю та воскресіння Ісуса? Та апостоли, «дізнавшись, що Він живий і що вона бачила Його, **не повірили**» (Марка 16:11). За словами Луки, слова Марії Магдалини та жінок, які були разом з нею, здалися апостолам «вигадкою» (24:11). Пізніше, коли двоє учнів, які прямували в Емаус, розповіли апостолам про те, як Ісус явився їм дорогою до села, апостоли «і їм не повірили» (Марка 16:13). Коли Ісус нарешті Сам з'явився апостолам (не враховуючи Хому) у вечір Свого воскресіння (Івана 20:19), Він запитав їх, чому вони сумнівалися (Луки 24:38) і «докоряв їм за невірство і твердосердя, тому що не повірили тим, які побачили Його воскреслого» (Марка 16:14). Потім, коли Ісус знову з'явився апостолам через вісім днів, коли серед них був і Хома, Ісус наказав йому «не бути невіруючим, але віруючим» (Івана 20:27).

Учні, які були найближчими до Ісуса під час Його земного служіння, спочатку сумнівалися в Його воскресінні, і Ісус справедливо докорив їм за таку невіру. Хоча багато хто з нас також могли б бути винними в таких самих сумнівах, все ж апостоли повинні були повірити свідченню Марії Магдалини, щойно вона розповіла їм про порожню гробницю та воскреслого Спасителя. Однак віруючі сьогодні **не повинні тлумачити докори Ісуса за невіру як заохочення сприймати християнство як релігію, засновану на емоціях і доброму самопочутті, для якої докази або недоступні, або непотрібні.**

ДОКАЗИ

Оскільки Біблія неодноразово наголошує, що віра християн ґрунтується на істині, розумі, знанні та доказах (Римлян 1:20; Псалом 18:2–5; Івана 5:31–47; Дії 1:3; 26:25), у декого виникає питання, чому Ісус дорікав апостолам за те, що вони сумнівалися в Його воскресінні до того, як побачили Його живим (Марка 16:14; пор. Луки 24:38). Чи очікував Ісус, що Його апостоли повірять у Його воскресіння без доказів? І чому Ісус сказав Хомі: «Блаженні ті, які **не бачили**, а **повірили**» (Івана 20:29)? Чи Ісус хвалив неперевірену, мінливу віру? Справа в тому, що Ісус не докорив ані Хомі, ані будь-кому з апостолів за їх бажання отримати докази Його воскресіння. Однак Він справедливо докорив їм за те, що вони сумнівалися в достовірних доказах, які вони вже отримали, і вимагали більше доказів, ніж було необхідно, щоб мати тверду віру у воскреслого Спасителя.

Пророцтва

Той самий Чоловік, якого Петро визнав «Христом, Сином Бога Живого» (Матвія 16:16); той самий Чоловік, Який воскресив Лазаря з мертвих у присутності апостолів (Івана 11:43–44); той самий Чоловік, свідками преображення Якого вони були (Матвія 17:5–9); той самий Чоловік, Який на їхніх очах творив багато дивовижних чудес (Івана 20:30); той самий Чоловік, Який передрік, що Петро тричі зречеться Його (Матвія 26:34, 75); той самий Чоловік, Який точно провістив Свою зраду, бичування та розп'яття (Матвія 20:18–19) – **цей самий Чоловік неодноразово пророкував про Своє воскресіння, передвіщаючи навіть день, коли це станеться** (Івана 2:19; Матвія 12:40; 17:22–23; 20:18–19; 26:32). Пророцтва Ісуса про Його

воскресіння з мертвих на третій день були настільки добре відомі, що про них знали навіть Його вороги. По суті, «зібралися первосвященики та фарисеї до Пилата і кажуть: Пане, ми пригадали, що той обманщик сказав ще за життя: Через три дні Я воскресну! Тож накажи стерегти гробницю до третього дня, щоби часом Його учні, прийшовши вночі, не викрали Його» (Матвія 27:62–64).

Чому ж Ісус дорікав Своїм апостолам за невіру після Його воскресіння? Чи Він хотів, щоб вони простодушно вірили всьому, що колись від когось почули? («Простодушний вірить усякому слову, а кмітливий зважає на свої кроки», Приповісті 14:15). Зовсім ні. Ісус мав повне право докоряти Своїм апостолам за невіру насамперед тому, що **вони відмовлялися вірити Його Слову** (Римлян 10:17). Вони бачили, як Він воскрешає мертвих. Вони були свідками Його праведного життя. Вони чули Його послідовні слова Істини, включаючи й неодноразові та точні пророцтва щодо різних питань, включаючи Його зраду, арешт, бичування та розп'яття. Вони мали всі **логічні підстави** вірити пророцтвам Ісуса про Його воскресіння. **Все**, що вони бачили і чули від Ісуса, було чистим, правильним і правдивим. Однак, замість того щоб чекати на воскреслого Викупителя в неділю вранці, така ідея здалася їм «вигадкою» (Лука 24:11). Замість того щоб подорожувати до Галилеї в пошуках живого Господа, як тільки зійшло сонце на третій день (Матвія 26:32), вони залишалися в Єрусалимі за зачиненими дверима «зі страху перед юдеями» (Івана 20:19).

Ісус хотів, щоб Його учні зрозуміли Його смерть і воскресіння. Він сказав їм: «**Вкладіть до своїх вух** такі слова: Людський Син має бути переданий у руки людей!» (Луки 9:44). Він бажав, щоб у них була щира та сильна віра, що ґрунтується на доказах. На жаль, страх, вкорінені уявлення про Месію та Його Царство та духовна сліпота (Луки 9:45; 2 Коринтян 4:4) спочатку заважали апостолам повірити у Його воскресіння.

Достовірні свідчення

Коли Ісус сказав Хомі: «Блаженні ті, які не бачили, а повірили» (Івана 20:29), чи виправдовував Він легковажну віру? Чи пропагував Він ідею релігії, яка керується емоціями та сприяє гарному самопочуттю? Чи повинні ми очікувати від християн, що живуть через 2000 років після воскресіння Христа, розумної віри у воскреслого Спасителя? Якщо Ісус ніколи не являвся нам, на відміну від Хоми та решти апостолів, як у нас взагалі може бути віра, заснована на фактах?

Той самий Бог, Який справедливо очікує, що люди дослідять наявні докази й дізнаються про Нього, навіть не маючи змоги буквально побачити Його, також очікує, що люди дослідять факти, які вказують на воскреслого Викупителя, навіть не маючи можливості особисто побачити Його воскресіння. Люди не вірять у Бога, тому що не можуть побачити Його або покласти Його під мікроскоп і дослідити. Сьогодні ніхто не може довести, що Він існує, доторкнувшись до Нього. Ми не можемо побачити Бога і довести Його справжню сутність за допомогою своїх п'яти органів чуття (Івана 4:24; Луки 24:39). Однак у нас є купа надійних доказів, які свідчать про існування Бога. Саме́ існування кінцевої матерії свідчить про надприродного, нескінченного, вічного Творця. Нескінченні приклади дизайну у всесвіті свідчать про великого Архітектора. Закони науки свідчать про існування Бога. Додаткову інформацію про існування Бога дивіться в Спеціальному розділі на стор. 17 коментарів до Псалмів.

Розумна віра у воскресіння Ісуса також ґрунтується на численних достовірних свідченнях. Подібно до того як достовірні свідчення (а не знання «з перших рук») змусили мільярди людей цілком справедливо повірити в те, що Олександр Македонський, Наполеон і Джордж Вашингтон були реальними людьми, мільйони християн дійшли логічного висновку, що Ісус воскрес із мертвих. Свідчення очевидців про воскресіння Христа, яким вже майже дві тисячі років, існують у найбільш історично точній і задокументованій стародавній книзі у світі – Новому Заповіті. Ця подія була передбачена і провіщена в Старому Заповіті (Псалом 17:11; Йони 1:17 – 2:10; Матвія 12:40). І хоча були вжиті дуже серйозні запобіжні заходи, щоб мертве тіло Ісуса залишалося похованим у гробниці (Матвія 27:62–66), вона виявилася порожньою саме в той день, коли Він і обіцяв воскреснути. Тіло Христа так і не було знайдено (хоча скептики першого століття, і особливо нерозкаяні євреї, які віддали Його на смерть, безперечно хотіли б пред'явити мертве тіло Ісуса раннім християнам).

Колись налякані та недовірливі учні швидко перетворилися на сміливих, впевнених християн, які страждали та зрештою померли за свою непохитну віру та вчення про воскреслого Господа. Сотні ранніх християн змогли засвідчити, що на власні очі бачили Ісуса після Його воскресіння (1 Коринтян 15:5–8). Десятки тисяч колись скептично налаштованих євреїв, не останнім з яких був Савл із Тарса, дослідили докази, залишили юдаїзм і визнали Ісуса Христа Сином Божим (Дії 2:41, 47; 4:4; 5:14; 6:7; 21:20). Більше того, ті самі євреї змінили свій день поклоніння Богу з суботи на неділю (Дії 20:7; 1 Коринтян 16:1–2). Як і докази існування Бога чи натхненності Біблії, в основі міцної віри лежать сукупні докази воскресіння Христа, які ґрунтуються на достовірних свідченнях.

ВИСНОВОК

Після Свого воскресіння Ісус справедливо дорікав Своїм апостолам. Вони повинні були повірити Марії Магдалині, тому що вона була надійним свідком і сказала не більше, ніж те, про що раніше багато разів говорив Сам Син Божий – що Він воскресне на третій день після Своєї смерті. Більше того, благословення, про яке Ісус казав апостолу Хомі («Блаженні ті, які не бачили, а повірили», Івана 20:29), не було схваленням сліпої віри, заснованої на емоційних почуттях, але послана Небом підтримка для правдивих, достовірних доказів, які спонукають відкритого шукача істини визнати Його «Господом і Богом».

21:3 aNU-текст опускає *тут же*.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Robert Jamieson, et al. (1997), *Jamieson, Fausset, Brown Bible Commentary* (Electronic Database: Biblesoft).
2. Marvin Vincent (1997), *Word Studies in the New Testament* (Electronic Database: Biblesoft).
3. J.W. McGarvey (no date), *The Fourfold Gospel* (Cincinnati, OH: Standard).
4. Vincent.
5. A.T. Robertson (1932), *Word Pictures in the New Testament* (Nashville, TN: Broadman), стор. 34.
6. Leon Morris (1995), *The Gospel According to St. John* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), revised edition, стор. 159.
7. Wayne Jackson (1988), "The New Birth: What is It?," *Christian Courier*, 24:14, August.
8. E.W. Bullinger (1898), *Figures of Speech Used in the Bible* (Grand Rapids, MI: Baker, 1968 reprint), стор. 281-282.
9. Там само, стор. 497.
10. J.H. Thayer (1901), *A Greek-English Lexicon of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1977 reprint), стор. 635.
11. John McClintock and James Strong (1879), *Cyclopedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature* (Grand Rapids, MI: Baker, 1970 reprint), 9:879, italics in orig.
12. D.E. Aune (1988), "Son of Man" in *International Standard Bible Encyclopedia*, ed. Geoffrey Bromiley (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 4:574.
13. Стор. 503.
14. Там само, стор. 842.
15. C.F.D. Moule (1959), *An Idiom-Book of New Testament Greek* (Cambridge: Cambridge University Press), second edition, стор. 177; пор. стор. 116.
16. McClintock and Strong, 9:879.
17. Стор. 635.
18. W.F. Moulton, A.S. Geden, and H.K. Moulton (1978), *A Concordance to the Greek Testament* (Edinburgh: T.&T. Clark), fifth edition, стор. 1012.
19. H.C. Leupold (1969), *Exposition of the Psalms* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 595.
20. William Barclay (1956), *The Gospel of John* (Philadelphia, PA: The Westminster Press), second edition, 2:89.
21. Albert Barnes (1949), *Notes on the New Testament: Luke and John* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 294, emp. in orig.
22. Adam Clarke (no date), *Clarke's Commentary: Genesis-Deuteronomy* (New York: Abingdon-Cokesbury), 3:479, emp. in orig.
23. R.C.H. Lenski (1943), *The Interpretation of St. John's Gospel* (Minneapolis, MN: Augsburg). стор. 765-770; cf. Michael Fishbane (1985), *Biblical Interpretation in Ancient Israel* (Oxford: Clarendon Press), стор. 420.
24. Frank Pack (1975), *The Gospel According to John* (Austin, TX: Sweet), 1:178.
25. 2:90.
26. A.T. Robertson (1916), *The Divinity of Christ* (New York: Fleming H. Revell), стор. 89.
27. Paul Butler (1961), *The Gospel of John* (Joplin, MO: College Press), стор. 127.
28. Стор. 294, emp. in orig.; пор. Єремії 1:2; Єзекіїла 1:3; Луки 3:2.
29. Стор. 487.
30. Charles Erdman (1922), *The Gospel of John* (Philadelphia, PA: Westminster), стор. 95-96.
31. Leon Morris (1971), *The Gospel According to John* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), стор. 527-528.
32. Joseph Alexander (1873), *The Psalms Translated and Explained* (Grand Rapids, MI: Baker, 1975 reprint), стор. 351.
33. Gleason Archer (1982), *An Encyclopedia of Bible Difficulties* (Grand Rapids, MI: Zondervan), стор. 374.
34. Mohammed Pickthall (no date), *The Meaning of the Glorious Koran* (New York: Mentor), parenthetical items in orig.
35. Там само, вставка автора.
36. Там само.
37. Там само, стор. 423.
38. Bruce Metzger (1971), *A Textual Commentary on the Greek New Testament* (New York: United Bible Societies), стор. 209.
39. William Gesenius (1979 reprint), *Hebrew and Chaldee Lexicon* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 27. R. Laird Harris, Gleason Archer Jr., and Bruce Waltke, eds. (1980), *Theological Wordbook of the Old Testament* (Chicago, IL: Moody), 1:31. G. Johannes Botterweck, and Helmer Ringgren (1974), *Theological Dictionary of the Old Testament* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 1:190.
40. William Arndt, and F. Wilbur Gingrich (1957), *A Greek-English Lexicon of the New Testament* (Chicago, IL: University of Chicago Press). стор. 15.

41. Gerhard Kittel, ed. (1964), *Theological Dictionary of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 1:144.
42. Jack Lewis (1976), *The Gospel According to Matthew* (Austin, TX: Sweet Publishing Co.), 1:181.
43. Henry Alford (1980 reprint), *Alford's Greek Testament* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 152-154.
44. Стосовно формальних аспектів цього уривку як варіанту тексту див. Guy N. Woods (1989), *A Commentary on the Gospel According to John* (Nashville, TN: Gospel Advocate), стор. 162; J.W. McGarvey (1974 reprint), *Evidences of Christianity* (Nashville, TN: Gospel Advocate), стор. 16; та Bruce Metzger (1971), *A Textual Commentary on the Greek New Testament* (New York: United Bible Society), стор. 219-222.
45. A.T. Robertson (1997), *Robertson's Word Pictures in the New Testament* (Electronic Database: Biblesoft).
46. Leon Morris (1995), *The Gospel According to John* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), revised edition, стор. 287.
47. Там само, стор. 287.
48. Joseph Thayer (1962 reprint), *Greek-English Lexicon of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Zondervan), стор. 548.
49. Flavius Josephus (1987), *The Life and Works of Flavius Josephus*, trans. William Whitson (Peabody, MA: Hendrickson), 18:3:3.
50. Там само, 9:8:6.
51. "Sanhedrin Tractate," *The Babylonian Talmud* (1994), trans. Jacob Shachter, H. Freedman, and I. Epstein (London: Soncino Press).
52. *The Lost Books of the Bible* (1979 reprint), (New York: Random House), стор. 60.
53. Benjamin Warfield (1974 reprint), "Inspiration," *ISBE*, ed. James Orr (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 3:1475.
54. Там само, стор. 1476.
55. "Agency Law and Legal Definition" (2008), USLegal, http://definitions.uslegal.com/a/agency/.
56. Leon Morris (1995), *The Gospel According to John* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), revised edition, стор. 521.
57. Jeff Miller (2012), "Did Jesus Contradict the Law of Biogenesis in John 12:24?" Apologetics Press, http://www.apologeticspress.org/APContent.aspx?article=1590.
58. Wayne Jackson (1995), "Did Jesus Exist in the Form of God While on Earth?" *Reason & Revelation*, 15[3]:21-22, March, http://www.apologeticspress.org/articles/264.
59. *The Wycliffe Bible Commentary* (1985), Electronic Database: Biblesoft.
60. Robertson.
61. J.W. McGarvey (1875), *Commentary on Matthew and Mark* (Delight AR: Gospel Light), стор. 361.
62. H.C. Leupold (1969 reprint), *Exposition of the Psalms* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 8; пор. Gleason Archer (1974), *A Survey of Old Testament Introduction* (Chicago, IL: Moody Press), стор. 440.
63. Albert Barnes (1847), *Notes on the Old Testament: Psalms* (Grand Rapids, MI: Baker, 2005 reprint), стор. 193 і далі.
64. Напр., Charles Erdman (1922), *The Gospel of John* (Philadelphia, PA: Westminster Press), стор.161; J.W. McGarvey (no date), *The Fourfold Gospel* (Cincinnati, OH: Standard), стор. 725.
65. Напр., Alfred Edersheim (1915), *The Life and Times of Jesus the Messiah* (New York: Longmans, Green, & Co.), 2:591-592.
66. William Davis (1870), *Dictionary of the Bible*, ed. H.B. Hackett (New York: Hurd & Houghton), 3:2651.
67. A.T. Robertson (1916), *The Divinity of Christ* (New York: Fleming H. Revel), стор. 147.
68. Flavius Josephus (1974 reprint), *The Works of Flavius Josephus: Antiquities of the Jews*, trans. William Whiston (Grand Rapids, MI: Baker), 3.7.4:203.
69. Cornelius Tacitus (1952 reprint), *The Annals and the Histories*, trans. Michael Grant (Chicago, IL: William Benton), 15.44.
70. F.F. Bruce (1953), *The New Testament Documents-Are They Reliable?* (Grand Rapids, MI: Eerdmans), fourth edition, стор. 102.
71. Josephus, *Antiquities*, 18:3:3.
72. William Edwards, Wesley Gabel, and Floyd Hosmer (1986), *AMI*, 256, March 21, American Medical Association, by permission of Mayo Foundation, ON THE PHYSICAL DEATH OF JESUS CHRIST.
73. Joseph McCabe (1926), *The Myth of the Resurrection and Other Essays* (Amherst, NY: Prometheus, 1993 reprint), стор. 24.
74. C.S. Lewis (1975), *Miracles* (New York: Touchstone), стор. 188.
75. William Forbush, ed. (1954), *Foxe's Book of Martyrs* (Grand Rapids, MI: Zondervan), стор. 2-4.
76. Eusebius, *Ecclesiastical History*, 2:25.
77. William Ramsay (1915), *The Bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament* (Grand Rapids, MI: Baker, 1975 reprint), стор. 38.
78. Там само, стор. 89.
79. Nelson Glueck (1959), *Rivers in the Desert: A History of the Negev* (New York: Farrar, Strauss, and Cudahy), стор. 31.

80. Richard Carrier (2000), “Why I Don’t Buy the Resurrection,” http://www.infidels.org/library/modern/richard_carrier/resurrection/1b.html.
81. C.S. Lewis (1970), *God in the Dock*, ed. Walter Hooper (Grand Rapids: Eerdmans), стор. 26.